UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Status og anbefalinger for friluftsliv i forbindelse med Nationalpark Kongernes Nordsjælland

Hansen-Møller, Jette; Gentin, Sandra

Publication date:
2005

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Hansen-Møller, J., & Gentin, S. (2005). *Status og anbefalinger for friluftsliv i forbindelse med Nationalpark Kongernes Nordsjælland*. Center for Skov, Landskab og Planlægning/Københavns Universitet.

Download date: 17. apr.. 2024

Skov & Landskab

Center for Skov,
Landskab og
Planlægning • KVL

Status og anbefalinger for friluftsliv i forbindelse med Nationalpark Kongernes Nordsjælland

Jette Hansen-Møller og Sandra Gentin

Arbejdsrapport Skov & Landskab nr. 6-2005

Titel
Status og anbefalinger for friluftsliv i forbindelse med Nationalpark Kongernes Nordsjælland

Forfatter
Jette Hansen-Møller og Sandra Gentin

Serie
Arbejdsrapport *Skov & Landskab* Nr. 6-2005
Rapporten publiceres på www.SL.kvl.dk

Bedes citeret
Jette Hansen-Møller og Sandra Gentin, 2005. Status og anbefalinger for friluftsliv i forbindelse med Nationalpark Kongernes Nordsjælland. *Skov & Landskab*, KVL. 117 p.

ISBN
87-7903-193-5

Udgiver
Skov & Landskab
Hørsholm Kongevej 11
2970 Hørsholm
Tlf. 3528 1500
E-post: sl@kvl.dk

Gengivelse er tilladt med tydelig kildeangivelse
I salgs- eller reklameøjemed er eftertryk og citering af rapporten samt anvendelse af navnet *Skov & Landskab* kun tilladt efter skriftlig tilladelse.

Skov & Landskab *er et selvstændigt center for forskning, undervisning, formidling og rådgivning vedr. skov, landskab og planlægning ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole (KVL)*

Forord

Formålet med denne rapport har været at indsamle eksisterende data om friluftslivet i Nordsjælland samt at perspektivere de fremtidige muligheder herfor til brug for beslutning om etablering af en nationalpark.

I november 2003 besluttede miljøminister Hans Chr. Schmidt at igangsætte arbejdet med at undersøge mulighederne for etablering af en nationalpark kaldet "Kongernes Nordsjælland"[1]. Formålet hermed var at udarbejde en vision med en plan for afgræsning og indhold af en nationalpark med Gribskov og Esrum Sø som kerneområde. Til at forestå arbejdet nedsattes en lokalt sammensat styregruppe, som bl.a. fik ansvar for at gennemføre en undersøgelse af de nuværende og potentielle muligheder for friluftsliv. I august 2004 anmodede styregruppens sekretariat ved Fredensborg Statsskovdistrikt Center for Skov, Landskab og Planlægning, KVL, om at forestå dette arbejde.

Af aftalen mellem miljøministeren og styregruppen fremgår det, at projektet skal omfatte Esrum Sø og Gribskov og de andre større statsejede arealer i området, herunder mulighederne for etablering af korridorer mellem disse. Ved korridorer forstås forbindelsesarealer, der giver mulighed for spredning af dyr og planter samt for at sikre rekreative passagemuligheder.

Efter aftale med sekretariatet omfatter denne rapport en indsamling af eksisterende data om friluftslivet samt en perspektivering af de fremtidige muligheder indenfor et område som strækker sig fra Halsnæs i vest til Øresund mod øst og fra Nivåbugten og Tokkekøb Hegn mod syd til Kattegat mod nord.

Undertegnede vil gerne rette en tak til de institutioner og privatpersoner, der har deltaget i møder med os og leveret oplysninger og materiale til brug for projektet. Tak til ph.d.-studerende Liv Oustrup for hjælp med færdiggørelse.

Arbejdsrapporten "Status og anbefalinger for friluftsliv i forbindelse med nationalpark Kongernes Nordsjælland" er udarbejdet 2004-2005 af Center for Skov, Landskab og Planlægning ved Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole af lektor, Phil. Dr. Jette Hansen-Møller (projektansvarlig) og b.sc.silv. Sandra Gentin.

København, den 31. januar 2005

Jette Hansen-Møller

[1] Schmidt, Hans Chr., 26. februar 2004, Skrivelse til Frederiksborg Amt, Helsinge, Hillerød, Helsingør, Fredensborg-Humlebæk og Græsted-Gilleleje Kommuner, Miljøministeriet, København.

Indhold

Forord **5**
Resume **9**
Indledning **13**
Baggrund 14
Undersøgelsens indhold 16
Hidtidig planlægning for friluftsliv i Nordsjælland **17**
Regional planlægning 17
Visioner for friluftsliv i Nordsjælland 29
Friluftsaktiviteter og –anlæg **33**
Det nordsjællandske friluftslandskab 34
Aktiviteter ved kyst, sø og å 36
Voksne bilisters skovbesøg 40
Aktiviteter i landbrugslandskabet 47
Adgangsmuligheder 52
Forstyrrende elementer for friluftsliv og turisme 54
Overnatningsmuligheder **57**
Turistfaciliteter 57
Primitive overnatningsanlæg 62
Kulturhistoriske seværdigheder og formidling **65**
Brugerne af kulturtilbud 65
Kunstudstillinger 75
Egns- og bymuseer m.v. 75
Naturformidling **77**
Friluftsmæssige potentialer i Nordsjælland **79**
Fremtidens samfundsudvikling 79
Nordsjælland som hverdagslandskab **83**
Borgeren i Nordsjælland – en karakteristik 83
Problemer og mangler 86
Nordsjælland som weekend- og ferielandskab **89**
Sommerhusejerne en karakteristik 89
Problemer og mangler 91
Nordsjælland som udflugtslandskab og turistdestination **93**
Turismen i Danmark 93
Forskellige turisttyper – en karakteristik 94
Problemer og mangler 96
Kongernes og Naturkræfternes Nordsjælland **99**
Friluftsmuligheder i hverdagen, i weekenden og ferier 100
Potentielle områder for friluftsliv i hverdagen 101
Potentielle områder for friluftsliv i relation til sommerhusophold 104
Potentialer for en turistdestination 105

Resume

Muligheder og potentialer for friluftsliv og turisme i det åbne land i Nordsjælland er genstanden for denne undersøgelse, som skal bruges til at tage stilling til, om der skal udpeges en nationalpark i området, samt hvilken udstrækning og hvilket indhold en sådan i givet fald skal have.

Undersøgelsen omhandler området fra Frederiksværk til Øresund og fra Tokkekøb Hegn/Nivåbugten til Kattegat.

Nordsjælland rummer, ligesom de syv andre nationalpark pilotprojektområder, store naturværdier. Grib Skov, som er den næststørste i landet og Esrum Sø, Danmarks dybeste, samt Arresø, der er Danmarks største, udgør de naturmæssige kerneområder i landsdelen. Samtidig er området noget særligt. For det første fordi det indeholder de mest spektakulære kulturhistoriske spor fra Europas ældste kongedømme og for det andet, fordi det er udflugtslandskab for en befolkning på mere end en million mennesker.

De samlede muligheder for at dyrke friluftsliv i Nordsjælland er meget varierede. Badevandet og strandkvaliteten vurderes generelt at være god, specielt langs nordkysten, hvor mange strande og havne fik tildelt Det Blå Flag i 2004. Da antallet af gæstebåde i havene er stigende, og ventelisterne på bådpladser er lange vurderes havnekapaciteten imidlertid som værende for ringe. Mulighederne for sejlads på de store søer er også begrænsede for offentligheden, og de fleste af åerne, er generelt for små til sejlads med kano, kajak og lign. Endelig anses mulighederne for lystfiskeri for relativt gode.

Især de bynære og kystnære skove i Nordsjælland benyttes intensivt til friluftsformål, og fordi området indeholder usædvanligt mange skove, er mulighederne for at gå eller cykle en tur såvel som for at dyrke organiserede aktiviteter særdeles gode.

Også i det åbne land er både gå- og cykelture de mest almindelige friluftsaktiviteter, især omkring byerne, og hvor landskabet er tilgængeligt ad markveje og stier og har et varieret indhold af naturtyper. Hvor dette ikke er tilfældet, kommer der færre, og mulighederne disse steder anses for at være mangelfulde. For eksempel kan det være vanskeligt at foretage ture til hest eller at komme fra et opstaldningssted til en skov, hvor der må rides. Tætheden af landveje er stor i området, og der er mange parkeringspladser og stier i skovene, mens det åbne land og kysterne er mindre godt forsynet.

Sommerhusområderne udgør langt den største overnatningskategori i Nordsjælland. Antallet af overnatninger i disse områder er dobbelt så stor som i alle de andre former for anlæg tilsammen. Husenes og områdernes standard blev for godt ti år siden vurderet til at være ringe. Alligevel er der i dag stor efterspørgsel efter både grunde og huse.

Antallet af hotelsenge i Nordsjælland er rigeligt. Til de billigere overnatningsmuligheder hører to feriebyer og fire vandrehjem. De er alle af god

standard. Der er også 21 campingpladser indenfor undersøgelsesområdet. Mere end halvdelen af enhederne optages imidlertid af fastliggere, hvorfor de kun er lidet attraktive for turister. Det er også muligt at overnatte på Bed & Breakfast, holde bondegårdsferie i det åbne land, eller tage på hytte- eller telttur især i skovene. Benyttelsen og standarden af disse overnatningsformer kan ikke vurderes, men anses for at være relativt høj. Flertallet af gæsterne indenfor alle typerne af overnatningsanlæg er danskere, og der kommer også mange svenskere og nordmænd til området. Sammenlignet med de andre pilotprojektområder besøges Nordsjælland af forholdsvis få tyskere.

Kulturhistoriske spor er der mange af i Nordsjælland, og indbyggerne i Frederiksborg Amt er blandt dem i landet, der bruger flest penge på kulturtilbud. Men der er også mange gratis seværdigheder. Andelen af udenlandske besøgende på museer, forlystelsesparker, slotte og oplevelsescentre i området er imidlertid lavt sammenlignet med andre dele af landet, hvor der kommer mange turister.

Formidlingen af Nordsjællands naturværdier foretages af naturvejledere på naturskoler og økobaser samt på forskellige former for guidede ture og gennem aktiviteter for skoleklasser, private grupper og offentligheden i almindelighed mm. Efterspørgslen efter den slags arrangementer er stor, og det er især på Esrum Møllegård, og i feriesæsonen på Gilleleje Feriecenter og Skt. Helenecentret ved Tisvildeleje, at offentligheden har de bedste muligheder for at få naturvejledning. Udover ovennævnte formidles naturen på naturlegepladser, fra fugletårne og ved hjælp af stiafmærkninger med tilknyttede foldere samt kortborde, især i de fredede områder og skovene.

Formidlingen af de kulturhistoriske seværdigheder i området foregår hovedsagelig på udstillinger og ved aktiviteter på museerne eller ved guidninger og skiltning på slotte og borge, gravhøje mm. Kongernes sommerresidenser i skovene samt ruinerne af deres middelalderborge er de mest spektakulære seværdigheder og de mest oplagte elementer for markedsføring af en kommende nationalpark som en turistdestination forskellig fra de andre, men der er også mange mindre spor fx af nedlagte landsbyer at finde især i skovene. I dag er det imidlertid ikke muligt at få en oplevelse, hvor de forskellige spor og deres sammenhæng er formidlet, eftersom der hverken er afmærket ruter der forbinder stederne, eller udarbejdet turfoldere om deres relationer. Noget tilsvarende gælder de andre kulturhistoriske temaer, der er specielle i Nordsjælland som fx tidligere tiders hesteopdræt, industrialisering og teknologi, samfærdsel eller landbrug og fiskeri.

Planlægning for at forbedre befolkningens muligheder for at dyrke friluftsliv i Nordsjælland har fundet sted siden slutningen af 1950'erne. Kernen i dette arbejde har bestået i forsøge at opretholde eller skabe ubebyggede kiler i sommerhusområder mellem kysten og de åbne land. Desuden har der været udpeget kerneområder for friluftsliv af forskellig udstrækning, men altid indeholdende skovene og søerne samt landsbyer og kulturhistoriske spor. Alt i alt anses planlægningen for friluftsliv og turisme i området således for at have været omfattende.

I dag står vi overfor nye udfordringer. Den samfundsformation, vi er på vej imod, karakteriseres som et "drømme samfund". I et sådant lægger forbrugerne større vægt på symbolværdien og den fortælling, der er knyttet til et produkt end dets umiddelbare funktion eller nytte. Noget tilsvarende kommer til at gælde fremtidens friluftsaktiviteter og landskab. Oplevelserne i fritid og ferier vil blive brugt til udvikling af den enkeltes selvforståelse. Derfor bliver oplevelsesrige landskaber mere værd end produktionslandskaber, såfremt deres værdier kan formidles på en engagerende måde.

Danskerne arbejder mere og mere. Samtidig bliver opdelingen i arbejdstid og fritid globalt set stadig mere uklar. Derfor bliver fritid for mange et knapt gode, som både skal tilfredsstille behovene for at kunne slappe af og pleje sig selv, og for at få en anden slags oplevelser end i hverdagen. Derfor er det vigtigt, at tilbuddene i en nationalpark bliver af høj kvalitet, lette at finde frem til og velorganiserede. Er de det, er fremtidens brugere, hvoraf en stor del vil være fysik aktive og velstillede ældre, også villige til at betale, hvad det evt. måtte koste at benytte sig af dem.

Da der kan være forskel på, hvor, hvordan og hvor ofte et landskab benyttes til forskellige former for friluftsliv alt efter, om brugeren bor tæt på eller skal rejse i længere eller kortere tid, vurderes de friluftsmæssige potentialer og problemer i denne rapport ud fra tre forskellige synsvinkler. Under overskriften "Nordsjælland som hverdagslandskab" vurderes mulighederne for at bruge det åbne land til uorganiserede såvel som visse organiserede aktiviteter i hverdagen. En central problemstilling i relation hertil vedrører adgangsmulighederne til det åbne, land især omkring byerne. Under overskriften "Nordsjælland som weekend- og feriested" vurderes mulighederne især for Københavnerens brug af området i forbindelse med ophold i sommerhus. Her redegøres for problemerne for adgang til strandene såvel som til det åbne land bag sommerhusområderne. Under overskriften "Nordsjælland som turistdestination" vurderes mulighederne for at benytte området fortrinsvis af udlændinge, men også af danskere, der kommer langvejs fra på endagsudflugter og længere ferier. I dette afsnit redegøres for, hvilke interesser forskellige turistgrupper har og det konkluderes, at den mest centrale mangel for at kunne markedsføre området som en turistdestination er en koordination mellem turistinformation og en udvidet natur- og kulturformidling.

Afslutningsvis udpeges områder med potentialer for friluftsliv henholdsvis til brug i hverdagen og i weekender. Desuden gives forslag til en afgrænsning af en kommende nationalpark bestående af to kerneområder, et vest for Helsingør indholdene Esrum Sø og Grib Skov, og et indeholdende Arresø og Tisvilde hegn. De to områder foreslås forbundet af en korridor langs Pøle Å. Derudover foreslås korridorer fra Grib Skov til henholdsvis Gilleleje og Heather Hill.

Indledning

Grib Skov er den næststørste i landet. Den indeholder store naturskovsarealer såvel som urørt skov og flere arealer med potentiale for at udvikle sig i samme retning. Umiddelbart op ad skoven ligger Esrum Sø, som er Danmarks næststørste. Disse naturværdier var afgørende for, at Wilhjelmudvalget i rapporten "Natur i Danmark – mål og midler"[1] i 2001 foreslog Natura 2000 arealerne, og de statsejede arealer i Nordsjælland som et af flere potentielle nationalparkområder.

I historisk perspektiv var det ligeledes skovene, der udgjorde Nordsjællands rekreative attraktion. Allerede i slutningen af 1300-tallet foretrak Valdemar Atterdag Gurre frem for sit hovedsæde i Vordingborg. Det var dog især Frederik II, der i midten af 1500-tallet fik øje på området, som et uforligneligt jagtområde, og sikrede sig store sammenhængende arealer, som han kunne bruge til vildtbaner. I den anledning lod han Hillerødsholm ombygge til sommerresidens under navnet Frederiksborg. Det blev dog allerede af hans søn, Christian IV, anset for umoderne. Derfor ombyggede han jagtpavillonen Østrupgråd til det slot, vi i dag kender under navnet Fredensborg og gjorde St. Dyrehave til kongeligt jagtområde. Med udgangspunkt heri lod Christian V i slutningen af 1600-tallet udhugge en jagtstjerne til parforcejagt, ligesom han gjorde i Grib Skov og St. Dyrehave[2]. De kongelige jagtinteresser er den primære årsag til, at de Nordsjællandske skove ikke måtte vige for en landbrugsmæssig opdyrkning, og at de, efter overdragelse til staten, har kunnet anvendes til friluftsformål af den danske befolkning.

Men mere end skovene er det den Nordsjællandske kyst, der fra1800-tallets slutning blev en friluftsmæssig magnet. Med anlægget af jernbaner fra Hillerød og Helsingør til Gilleleje blev strandene først tilgængelige for det bedre borgerskab fra København, der lejede sig ind først hos fiskerne, siden på de nybyggede pensionater og hoteller[3]. Med velstandsstigningen og udviklingen i privatbilismen efter Anden Verdenskrig fik en bredere del af den københavnske befolkning for alvor glæde især af områdets kyster, hvor de byggede sommerhuse til ferie- og weekendophold. Andre slog sig permanent ned i området især langs Øresund, hvor nye byer voksede til, og efterhånden som flyrejser blev mere økonomisk overkommelige, måtte danskerne dele de nordsjællandske herlighedsværdier med turister langsvejs fra. De kommer imidlertid ikke primært for at opleve hverken skovene, søerne eller hav og strand, for den slags findes bedre og større andre steder, men for at opleve kulturhistoriens vingesus i kongernes Nordsjælland.

Baggrund

Nordsjælland er nu sammen med Læsø, Vadehavet, Lille Vildmose, Thy, Mols Bjerge og Møn udpeget til pilotprojektområde for en nærmere undersøgelse af afgræsning og indhold i relation til en eventuel fremtidig udpeg-

[1] Wilhjelmudvalget (2001)
[2] S. 138-171, Rying & Jensen (1972)
[3] S. 157 og 311, Rying & Jensen (1972)

ning som nationalpark. Alle syv områder rummer store naturværdier, og udover Nordsjælland besøges også Møn og Mols Bjerge af mange turister. Det er imidlertid især beliggenheden tæt ved landets hovedstad og den deraf følgende urbanisering og de mange kulturhistoriske spor fra Europas ældste kongedømme der betinger, at forholdene i Nordsjælland er anderledes end i de andre områder, ikke mindst hvad angår friluftsliv og turisme.

Sverige var det første europæiske land, der udpegede nationalparker med både et rekreativt og naturbeskyttelsesmæssigt formål. Det skete allerede i 1909[4]. Noget tilsvarende skete ikke i Danmark, selvom der blev taget flere tilløb til det, og i 1960'erne blev det besluttet at satse på en generel beskyttelse af det vilde plante- og dyreliv og sikre det almene friluftsliv ved hjælp af Naturbeskyttelsesloven og fredninger i stedet for at udpege nationalparker. Det skyldtes bl.a., at Danmarks Naturfredningsforening mente, at det hverken økonomisk eller praktisk ville være muligt at beskytte naturværdierne både i særlige naturparker og i det åbne land i øvrigt.

I 1999 fik idéen om naturparker i Danmark fornyet aktualitet, som følge af en OECD-evaluering, der konkluderede, at regeringens indsats for at beskytte den eksisterende sammenhængende natur ikke var tilstrækkelig. OECD påpegede, at der var behov for en mere målrettet indsats mht. naturgenopretning og beskyttelse af biodiversiteten og anbefalede, at der blev etableret et netværk af nationale forbindelser i form af økologiske korridorer og naturparker.

På grundlag heraf foreslog Naturrådet i sin Vismandsrapport fra 2000[5], at der skulle etableres større sammenhængende naturområder for de vigtigste naturtyper i Danmark. Året efter fremhævede det af regeringen nedsatte Wilhjelmudvalg vigtigheden af at udpege, hvad de betegnede "større sammenhængende naturområder" med gammel og urørt natur såvel som mange sjældne eller truede plante- og dyrearter. I disse områder, der overvejende skulle være uden større, samlede bebyggelser, skulle naturen kunne udfolde sig frit, ligesom der også skulle være plads til friluftsliv og naturoplevelser[6]. Grib Skov Esrum Sø-området blev i udvalgets rapport anset for at have potentiale som et sådant område.

I august 2002 offentliggjorde en ny regering sin Naturredegørelse[7]. Den indeholdt sigtelinier for den fremtidige naturforvaltning i Danmark. I et efterfølgende oplæg om regeringens nationalparktanker og særlige indsatsområder[8], blev der stillet forslag om at igangsætte en række pilotprojekter for såkaldte "Nationale naturområder". Inden for sådanne skulle naturen gives plads til at udvikle sig, men der blev også lagt vægt på at sikre de rekreative muligheder såvel som på en fortsat erhvervsudvikling. Endelig blev det anset for væsentligt, at en eventuel realisering af en nationalpark nød lokal

[4] S. 148-149, Bernes & Grundsten
[5] Kap. V, Agger et al. (2000)
[6] Wilhjelmudvalget (2001)
[7] Miljøministeriet (2002 a)
[8] Miljøministeriet (2002 b)

opbakning. Året efter afsatte regeringen 20 mio. kr. til at undersøge mulighederne for at etablere nationalparker i en række pilotprojektområder. Friluftsrådet tilbød at støtte arbejdet med et tilsvarende beløb, men havde andre ideer om, hvad der burde være indholdet i de kommende parker.

For Friluftsrådet var det centralt, at nationalparkerne kom til at bestå af større sammenhængende landskaber indeholdende natur- som såvel kulturmiljøer, produktion og bydannelser og plads til friluftsliv. Derudover skulle nationalparkerne kunne formidle viden til danskerne om tidligere tiders levevilkår for dermed at bidrage, dels til en forståelse af behovet for naturbeskyttelse og af kulturmiljøet, dels til en styrkelse af vor nationale identitet[9]. Efter flere forhandlinger mellem miljøministeren og Friluftsrådet kom Nordsjælland endelig med på listen som det femte af i alt syv pilotprojektområder den 20. oktober 2003.

Ved skrivelse af 26. februar 2004 fra miljøministeren til Frederiksborg Amt, Helsinge, Hillerød, Helsingør, Fredensborg-Humlebæk og Græsted-Gilleleje kommuner samt Fredensborg Statsskovdistrikt sattes arbejdet endelig i gang. Af brevet fremgår det, at der skal foretages en undersøgelse af mulighederne for at etablere en nationalpark i et område omfattende Esrum Sø og Grib Skov samt de andre statsejede arealer i området og mulighederne for at etablere korridorer, som både giver muligheder for spredning af dyr og planter og for etablering af rekreative passager mellem disse.

Områdeafgrænsning

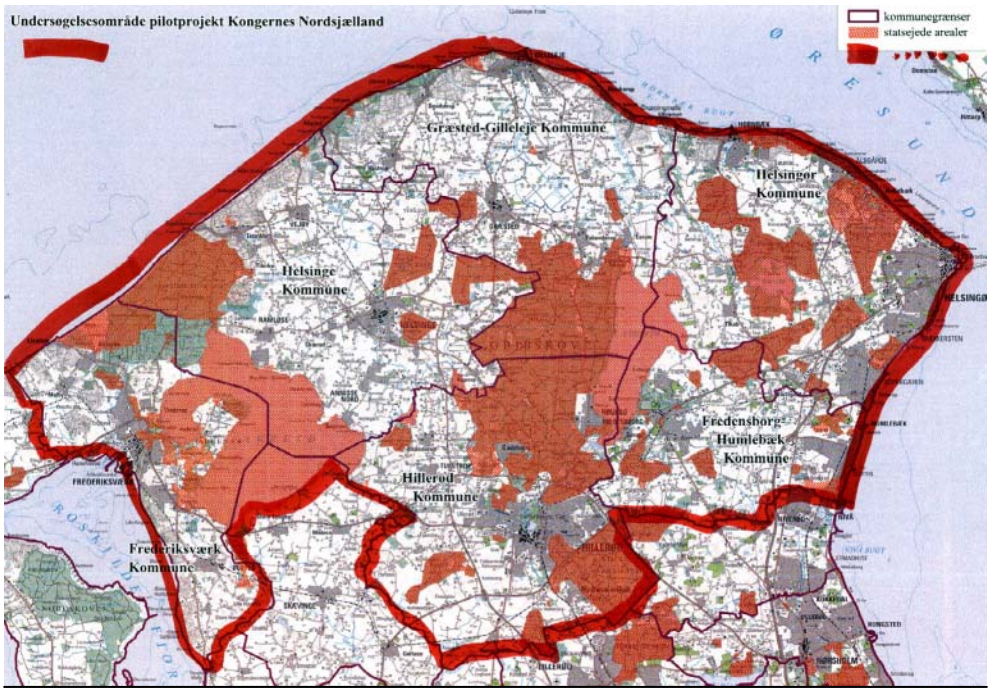

Figur 1: Undersøgelsesområdets afgrænsning

Denne undersøgelse tager udgangspunkt i de eksisterende muligheder og potentialer for friluftsliv på landzonearealerne og sommerhusområderne, og

[9] Friluftsrådet (2003)

er, med udgangspunkt i Miljøministerens skrivelse, fokuseret på den del af Nordsjælland, der strækker sig fra Frederiksværk til Øresund og fra Tokkekøb Hegn/Nivåbugten til Kattegat.

Undersøgelsens indhold

Genstanden for denne undersøgelse er muligheder og potentialer for friluftsliv og turisme i det åbne land i Nordsjælland.

Selvom der er mange nuanceforskelle i definitionen af begrebet friluftsliv, har de fleste en idé om, hvad det vil sige. Mere specifikt kan friluftsliv defineres som en adfærd, der giver sig udtryk i anvendelsen af det åbne land eller vandet til friluftsformål*,* dvs. som et produkt af den fritid og bevægelsesfrihed, man har til sin rådighed, de ønsker og behov og økonomiske muligheder, man måtte have, og endelig de muligheder, som landskabet kan frembyde"[10]. Friluftsliv er med andre ord aktiviteter, som den enkelte først og fremmest udøver af lyst[11], og som i lige så høj grad indebærer fordybelse i naturen i ensomhed som socialt samvær med andre[12]. Som eksempler på den slags aktiviteter kan nævnes spadsereture, cykling, badning og sejlads. De kan foregå såvel til hverdag som i weekender og ferier, men kommer udøverne langvejs fra, benævnes de samme aktiviteter sammenfattende som turisme[13] frem for som friluftsliv. Ud over de friluftsmæssige interesser i pilotprojektområdet behandler denne rapport derfor også de turistmæssige interesser først og fremmest i det åbne land. Det er der tre særlige grunde til. For det første viser flere undersøgelser, at turister i Danmark sætter pris på det samme som danskerne, når de holder fri, nemlig naturen og særligt oplevelsen af fred og ro i den[14]. For det andet besøges de kulturhistoriske seværdigheder i Nordsjælland allerede i stort tal af turister, og for det tredje vil etableringen af en nationalpark uden tvivl tiltrække flere besøgende langvejs fra, danske såvel som udenlandske.

Da formålet med denne rapport er at skabe grundlag for en vurdering af mulighederne for at udpege en del af Nordsjælland til nationalpark, omhandler den først og fremmest de typer af friluftsaktiviteter og -anlæg, der er afhængige af tilstedeværelsen af forskellige naturtyper som skov, sø og hav eller det åbne land i øvrigt. Dvs., at aktiviteter, som udelukkende foregår inden for et afgrænset anlæg, ikke behandles. Som eksempler på sådanne anlæg kan nævnes golfbaner, kolonihaver, motorsportsanlæg og forskellige former for skydebaner. Støjgenerne fra sidstnævnte inddrages dog i vurderingen af hindringerne for friluftsliv i Nordsjælland. Desuden indgår overnatningsanlæg som hoteller og havne samt museer i undersøgelsen, selvom de ligger i byzone, såfremt de anses for at have betydning for det uorganiserede friluftsliv og turismen.

---

[10] S. 4 og 43, Fredningsstyrelsen (1982)
[11] S. 453, Miljø- og Energiministeriet (1999)
[12] S. 8, Friluftsrådet (2002)
[13] Det er almindeligt at definere en turist, som en der opholder sig borte fra sit hjem midlertidigt eller i kortere tid i, dog i mindst 24 timer, enten i forbindelse med rejser i sit eget eller et fremmed land, s. 34, Therkelsen (2003)
[14] Kaae (2004)

Hidtidig planlægning for friluftsliv i Nordsjælland

Landskabs- og byudviklingen i Nordsjælland har hidtil været reguleret på tre niveauer: nationalt gennem udlæg af generelle beskyttelseslinier og zonering omkring kyster og skove mv., regionalt i form af frednings- og regionplanlægning og lokalt ved hjælp af kommune- og lokalplanlægning. I det følgende vil vi udelukkende beskæftige os med planlægningen på det andet niveau, idet den regionale planlægning for området er helt central for udvikling af de friluftsmæssige og rekreative muligheder i en kommende nationalpark. De centrale planlægningsmæssige problemstillinger på dette niveau har fokuseret på at begrænse kysternes privatisering gennem sommerhusbyggeri og sikre almenhedens adgang til større, sammenhængende landskaber. Disse har været betegnet henholdsvis et Grønt bånd, Udflugtsområde, Regionalpark, Område med mulighed for friluftsoplevelser og Område for grøn og blå turisme. Områderne og udstrækningen har varieret meget. Der har derimod været et stort sammenfald mellem de kvaliteter for friluftslivet, planerne fremhæver: kysterne, søerne, skovene og de kulturhistoriske spor.

Regional planlægning

Kystkiler og Grønt bånd

De første planer om at udpege Nordsjælland til noget, der kunne ligne dagens tanker om en nationalpark, blev udviklet for mere end 40 år siden i et parløb mellem den daværende fredningsplanmyndighed, Fredningsplanudvalget for Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter og Egnsplanrådet.

Med ændringen af Naturfredningsloven i 1959 blev det vedtaget, at der skulle udarbejdes såkaldte fredningsplaner. Allerede samme år blev udarbejdet en første etapeplan for Nordsjællands kyst fra Helsingør til Hundested. Hovedformålet var at regulere "den stærkt ekspanderende sommerhusudvikling, hvis konsekvens uden indgreb ville være en total privatisering af dette kystområde, som pga. sin beliggenhed i f. t. hovedstaden var af stor betydning for almenheden"[1]. For at tilgodese almenhedens behov for adgang til kysterne og for naturoplevelser i øvrigt kom planen til at indeholde den første udpegning af et system af grønne kiler fra baglandet til strandområderne.

I 1963 tiltrådte de implicerede kommuner en tredje etape af fredningsplanen omfattende området fra Helsingør til Hillerød og fra Hillerød til Hørsholm indeholdende Grib Skov og Esrum Sø. Formålet med denne etape af planen var at dæmpe byudviklingen i området, fordi den var en trussel mod områdets landskabelige og kulturhistoriske værdier. Den blev dog aldrig endelig vedtaget af Fredningsplanudvalget[2].

[1] S. 46, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1974)
[2] S. 47, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1974)

I 1971 udgav Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter sin såkaldte Landskabsanalyse[3]. Den indeholdt en vurdering af regionens landskaber set ud fra et fredningssynspunkt, og udpegede et Grønt bånd bestående af ti områder, hvoraf de fire lå inden for denne rapports undersøgelsesområde (se figur 2). Disse områder var Gribskov-Esrum Sø, Arresø-Tisvilde Hegn, området med de mange mindre skove vest for Helsingør og Søborg Sø-Rusland. Desuden indeholdt planen forslag til et forbindelsesområde fra Asminderød til Nivåbugten og et omkring Helsinge.

Figur 2: Udsnit af Fredningsplanudvalgets forslag til udpegning af et Grønt bånd af udflugtslandskaber omkring København fra 1971[4].

Områderne i det grønne bånd fandt fredningsplanudvalget karakteristiske ved: at være beliggende med nogenlunde samme afstand fra København; at deres urbaniseringsgrad var relativt lav; at de i forvejen var delvist beskyttede af fredninger eller statslige opkøb, samt at de indeholdt et rigt udbud af landskabelige, kulturhistoriske og videnskabelige værdier, såvel som store muligheder for indpasning af intensive og ekstensive rekreative anlæg[5].

Udflugtsområde

Samme år redegjorde Egnsplanrådet for sine forudsætninger for regionplanlægningen frem til 1985. Rådet forventede, at befolkningstallet ville stige radikalt[6] og at behovet for rekreative arealer ville stige tilsvarende fra daglige bolignære friarealer til udflugtslandskaber. Ved udgivelsen af den såkaldte Strukturplan tre år senere blev hele Nordsjælland derfor udpeget til Udflugtsområde (se figur 3).

De landskabstræk, der i den anledning blev fremhævet som særligt karakteristiske for området, var Kattegatkysten og det brede bælte af skove og søer mod syd. Desuden blev området beskrevet som et overvejende landbrugs-

[3] Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1971)
[4] S. 55, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1971)
[5] S. 54, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1971)
[6] s. 28, Egnsplanrådets planlægningsafdeling (1971a) og s. 10 og 14 i Egnsplanrådets planlægningsafdeling (1971b)

område indeholdende ældre købstæder af historisk interesse, samt byer opvokset omkring gamle landsbyer og fiskerlejer med en særlig beliggenhed i forhold til færdselslinierne og de rekreative tilbud. Endelig blev områdets store slotte og forhistoriske mindesmærker fremhævet. Alle disse elementer blev anset for at være attraktive for storbybefolkningen, men for også at være under forandring pga. den omfattende sommerhusudvikling langs kysten og parcelhusudstykning i det åbne land[7].

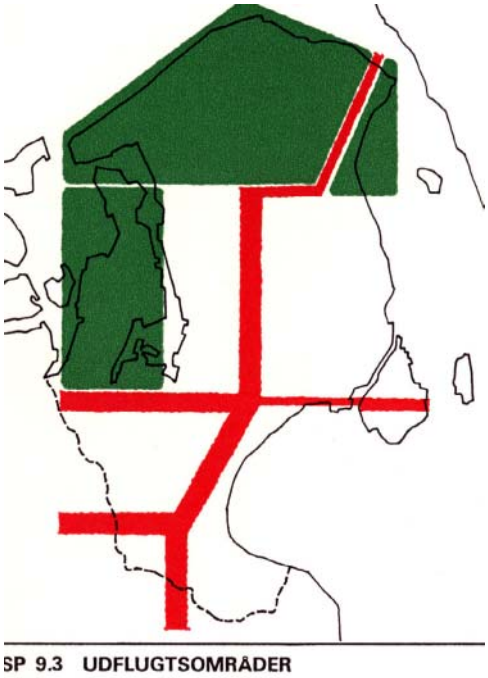

Figur 3. Udflugtsområder ifølge Egnsplanrådets Strukturplan 1972[8].

I dag er det særligt interessant at se, at denne plan, udover at foreslå kystlandskabet åbnet for almenheden, også indeholdt et forslag om sikring af "funktionelle sammenhænge mellem skove og søer evt. ved opkøb af arealer, der ved deres indhold er egnet til at binde disse landskabselementer sammen"[9], eller hvad vi i dag ville kalde "grønne korridorer"[10].

Regionalparker, Egnsparker og Lineærparker

Inden ovenstående ide om et Udflugtsområde nåede at blive realiseret, var samfundsudviklingen vendt, og enhver tanke om vækst manet i jorden ikke mindst pga. oliekrisen. Samtidig trådte loven om regionplanlægning i hovedstadsområdet i kraft[11]. Herved blev Egnsplanrådet erstattet af det nyoprettede Hovedstadsråd, som kom til at bestå af Københavns, Frederiksborg

[7] S. 48, Egnsplanrådet (1974)
[8] S. 62, Egnsplanrådet (1973)
[9] S. 49, Egnsplanrådet (1974)
[10] Frederiksborg Skovdistrikt (2004 b)
[11] Lovbekendtgørelse nr. 736 af 21.12.1982, Bekendtgørelse om lov om regionplanlægning i hovedstadsområdet (Hovedstadsregionplanloven)

og Roskilde amter samt Københavns og Frederiksberg kommuner. Som oplæg til en målsætning for Hovedstadsrådets arbejde med en reduceret regionplan udsendte Fredningsplanudvalgets Sekretariat i 1973 en såkaldt Ideskitse 1973[12] med forslag til arealdisponering af interesserne for fredning og friluftsliv i regionen (se figur 4). Skitsen byggede på den tidligere omtalte Landskabsanalyse og bestod af to kort med en kortfattet forklarende tekst. Heri konstaterede sekretariatet, at der var overensstemmelse mellem konklusionerne i skitsen og i Egnsplanrådets Strukturplan, om end Egnsplanrådet havde taget udgangspunkt i bybefolkningens behov for fritidsområder, mens sekretariatet havde taget landskabernes særpræg, indhold og udbud som udgangspunkt[13].

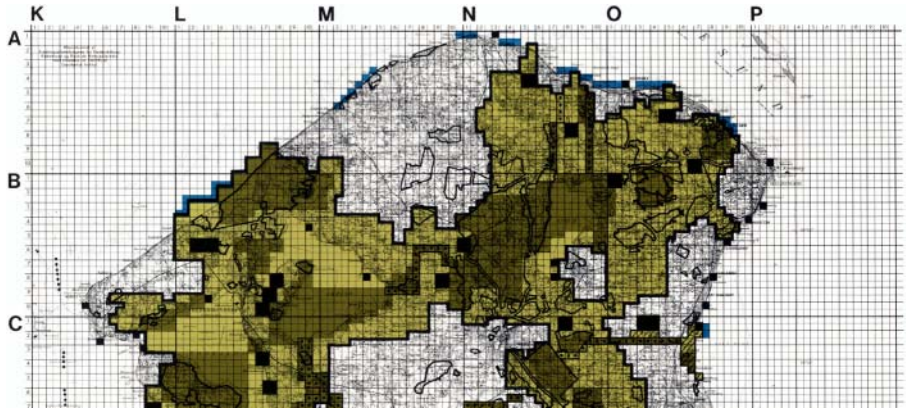

Figur 4: Udsnit af Fredningsplanudvalgets Sekretariats Ideskitse 1973 bestående af et sammenhængende system af Regionalparker, Egnsparker og Lineærparker[14].

Ideskitse 1973 indeholdt forslag til en grøn struktur i Nordsjælland bestående af et sammenhængende system af Regionalparker, Egnsparker og Lineærparker indeholdende de særligt værdifulde kyststrækninger, egnskarakteristiske landskaber samt områder med særlig beliggenhed i f.t. bymæssige bebyggelser.

I Nordsjælland blev der udpeget to Regionalparker henvendt til hele regionens befolkning. Den ene omfattede Arresø-Tisvilde Hegnområdet, den anden stort set hele området øst for Grib Skov. De to områder blev foreslået forbundet af en Lineærpark langs Pøle Å. Lineærparkerne kunne indeholde både regionale og lokale funktioner. Nivåkilen var det eneste inden for denne rapports undersøgelsesområde, der blev udpeget til Egnspark. For alle tre områdetyper var der udarbejdet en arealanvendelsesklassificering, som sondrede mellem ekstensiv og intensiv udnyttelse, med henblik på at modvirke mulige konflikter mellem naturhensyn og benyttelsesbehov[15]. Endelig indeholdt ideskitsen forslag til lokaliseringsmuligheder for overnatningsanlæg og støttepunkter fortrinsvis for organiseret friluftsliv til lands og til vands[16].

[12] Fredningsplanudvalgets Sekretariat (1973)
[13] S. 2, Fredningsplanudvalgets Sekretariat (1973)
[14] S. 30, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1974)
[15] S. 5, Fredningsplanudvalgets Sekretariat (1973)
[16] S. 4-6, Fredningsplanudvalgets Sekretariat (1973)

Året efter blev Ideskite 1973 fulgt op af en nærmere redegørelse for fredningssektorens arealinteresser i regionen i rapporten Status[17]. I den blev ideerne fra Ideskitsen uddybet. Af skitsen fremgik det fx, at de mest beskyttelsesværdige områder i fremtiden burde ejes og drives af det offentlige og pålægges fredningsbestemmelser. Dette blev i Status blødt op med følgende formulering: "Indhegninger og parkbetjente vil man ikke møde, og parkerne vil almindeligvis ikke udskille sig fra omgivelserne, men vil indgå i landskabsbilledet som hidtil"[18].

Nordsjælland som nationalt naturområde

Figur 5: Større nationale naturområder ifølge Fredningsstyrelsen[19], 1984.

I 1979 udgav Fredningsstyrelsen et kort over Danmarks Større nationale naturområder. Disse områder indeholdt landskabelige, geologiske, biologiske, kulturhistoriske og rekreative værdier, som hver for sig, eller tilsammen, blev anset for at være af betydning for hele landets befolkning og måske endog af international betydning. Områderne i Nordsjælland svarede nøje til de i Ideskitsen og Status udpegede. Af et skema i den bog, der fem år senere indeholdt en uddybende beskrivelse af områderne, fremgår det endvidere, at de særlige fredningsinteresser i Nordsjælland vedrører kulturhistorie og friluftsliv[20].

Områder med mulighed for friluftsoplevelser, oplevelsesrige landskaber og udflugtscentre

I 1979 blev fredningsplanudvalgene nedlagt. Deres administrative og planlægningsmæssige ansvar, herunder udarbejdelsen af hovedretningslinier for områdets forsyning med anlæg til rekreative formål mv., blev overført til Hovedstadsrådet[21].

Hovedstadsrådets første bud på en plan for friluftsliv i Nordsjælland blev godkendt i 1982[22]. Planen indeholdt to egentlige områdetyper: Regionale

[17] S. 35, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1974)
[18] S. 35, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg og Roskilde amter (1974)
[19] S. 137, Fredningsstyrelsen (1984)
[20] S. 137, Fredningsstyrelsen (1984)
[21] Hovedstadsrådet (1982 a)
[22] Hovedstadsrådet (1982a) og Hovedstadsrådet (1982b)

rekreative områder og Bynære friluftsarealer samt en udpegning af Områder med mulighed for friluftsoplevelser[23], se figur 6.

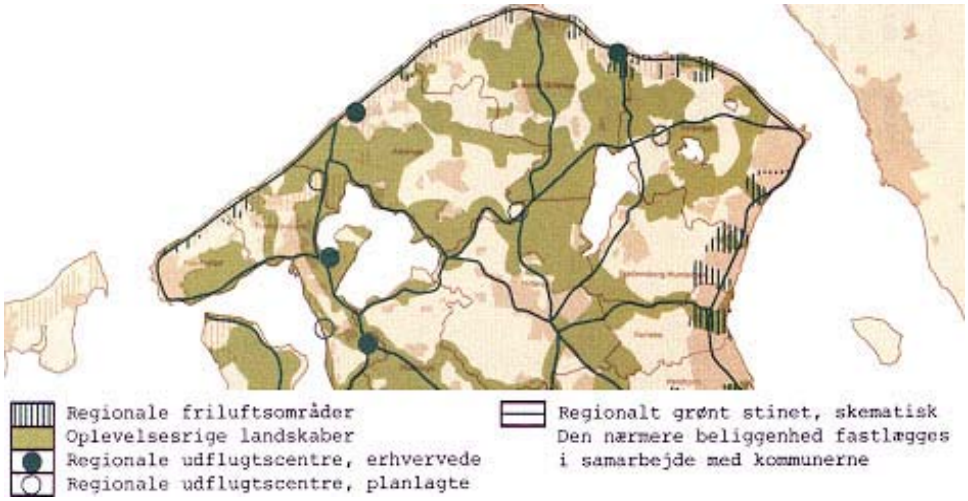

Figur 6: Hovedstadsrådets forslag til udpegning af fredningsinteresseområder for friluftsliv fra1982[24].

Sidstnævnte områdetype omfattede de særlige interesseområder for landskab, kulturhistorie og plante- og dyreliv, som blev beskrevet andetsteds i planen. Der var derfor ikke særlige retningslinier knyttet til dem vedrørende friluftsliv. Der var udpeget tre områder af denne type i Nordsjælland: Gurre Sø med omkringliggende skove og åbent land ind til Helsingør; Esrum Sø og Grib Skov samt det åbne land vest herfor til Helsinge samt Tisvilde hegn og Arre Sø med omgivelser. Disse områder var indbyrdes forbundne bl.a. af Pøle Å og forbundet med kysten af grønne korridorer.

I tilknytning til disse landskaber var der udpeget syv lokaliseringsmuligheder for Udflugstcentre. I Udflugtscentrene kunne placeres forskellige former for overnatningsanlæg.

Der var ikke udpeget Regionale rekreative områder i Nordsjælland, fordi denne betegnelse henviste til Fingerbyens grønne kiler. Men omkring det største bysamfund i hver kommune var der udpeget Bynære friluftsområder bestående af 500 m brede områder til daglige friluftsaktiviteter og –anlæg.

Desuden er det værd at bemærke, at planen ikke indeholdt forslag til et stinet. Det skyldtes, at den overordnede stiplanlægning på daværende tidspunkt stadig var amternes ansvar.

Arrenæs blev allerede af Fredningsplanudvalget anset for at være af særlig rekreativ betydning, dels på af grund af halvøens beliggenhed i sø, ved fjord og nær skov og havkyst, dels pga. dens naturindhold. Derfor indledtes et intensivt opkøbsarbejde. I 1974 havde det resulteret i, at hovedparten af

[23] S. 66-67, Hovedstadsrådet (1982b)
[24] S. 67, Hovedstadsrådet (1982b)

halvøen var statsejet[25]. På det grundlag udarbejdede Fredningsplanudvalget i 1977 en plan for områdets udnyttelse til rekreative formål, Arrenæsplanen[26]. I den stilles der forslag om faciliteter til nye aktiviteter, et samlet gang- og ridestinet samt lokalisering af flere parkeringspladser. Hertil kommer forslag om pleje af flere naturtyper samt forskellige idéskitser til områdets anvendelse og udformning[27]. I 1981 blev denne plan tiltrådt af Hovedstadsrådet og siden er planens intentioner forsøgt implementeret. I Regionplan 2001 foreslås stinettet på halvøen færdiggjort, ligesom der er udpeget blå støttepunkter ved Nordhuse og Auderød Skov med mulighed for ophaling af både samt primitiv overnatning[28]. I øjeblikket arbejdes der imidlertid med et forslag til anlæg af et meget stort rensningsanlæg tværs over halvøen[29].

Regionplan 1989[30] blev slutstenen for Hovedstadsrådets virke og et enestående dokument med stor betydning for den efterfølgende planlægning[31], der kom til at foregå adskilt i regionens fem enheder, amterne og Københavns og Frederiksberg kommuner. Som grundlag for denne plan blev friluftslivet behandlet sammen med de andre fredningsinteresser i en særskilt redegørelse for fredningsplanlægningens mål og midler[32]. Heri blev kystkilerne udpeget som Regionale friluftsområder, mens udpegningerne af de Bynære friluftsområder forsvandt. Til gengæld indeholdt planen en egentlig signatur for såkaldte Oplevelsesrige landskaber, se figur 7.

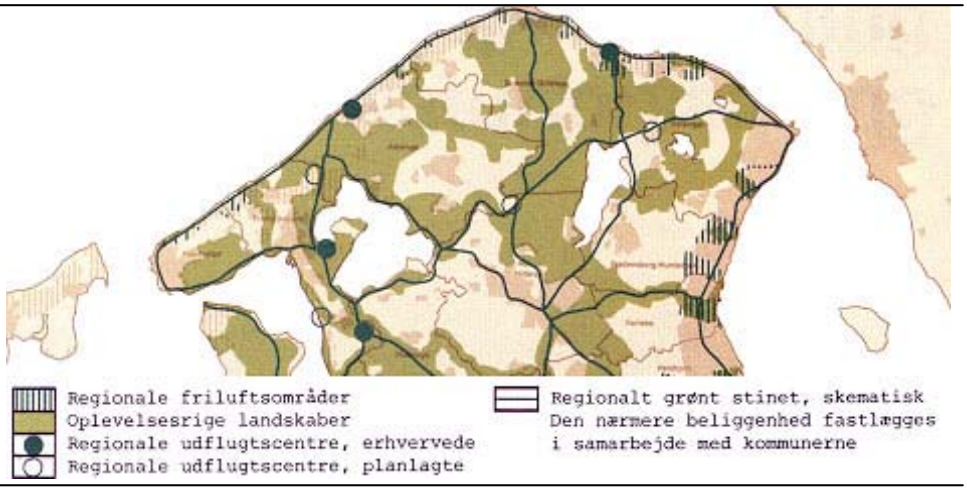

Figur 7: Regionale friluftsområder, oplevelsesrige landskaber, udflugtscentre og grønt stinet ifølge Hovedstadsrådets Fredningsplanredegørelse, 1989[33].

I lighed med 1982-planens Områder med mulighed for friluftsoplevelser bestod de Oplevelsesrige landskaber i rapporten "Hovedstadsrådets Fredningsplanredegørelse" fra 1989 af en sammentegning af interesseområderne

[25] S. 53, Fredningsplanudvalget, Status
[26] Fredningsplanudvalget (1977
[27] S. 5, Fredningsplanudvalget (1977)
[28] S. 66-67 og 76, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[29] Falkentorp (2004)
[30] Hovedstadsrådet (1989a)
[31] Michelsen *et al.* (2004)
[32] Hovedstadsrådet (1989b)
[33] S. 27, Hovedstadsrådet (1989b)

for henholdsvis geologi, kulturhistorie og plante- og dyreliv. De var imidlertid mindre omfattende arealmæssigt, fordi der, som det hed, "blev taget flere hensyn til det sårbare plante- og dyreliv"[34]. Tre af de i 1982 syv udpegede regionale udflugtscentre i Nordsjælland (Arrenæs, Sct. Helenecentret ved Tisvildeleje og Dronningmølle) var i 1989 blevet realiseret, mens det om de øvrige fire hed, at deres indhold og anvendelse ville blive fastlagt i samarbejde med beliggenhedskommunen, Miljøministeriet og eventuelle interessegrupper, efterhånden som arealerne blev købt op[35].

Som noget nyt indeholdt fredningsplanredegørelsen et forslag til et regionalt grønt stinet fra byområderne til de oplevelsesrige landskaber og udflugtscentrene og på tværs af regionen[36]. Om anlæg til det organiserede friluftsliv hed det, at der ville blive udarbejdet retningslinier for deres lokalisering i lighed med, hvad der allerede var gjort vedrørende lystbådehavne og campingpladser[37].

I tiåret fra 1990 til 2000 stagnerede udviklingen i hovedstadsregionen. Hovedstadsrådet blev nedlagt og regionplanlægningen overført til Københavns og Frederiksberg kommuner samt de tre hovedstadsamter. De udarbejdede efterfølgende tre generationer af regionplaner indtil regionplankompetencen overførtes til Hovedstadens Udviklingsråd med virkning fra juli 2000[38].

Turisme – Blå og Grønne støttepunkter

Indtil 1993 havde turismen ikke været specifikt behandlet i regionplanlægningen, men fra da af indførte Frederiksborg Amt en skelnen mellem friluftsliv og turisme baseret på arten af de typer anlæg, de respektive aktiviteter fordrede. Argumentet var, at anlæg til turismen oftest er beregnet til intensiv og for omgivelserne belastende brug, de er relativt store og beregnet til mange besøgende som hoteller, vandrehjem og campingpladser, diverse forlystelsesfaciliteter, lystbådehavne mv. Modsat blev anlæg til friluftsliv anset for at være til lettere brug og relativt små, hvorfor de kun forårsagede ubetydelige fysiske indgreb på en lokalitet[39].

Turismen underopdeltes yderligere i Grøn og Blå turisme. Grøn turisme blev defineret som meget varierede oplevelsesmuligheder og aktiviteter, knyttet til landskabet: som naturoplevelser i bred forstand, såvel som oplevelser af mere organiseret karakter fx golf, ridning, lystfiskeri og sejlads på søerne samt cykelture. Blå turisme defineredes som oplevelser, aktiviteter og rekreative muligheder knyttet til kyststrækninger med fjorde, strande og havne som fx badning, windsurfing, sejlads og sportsfiskeri[40]. På baggrund heraf opdeltes amtet i fire delområder med hver deres tilbud til de forskelli-

[34] S. 106 og 114, Hovedstadsrådet (1989b)
[35] S. 116, Hovedstadsrådet (1989b)
[36] I 1982 havde ansvaret for stiplanlægning ligget hos Frederiksborg Amt, som havde lagt hovedvægten på sikring af cykelstitransport mellem boliger og arbejdspladser.
[37] S. 122, Hovedstadsrådet (1989a)
[38] S. 6, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[39] S. 35, Frederiksborg Amt (1993)
[40] S. 38, Frederiksborg Amt (1993)

ge turistgrupper. Tre af disse områder er relevante i relation til pilotprojektområdet. Helsingør og østkysten med byen og grænsehandel blev anset for at have de turister, der også besøgte København, som målgruppe, dvs. danske, svenske, tyske og øvrige internationale turister, herunder erhvervsturister. Til målgruppen for Nordkysten, hvor der var muligheder for lystsejllads, strandbesøg og bymiljøer, blev henregnet især svenske og tyske weekend- og ferieturister. Indlandet med konference- og kulturtilbud blev anset for at tiltrække især danskere og erhvervsturister.

Som en yderligere konsekvens af distinktionen mellem friluftsliv og turisme erstattede amtet betegnelsen Udflugtscenter med begrebet Rekreativt støttepunkt. Et rekreativt støttepunkt betegner en lokaliseringsmulighed for anlæg til friluftsliv. Sådanne støttepunkter anses for at være mere ydmyge, end det man normalt forstår ved et center, en betegnelse som i stedet blev forbeholdt turistfaciliteter[41]. Inden for det i denne rapport behandlede områder blev Helsingør, Hornbæk, Gilleleje, Tisvildeleje, Liseleje, Frederiksværk, Fredensborg, Hillerød samt Esrum Møllegård udpeget som turistcentre, se figur 8, dvs. lokaliteter, der kunne udbygges med faciliteter for turisme afhængigt af beliggenhed, infrastruktur, miljømæssige forhold mv.[42]

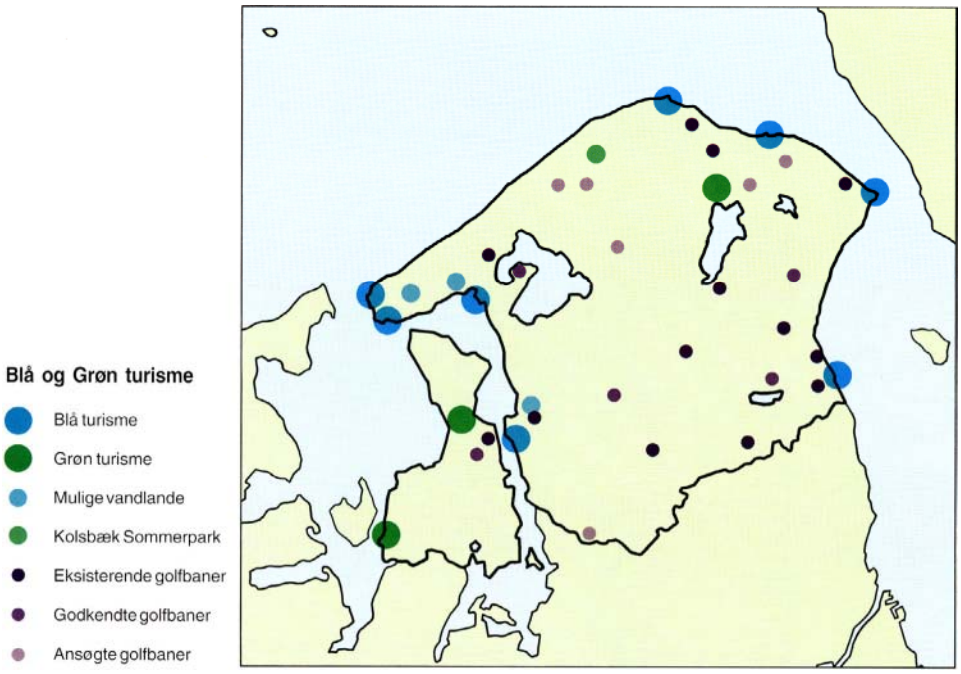

Figur 8: Støttepunkter for Blå og Grøn turisme[43].

Distinktionerne mellem friluftsliv og turisme og mellem Grøn og Blå turisme fra Regionplan 1993 såvel som udpegningen af Oplevelsesrige landskaber blev opretholdt i de følgende planer herunder i HUR's Regionplan for amtet fra 2001[44], se figur 9. Denne plan indeholder tillige en turistpolitisk redegørelse, ifølge hvilken turismen i Nordsjælland ønskes udviklet på et bæredygtigt grundlag. Derfor lægger amtet vægt på, at planlægningen på

[41] S. 89-90, Frederiksborg Amt (1993)
[42] S. 20, Frederiksborg Amt (1993)
[43] S. 37, Frederiksborg Amt (1993)
[44] Hovedstadens Udviklingsråd (2001)

turismeområdet tager udgangspunkt i en kvalitetsforbedring af eksisterende, frem for nye overnatningsanlæg, samt på en styrkelse og formidling af de eksisterende kvaliteter. Turistkvaliteterne angives at bestå af "natur, smukke landskaber, attraktive kyststrækninger, spændende bymiljøer, en lang række store og små kulturelle/historiske seværdigheder samt varierede overnatningsformer"[45].

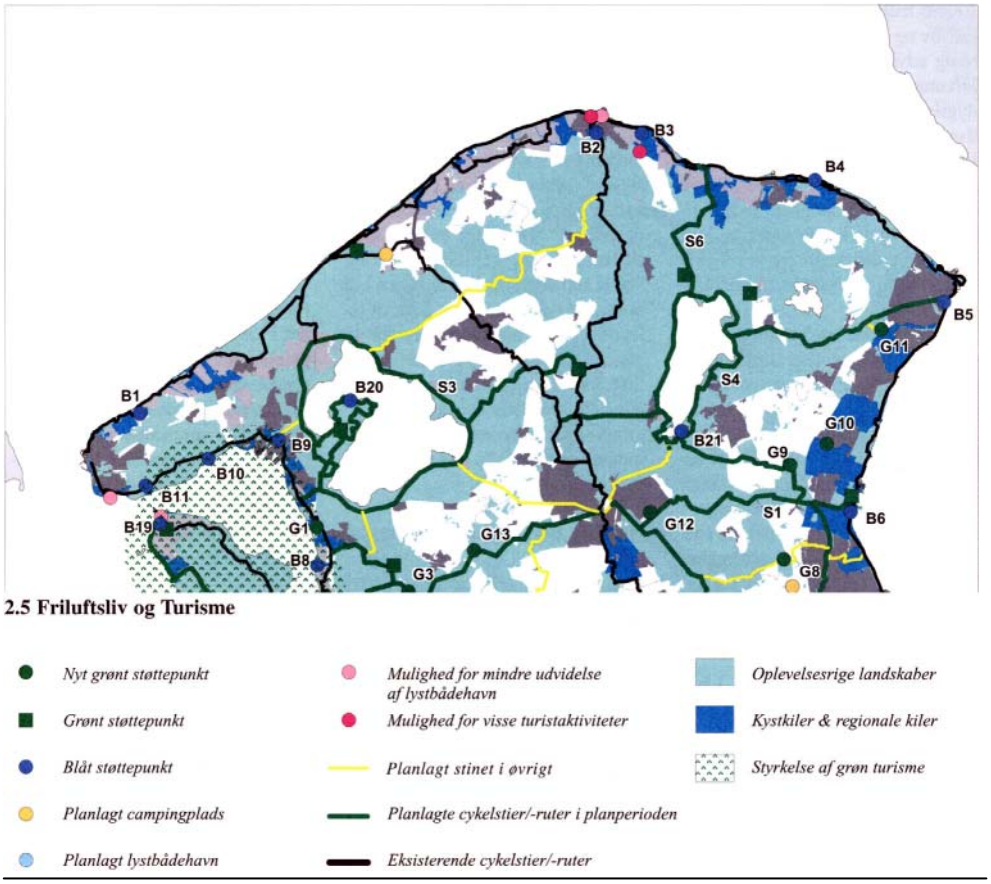

Figur 9: Oplevelsesrige landskaber, støttepunkter, kystkiler og regionale kiler samt planlagte stier i Regionplan 2001 for Frederiksborg Amt[46].

Som en opfølgning af ideerne fra Regionplantillæg 1982 indeholdt Regionplan 2001 en påpegning af betydningen af de bynære landskaber for det almene friluftsliv. Planen påpegede behovet for at sikre beboerne i byerne så kort afstand som muligt til det åbne land. Det kunne fx ske gennem etablering af grønne kiler med stiforløb fra bykernerne og ud. I regionplanens redegørelsesafsnit arbejdes med to typer kiler: kystkiler og regionale kiler. Til sidstnævnte hører, ud over mellemrummene mellem byfingrene i Storkøbenhavn, "leddene" mellem byområderne i henholdsvis Hillerød- og Frederikssundfingeren[47]. Amtsrådet vil i den kommende planperiode undersøge mulighederne for, i samarbejde med kommunerne, at igangsætte en planlægning for etablering af disse kiler samt stiforløb mellem det åbne land og bykernerne[48].

[45] S. 78, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[46] S.69, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[47] S. 70-73, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[48] S. 66, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)

HUR peger desuden på, at Nordsjælland, ikke mindst mht. turismeudviklingen, står over for store udfordringer i de kommende år på grund af de strukturændringer i hele Øresundsregionen, som åbningen af Øresundsbroen vil medføre[49].

Nordsjælland i Øresundsregionen

Relationen mellem Nordsjælland og Skåne, i særdeleshed mellem Helsingør og Helsingborg, har været behandlet planlægningsmæssigt siden midten af 1950'erne. I 1971 påpegede Egnsplanrådet fx, at efterspørgslen efter sommerhuse ikke kunne tilfredsstilles inden for regionens egne grænser, men måtte løses i et samarbejde med naboregionerne, herunder Skåne[50], se figur 10.

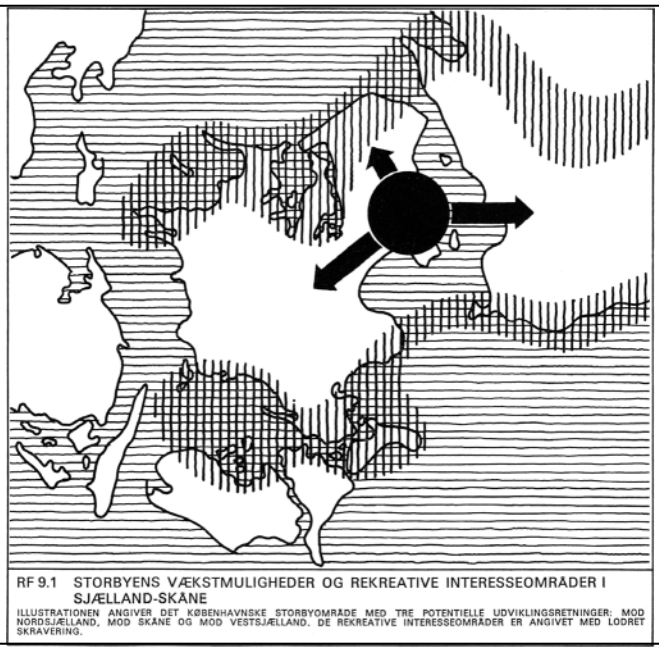

Figur 10: Muligheder for aflastning af det rekreative pres på Nordsjælland i naboregionerne ifølge Egnsplanrådet, 1971[51].

I 1970'erne forskød væksten i sommerhusbyggeriet sig til Nordvestsjælland, fordi der blev lagt låg på muligheden for udstykninger i Nordsjælland, men først i 1991 skete der noget konkret med vedtagelsen om at bygge en Øresundsbro, dog ikke mellem Helsingør og Helsingborg, men mellem København og Malmø.

I landsplanredegørelsen Danmark på vej mod år 2018[52] blev Øresundsregionen i et større, internationalt perspektiv opfattet som en port mellem EU og de baltiske lande. I 1995 blev Sverige medlem af EU, og efterfølgende indgik den danske og svenske regering en aftale om at samarbejde om et miljøprogram med den vision, at gøre Øresundsregionen til en af de reneste i

[49] S. 78, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[50] S. 19, Egnsplanrådets planlægningsafdeling (1971)
[51] S. 19, Egnsplanrådets planlægningsafdeling (1971)
[52] Miljøministeriet (1992)

Europa[53]. I tilknytning hertil er der identificeret fire fælles indsatsområder. To af disse er særligt interessante i denne sammenhæng. For det første pegede Øresundskomiteen på, at der var behov for at sikre sammenhængende grønne strukturer og regionale stinet for at øge befolkningens adgang til rekreative områder og for at beskytte natur- og kulturværdierne. For det andet blev der peget på et behov for at koordinere den fysiske planlægning i Øresundsregionen, for at sikre en bæredygtig udvikling[54]. Hvad der konkret kommer til at ske er vanskeligt at sige, fordi man endnu ikke kender konsekvenserne for Øresundsamarbejdet af den danske regerings beslutning i 2004 om at nedlægge amterne og HUR.

På begge sider af Sundet findes lange kyststrækninger af stor rekreativ og naturmæssig værdi. Især på den skånske side er der store uspolerede skov- og søområder, mens naturværdierne på den danske side er stærkt præget af den tæt bebyggede hovedstadsregion. Med åbningen af Øresundsbroen er mulighederne for at nå mere attraktive landskaber i størstedelen af Malmøhus Län blevet langt større for Storkøbenhavns befolkning. Dette kunne tænkes at lette presset på Nordsjælland[55], men alt tyder på, at strømmen snarere går den modsatte vej, dvs. at der kommer flere svenskere, især til København.

Sammenfattende har et af de væsentligste mål med planlægningen for friluftsliv i Nordsjælland i de sidste 45 år bestået i at sikre almenhedens adgang til især Kattegatkysten ved hjælp af fredninger, opkøb og detailplanlægning af de såkaldte kystkiler. Desuden har der været arbejdet med udpegning af særligt værdifulde udflugtsområder af forskellig udstrækning, men altid indeholdende skovene, søerne og andre naturtyper, samt dele af det åbne land med landsbyer og kulturhistoriske spor.

Gennemgående har der været peget på tre områder: området med småskove vest for Helsingør, Gribskov-Esrum Sø området og området omkring Arresø-Tisvilde Hegn. I disse områder har der været udpeget lokaliseringsmuligheder for større og mindre anlæg, der kunne danne udgangspunkt for friluftsliv fra feriebyer, campingpladser og havne til teltpladser og friluftsgårde. En stor del af disse lokaliseringsmuligheder er blevet udnyttet i tidens løb, og der er kommet flere udpegninger til.

Kerneområder for friluftsliv har i hele perioden været foreslået forbundet med, hvad vi dag vil kalde grønne korridorer fx langs Pøle Å. Siden 1989 har der også været arbejdet på at realisere et overordnet stinet i eget tracé gennem og imellem de værdifulde områder og til de større anlæg. Siden begyndelsen af 1990'erne har der været skelnet mellem friluftsliv og turisme, idet sidstnævnte har omfattet større og mere intensivt anvendte anlæg, mens anlæg til friluftsformål generelt har været anset for lettere at kunne indpasses på naturens betingelser.

[53] Miljøministeriet (1997) og Miljøministeriet (1999)
[54] Öresundskomiteen (1998)
[55] Hansen-Møller (2000)

Visioner for friluftsliv i Nordsjælland

I dette afsnit beskrives de visioner og målsætninger, stat, amt og organisationer har haft for friluftslivet i Nordsjælland.

Adgang til det åbne land

Statens målsætninger om planlægning for friluftsliv kom til udtryk i den natur og miljøpolitiske redegørelse fra 1999[56]. Heri er det overordnede mål, at naturen skal tættere på borgerne. På grundlag heraf foreslår Friluftsrådet, at der arbejdes på: at fremme en overkommelig og sikker adgang til naturområder tæt på, hvor folk bor; at etablering af naturområder især i bynære områder fremmes; at friluftslivet prioriteres højt ved ændret arealanvendelse som fx byudvikling og naturgenopretning, samt at naturformidling fremmes, især til børn og unge[57].

Friluftsrådet godkendte i 1997 handlingsprogrammet "Friluftsliv for alle". Dette har efterfølgende resulteret i udarbejdelsen af regionale friluftsoplæg. I 1999 udkom derfor "Frederiksborg Amt – regionalt friluftsoplæg". Heri beskrives konkrete visioner omkring udviklingen af friluftslivets muligheder i Frederiksborg Amt[58]. Umiddelbart vurderer Friluftsrådet i Frederiksborg Amt, at amtet overordnet kan inddeles i ret få områder, hvor de mest attraktive muligheder for at dyrke friluftsliv er til stede: Den vestlige del af amtet, som hovedsagligt er et åbent landbrugsområde med få mindre skovområder, den midterste del af amtet, som er dækket af store sammenhængende skovområder (Grib Skov, Tokkekøb Hegn og St. Dyrehave) og den nordvestlige del, hvor et sammenspil af kyst, strand og skov er oplagte til at dyrke friluftsliv[59]. Friluftsrådet kommer med konkrete anbefalinger til, hvorledes friluftslivet i Frederiksborg Amt kan få bedre vilkår: bedre mulighed for adgang i det åbne land ved en aktiv indsats mod ulovlig skiltning og nedlæggelse af veje; etablering af nye stier, som bør sammenkobles med de eksisterende cykel- og vandreruter i amtet; sammentænkning af stinettet med støttepunkter for friluftslivet, det være sig seværdigheder, overnatning og andre naturformidlingsaktiviteter; mulighed for at kunne færdes mere frit i det åbne land, fx langs visse hegn, markskel og på dyrkningsfrie bræmmer; etablering af grønne korridorer, så det bliver muligt at bevæge sig gennem landskabet fra naturområde til naturområde; opkøb af arealer til rekreativ brug omkring byerne; udvikling af den offentlige transport i amtet, især bedre mulighed for at kunne komme rundt på tværs i amtet; flere naturvejledere til naturformidling til alle aldersgrupper; bedre mulighed for sejlads på søer og åer, i form af landgangspladser, motortilladelser mv., samt mere gennemsigtig adgang til kysterne og etablering af primitive lejrpladser langs disse som blå støttepunkter for friluftslivet. Afslutningsvis anbefaler Friluftsrådet, at der udpeges særlige friluftsområder i amtet, der er så dynamiske, at de opfylder befolkningens behov og ønsker til friluftsliv[60].

---

[56] Miljø- og Energiministeriet (1999)
[57] S. 32-33, Friluftsrådet (2002)
[58] S. 3, Friluftsrådet (1999)
[59] S. 9, Friluftsrådet (1999)
[60] S. 9-19, Friluftsrådet (1999)

Det Grønne Råd[61] i Frederiksborg Amt har tilkendegivet deres ønsker til de fremtidige muligheder for friluftsliv i amtet i forbindelse med et fremtidsværksted og en efterfølgende minikonference afholdt i 1999. Heraf fremgår det, at rådet ønsker at tilgodese det almene, såkaldte langsomme, friluftsliv i form af bæredygtige aktiviteter som vandring, cykling, ridning, kano-, kajak- og jollesejlads. I forbindelse med mere specielle aktiviteter som mountainbiking, foreslår det Grønne Råd[62], at der udpeges særlige områder til denne aktivitet i et samarbejde mellem amt, statsskovvæsen og repræsentanter for interessegruppen for at imødekomme de belastninger og krav, denne form for friluftsliv stiller til landskabet. Desuden peger rådet på, at der skal satses på spændende tilbud, især til børn og deres forældre samt til unge[63]. Rådet finder det desuden uhyre vigtigt at sikre byboerne direkte adgang til det åbne land, fx i form af grønne kiler fra byerne og ud. Også adgangsforhold for handicappede prioriteres højt[64]. Endelig lægger Det Grønne Råd vægt på, at det åbne land, skovene og søerne bevares, så disse områder kan være til glæde også for fremtidige generationer. Dvs. at eksisterende arealer sikres, og at der evt. udlægges flere som fx bynære skove og enkle overnatningsmuligheder[65].

Friluftsrådet[66] foreslår, at der planlægges et net af ridespor i hele amtet således, at statsskovene forbindes. Derudover påpeger Friluftsrådet, at der ved anlæggelsen af nye stier bør tages hensyn til muligheden for at anlægge et smalt ridespor parallelt til evt. cykel- og vandrestier. Det Grønne Råd foreslår, at interessen for ridning tilgodeses gennem udpegning af særlige rideområder i statsskovene, gennem anlæg af stier i egne tracér, samt gennem anlæg af rideruter til og mellem skovene anlagt på offentlige arealer, langs jernbaner og veje samt ved frivillige aftaler med landmænd[67].

Adgangsmuligheder til kyst, sø og å

Friluftsrådet foreslår i redegørelsen fra 1999, at der bliver mulighed for fri sejlads med sejlbåde, robåde, kanoer og kajakker på amtets store søer: Arresø, Esrum Sø, Furesø og Sjælsø. Der foreslås ligeledes, at der sker en regulering af motorsejlads på søerne, og at der ved tildeling af motortilladelser lægges særlig vægt på støjniveau, fartpotentiale og forurening[68].

Kollektiv Trafik

Det Grønne råd anbefaler, at adgangsforholdene til amtets friluftsområder forbedres ved udbygning af et sammenhængende kollektivt trafiknet, så man ikke behøver bil for at komme ud i naturen[69].

---

[61] Det Grønne Råd (1999)
[62] S. 9, Det Grønne Råd (1999)
[63] S. 11, Det Grønne Råd (1999)
[64] S. 6, Det Grønne Råd (1999)
[65] S. 5, Det Grønne Råd (1999)
[66] S. 21, Friluftsrådet (1999)
[67] S. 9, Det Grønne Råd (1999)
[68] S. 18, Friluftsrådet (1999)
[69] S. 5, Det Grønne Råd (1999)

Friluftsrådet anbefaler ligeledes, at den kollektive transport videreudvikles, således den kan erstatte privatbilismen, både i forhold til pendling, men også i forhold til at komme ud i naturen. Derfor anbefaler Friluftsrådet, at der skal være muligheder for stoppesteder i forbindelse med rekreative områder og stinetkryds. Samtidig bør der være mulighed for at kunne medbringe cykler i bus[70].

Natur- og kulturformidling

Også formidling i form af guidede ture, centre, skriftlig information, udstillinger samt skiltning finder Det Grønne Råd vigtigt. Der foreslås anlagt støttepunkter for friluftslivet, hvor stier krydser hinanden evt. i bygninger, der ikke længere er i brug Sådanne steder kunne det gøres muligt at leje cykler, mountainbikes, heste, kanoer, kajakker, robåde eller joller for at fremme muligheden for at færdes nænsomt i landskabet[71].

Naturformidling er også en del af Friluftsrådets regionale friluftsoplæg, hvor der lægges op til, at der bør ske en aktiv naturformidling i amtet til alle aldersgrupper. Friluftsrådet foreslår derfor, at mulighederne for at komme ud i naturen for både skoler og institutioner forbedres. Samtidig anbefales det, at de grønne støttepunkter i amtets regionplan bør lægges således, at det er nemt at komme til og fra, og at de udbygges således, at der også udbydes aktiviteter i forbindelse med støttepunkterne[72].

Sommerhusområder

I Regionplanen 2001 skriver amtet udlejningen af sommerhuse er minimal., at mange af sommerhusene reelt unyttes til helårsbeboelse, mens andre udnyttes intensivt hele året rundt til ferie- og fritidsformål. På grundlag heraf opfordres kommunerne til at forbedre sommerhusområderne, fx ved at bevare og beskytte naturværdierne eller udlægge arealer til rekreative formål[73].

Kritikken af sommerhusområderne synes Miljøministeriet at kunne tilslutte sig, eftersom det i sine visioner for Danmark år 2018[74] slår til lyd for, at indretning, standard og faciliteter i mange ældre sommerhuse bør fornyes og forbedres, hvis sommerhusudlejningen skal følge med udviklingen og tilfredsstille kravene i fremtiden. Ministeriet foreslår også, at nogle af de lukkede kyststrækninger åbnes for almenheden bl.a. gennem fortætning og naturligvis under hensyn til ejerne, ikke mindst dem, der ikke fortsat ønsker at udleje deres sommerhuse.

---

[70] S. 13, Friluftsrådet (1999)
[71] S. 5, 8 og 11, Det Grønne Råd (1999)
[72] S. 13, Friluftsrådet (1999)
[73] S. 82-83 Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[74] S. 92, Miljøministeriet (1992)

Friluftsaktiviteter og -anlæg

Voksne danskere aflægger tilsammen 75 millioner besøg i landskabet hvert år. Besøgene fordeler sig på 50 millioner i skovene, 36 millioner ved strandene, 25 millioner på marker og 16 millioner på søer[1]. Halvdelen af de besøgende tager bilen, en tredjedel kommer til fods, og 15 % tager cyklen. Kun 5 % bruger offentlige transportmidler. Gennemsnitlig bruger danskerne en halv time på at komme ud i landskabet, mens de besøgende i Frederiksborg Amt bruger under en halv time[2].

Friluftsliv defineres i denne rapport, som aktiviteter, som den enkelte først og fremmest udøver af lyst[3], og som i lige så høj grad indebærer fordybelse i naturen, som socialt samvær med andre[4].

Fred og ro er det, danskerne tager ud for at opleve. De kommer først og fremmest for at gå en tur og opleve stilheden, lyde og lugte. Gennemsnitligt bruger danskerne 1-2 timer på en sådan tur, hvor de foretager sig et par forskellige ting som fx at studere naturen og lufte hund. Langt de fleste følger en afmærket rute fx i statsskovene, en strækning på en Margueritrute eller en afmærket cykelsti.

Det nordsjællandske friluftslandskab

Kysten, skovene og søerne og samspillet mellem dem er de landskabelige hovedtræk, der gør Nordsjælland særligt eftertragtet som rekreationsområde.

Kystens bedste badestrand er den ca. 8 km lange klitkyst fra Liseleje til Tisvilde Leje. Dens rekreative værdi forstærkes af beliggenheden af den store sandflugtsplantage Tisvilde Hegn. Længere østpå kan samspillet mellem kyst og skov opleves ved Hornbæk plantage, og inde i landet ligger Grib Skov, der er landets næststørste, umiddelbart op ad Esrum Sø, der er Danmarks vandrigeste sø. Længst mod vest ligger Arresø, der er landets største, og nord for Esrum Sø lå indtil forrige århundrede Søborg Sø. Den er nu tørlagt og opdyrket. I stenalderen var Arresø og Søborg Sø, sammen med de lave arealer omkring Esrum Å og Pandehave Å fjorde, der skar sig ind i landet fra Kattegat. I dag er Pøle Å den største å i området, i det vi ser bort fra Nivåen, som danner grænsen for det i denne rapport behandlede område. Pøle Å har sit udspring i Grib Skov og løber ud i Arresø. Udover de her nævnte større naturtyper indeholder området en mængde mindre skove og to større heder, Melby overdrev og Rusland. Denne store rigdom af naturtyper er medvirkende til at Nordsjælland, til trods for, at det er tæt befolket og stærkt urbaniseret, ikke opleves som baglandet til en storby. På bilag 1 kan hele undersøgelsesområdet ses.

[1] S. 10, Tvedt & Jensen (1999)
[2] S. 8 og 10, Tvedt & Jensen (1999)
[3] S. 453, Miljø- og Energiministeriet (1999)
[4] S. 8, Friluftsrådet (2002)

Tabel 1: Naturtyper i undersøgelsesområdet og hele landet (Miljøministeriet 2002 c)

	Frederiksborg Amt		Hele landet	
§ 3-områder	ha	%	ha	%
Overdrev	249	9,2	26.000	6,4
Hede	201	7,4	82.000	20,3
Ferske enge	327	12,1	104.000	25,7
Mose	1.177	43,4	91.000	22,5
Marsk og strandeng	18	0,7	44.000	10,9
Sø	741	27,3	57.000	14,1
I alt	2.714	100,0	404.000	100,0

I ovenstående tabel er de forskellige § 3 områder i Frederiksborg amt sammenlignet med hele landet. Nedenfor er der redegjort for arealerne i undersøgelsesområdet, der i alt er på 52.094 ha. Af det samlede areal er 10.518 eller 20 % beskyttede områder.

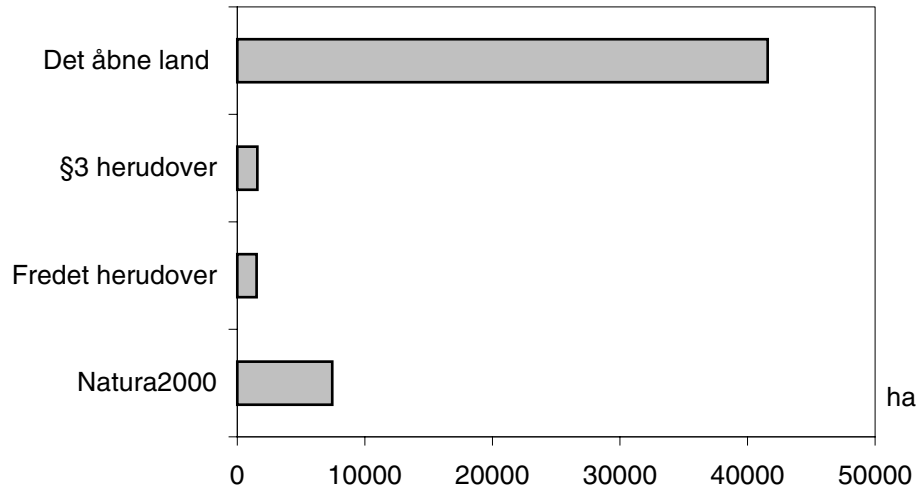

Figur 11: Arealfordeling i undersøgelsesområdet (Miljøministeriet 2002 c)

Mellem kysten, skovene og søerne ligger landbrugslandskabet. Det er småkuperet og er på grund af de mange små skove og levende hegn relativt lukket nord og øst for Esrum Sø, hvor der findes mange fritids- og hobbylandbrug. Mellem Grib Skov og Arresø er landskabet mere åbent og landbrugspræget med vide udsigter. Her er betydeligt færre skove og levende hegn. Hovedtrækkene i denne fordeling mellem agerjord og skov afspejler endnu i dag vikingetidens kolonisation af området, fordi området i store træk har været bevaret uforandret som kongeligt jagtterræn gennem århundreder. Også mange af områdets mindre byer stammer tilbage fra denne tid[5]. Helsingør opstod som følge af den gode beliggenhed som overfartssted til Skåne, og på grund af et vist fiskeri på Øresund[6], mens Hillerød og Fredensborg udviklede sig i tilknytning til de kongelige slotte. Også Frederiksværk har

[5] S. 138, Fredningsstyrelsen (1984)
[6] S. 136, Rying & Jensen (1972)

sit særpræg pga. en tidligt udviklet våbenindustri. Langs Kattegat og Øresund findes mange gamle fiskerlejer, som i dag er omgivet af sommerhusområder og moderne boligområder fra det tyvende århundrede.

Da afstandene i Danmark er forholdsvist små og transportmulighederne mange, er det i dag let at komme til Nordsjælland, såvel som at bevæge sig mellem alle herlighederne. Området er velforsynet med større og mindre veje, og i skovene såvel som mange steder ved strandene er der parkeringspladser. Siden slutningen af 1900-tallet har byerne langs Øresund, nordkysten og Grib Skov også været tilgængelige med tog, og i dag er det ligeledes muligt at komme omkring med busser. Endelig har anlæg af cykelstier især langs de større veje betinget, at interesserede i et vist omfang kan bevæge sig i hele det åbne land, mens den, der er til hest, har de bedste vilkår i Grib Skov. Besøgende, der kommer til fods kan komme til og igennem langt de fleste af de mest attraktive områder.

I det følgende vil der blive redegjort for, hvordan området bruges til friluftsformål i dag.

Aktiviteter ved kyst, sø og å

På kortbilag 2 vises friluftsaktiviteter med tilknytning til vand. Dvs. havne, søer og åer, der benyttes til sejlads og lystfiskeri mm.

Badning og strandbesøg

Badning og strandbesøg er blandt de hyppigste friluftsaktiviteter. Størstedelen af strandgæsterne kommer dertil i bil på endagsture fra Københavnsområdet for at bade og hygge sig med familien eller for at gå en tur, evt. i forbindelse med skovture, mens mange af de jævnligt besøgende bor i nærheden eller kommer der i forbindelse med weekend- eller ferieophold i deres sommerhus.

Kystkvalitet

På figur 12 skelnes mellem tre grader af kystkvalitet: særlig høj, af betydning og øvrige. Oplysningerne er ikke indtegnet på de kortbilag, der er vedlagt denne rapport, da registreringen stammer tilbage fra 1982 og anses for at være for unøjagtig[7]. Bortset fra Frederiksborg Amts regionplan fra 1987[8] er der ikke foretaget lignende registreringer, og i denne plan er gengivelsen i endnu mindre målestok end den fra 1982.

Kyster af særlig høj kvalitet udgøres af steder, hvor der er gode bademuligheder, og hvor kystlandskabet (baglandet – i form af klitter, plantager eller andre åbne områder) samtidig er særligt velegnet til friluftsaktiviteter. Disse områder er beliggende langs Kattegatkysten, hvor der er åbne kiler uden bagvedliggende sommerhuse. Kyster af betydning udgøres af kyststrækninger, hvor vandet er egnet til badeformål, og hvor stranden er egnet til rekreativ udnyttelse, mens baglandet kan være præget af skrænter, bebyggelse

[7] Hovedstadsrådet (1982a)
[8] S. 83, Frederiksborg Amt (1987)

eller opdyrkning. De øvrige kystområder er strande, hvortil der enten ikke er adgang, eller som generelt er uegnede til rekreative formål, det være sig badning eller anden form for friluftsliv. Det kan fx være store havneområder, sivbevoksede kyststrækninger, eller steder hvor havbunden er så mudret, at den er uegnet til badning[9].

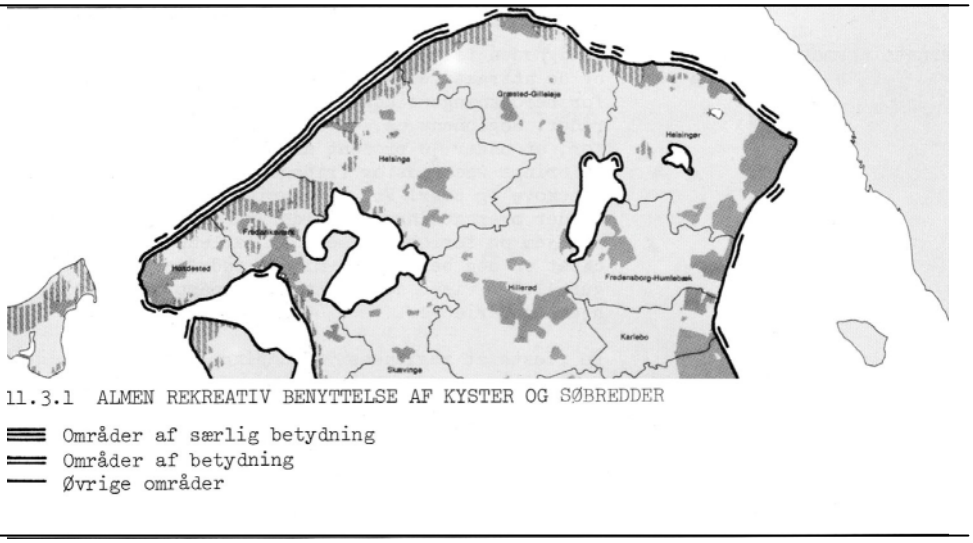

Figur 12: Kystkvalitet ifølge Hovedstadsrådet 1982[10]

De fleste strande langs Kattegat er tildelt Det Blå Flag, der er et udtryk for, at badevandets kvalitet, faciliteter, miljøindsats og sikkerhed er god det pågældende sted et bestemt år. I 2004 havde følgende strande i undersøgelsesområdet fået tildelt Blå Flag: Liseleje Strand, Gilleleje Vesterstrand, Dronningmølle Strand, Rågeleje Strand, Smidstrup Strand, Strandbakkerne, Stranden v. Gilleleje Ferieby, Tisvildeleje Strand samt Hornbæk Strand. Derudover er Det Blå Flag også blevet tildelt flere lystbådehavne i området: Marbæk Lystbådehavn (v. Frederikssund), Gilleleje Havn og Hornbæk Havn[11]. Da Det Blå Flag tildeles på årsbasis, og der skal ansøges om flaget hvert år, har vi valgt ikke at afbilde strande og havne med Det Blå Flag på et kortbilag.

Badevands- og strandkvaliteten i undersøgelsesområdet vurderes på grundlag af ovenstående som god.

Lystbådehavne og -sejlads

I Frederiksborg Amt er der 18 lystbådehavne, med i alt 4.841 bådepladser. I 2003 blev der registreret 95.000 personnætter i havnene i amtet [12]. Af de 18 havne ligger de 10 inden for denne rapports undersøgelsesområde.

Ud over havnene ved kysterne er der en mindre havn i Esrum Sø ved Fredensborg, samt både- og badebroer ved Dronningens og Kongens Bøge, Munkevanghus og Nødebo Holt. Det er også muligt at søsætte både fra

[9] S. 124-125, Hovedstadsrådet (1982a)
[10] S. 136, Hovedstadsrådet (1982a)
[11] Friluftsrådet (2004)
[12] S. 342, Danmarks Statistik (2004 a)

Sørup Havn efter aftale med havnefogeden. I tilknytning til Arresø er der havn ved Ramløse[13], se bilag 2.

Langt størstedelen af bådene i havnene ved kysterne (65 %) er danske, derefter følger svenske og tyske. Der er desuden registreret en stigning i antallet af hollandske sejlere, der foretrækker de danske farvande som feriemål, fordi her ikke er tidevand, lidt trængsel og flot natur. Sejlernes gennemsnitsalder er stigende, og der er generelt færre børnefamilier blandt dem. Bortset fra i ferieperioden, hvor der er mange par med børn, sejles den gennemsnitlige gæstebåd af et par uden børn. Mange sejlere er gengangere, som både kender havnene, faciliteterne samt baglandets muligheder og potentialer, og de opholder sig som regel en til tre dage hvert sted[14].

I havnene langs Øresundskysten (Snekkersten, Espergærde og Nivå havne) er der registreret mange weekendgæster, men antallet af feriesejlere er generelt lavere her end i havnene ved Kattegat. Især Gilleleje og Hornbæk havn har en særlig status med mange tyske, danske og svenske gæster[15].

For at erhverve en bådplads er det de fleste steder nødvendigt at være bosat i den kommune, havnen ligger i, og mange steder er der lange ventelister. Flere og flere har derfor deres båd liggende i haven og transporterer den til en havn eller et andet sted, hvor den kan søsættes på en trailer. Det gælder især lystfiskere, men også tyske turister[16].

Udover at være overnatningssteder for lystsejlerne er havnene også yndede udflugtsmål for lokalbefolkningen, og et af de vigtigste turistmål målt i antal besøgende. Det gælder især Gilleleje og Hornbæk havn men også de mange fiskerlejer langs kysterne[17].

Antallet af gæstebådsdøgn har været stigende fra 1993-1999, men samtidig er antallet af personnætter ikke steget tilsvarende, fordi besætningsstørrelserne er faldende. Dette, såvel som det forhold at der er lange ventelister for bådplads i mange af havnene, betyder, at kapaciteten på havnepladser indenfor undersøgelsesområdet generelt vurderes som værende for lav.

Sejlads på søerne

På Esrum Sø har enkelte privatpersoner og lystfiskerforeninger tilladelse til indtil 2005 at sejle med motordrevne fartøjer fra halvanden time før solopgang til halvanden time efter solnedgang. Derudover er sejlads med benzinmotor ikke tilladt på søen men gerne med elmotor dog maksimalt med 2 knob i timen indenfor en afstand af 100 m fra land[18].

[13] S. 6-7, Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)
[14] S. 34, Frederiksborg Amt (2000)
[15] S. 34-35, Frederiksborg Amt (2000)
[16] S. 35, Frederiksborg Amt (2000)
[17] S. 35, Frederiksborg Amt (2000)
[18] S. 3, Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)

Sejlads med kano, kajak, robåd, windsurfer og sejlbåd er tilladt overalt på Esrum Sø bortset fra i rørzonen og i Møllekrogen, den sydlige del af Esrum Sø, som er fuglereservat[19]. Sejlads med kano og kajak er dog kun tilladt for lodsejere, beboere i Fredensborg, Esrum og Nødebo, godkendte udlejningsbåde og både bemandet med mindst ét medlem af klubber, der er tilsluttet enten DKF (Dansk Kano- og Kajak Forbund), DFfR (Dansk Forening for Rosport) eller DS. Klubbens mærke eller stander og legitimation skal medbringes. Herudover er det muligt at søge særlig tilladelse til sejlads hos Skov- og Naturstyrelsen[20].

På Arresø er motorbådssejlads ikke tilladt. I sommerhalvåret er det muligt at sejle med turbåden Frederikke fra Ågabet til Arresødalvej[21]. Sejlads med kanoer, kajakker og windsurfere er tilladt i perioden fra 1.7. – 1.3. Robåde og andre fartøjer uden motor må færdes på søen hele året. Det er et krav, at al sejlads skal starte og slutte fra godkendte anlægssteder, og at den sejlende skal respektere det afspærrede fareområde sydøst for Auderød Skov, hvor al sejlads er forbudt under søværnets skydning på skydebanen[22]. Fra Arresø er der forbindelse til Pøle Å, Æbelholt Å, Lyngby Å, Ramløse Å, Ramløse Kanal og Roskilde Fjord.

På Grib Sø, Store Fønstrup Dam og Gantekrogsøen kan Skovdistriktet give tilladelse til sejlads med gummibåd og lignende uden for fuglenes ynglетid[23].

Mulighederne for sejlads på søerne i Nordsjælland anses på grundlag af ovenstående for at være beskedne for offentligheden.

Sejlads på åerne

På Esrum Å er sejlads tilladt med ikke-motordrevne både, som kajakker, robåde og kanoer fra Snævret Skov til udløbet. Landgang må kun ske efter aftale med lodsejerne[24].

På Pøle Å er sejlads tilladt på i alt 11 km mellem Solbjerg bro og Arresø. Det er dog kun tilladt at sejle i perioden fra den 1.4. – 15.7. og der skal søges om tilladelse hos Frederiksborg Amt[25].

På Havelse Å er sejlads tilladt hele året, men det er ikke reelt muligt på grund af store sten i åen. Amtsrådet kan give tilladelse til at hale både op på bredden[26].

[19] S. 3-4, Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)
[20] Dansk Kano- og Kajak Forbund (u.å.)
[21] S, 7, Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)
[22] Dansk Kano- og Kajak Forbund (u.å.)
[23] S. 3, Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)
[24] Dansk Kano- og Kajak Forbund (u.å.)
[25] Dansk Kano- og Kajak Forbund (u.å.)
[26] Dansk Kano- og Kajak Forbund (u.å.)

Mulighederne for sejlads på åerne i området er beskedne ikke mindst fordi åerne er for små.

Lystfiskeri[27]

Inden for undersøgelsesområdet er det muligt at fiske fra kuttere fra Helsingør og Nivå Havn[28].

Skov- og Naturstyrelsen har stillet en række søer og vandløb til rådighed for alle lystfiskere. Formålet er at give både danske lystfiskere og udenlandske turister bedre adgang til lystfiskeri. Således må alle lystfiskere med lovligt dansk fisketegn fiske i søer og åer, der er nævnt nedenfor.

Fiskeri er tilladt i Esrum Sø fra den åbne søbred og bådebroer. Den tilgroede bredzone og tagrør må dog ikke beskadiges ved færdsel til fods eller i båd. Der kræves et fiskekort for at fiske fra båd i søen.

Fiskeriet på Arresø er fra de steder, hvor der er offentlig adgang til bredden: Arresø Kanal, bro ved Dunke, Ellehavegård, bro i Avderød Skov, bro i Sonnerup Skov, ved Ll. Lyngby, ved Pøle Å, fra Ramløse Havn og fra Ramløse Å. Tilgroede bredder må ikke betrædes.

I de statsejede skove er der en del mindre skovsøer, hvor fiskeri er tilladt. For en nøjagtig beskrivelse af disse søer henvises til friluftskortet[29].

Endelig er der put-and-take søer fire steder i undersøgelsesområdet: i Fredensborg, samt ved henholdsvis Nivå, Teglstrup Hegn og Frederiksværk. De fleste steder holder åbent hele året og er velforsynede med borde og bænke, kiosk og lign. På Gilleleje Ferie Center, Ferie- og Udflugtscentret Sankt Helene, Bredegård Camping ved Kvistgård, Helsingør Vandrehjem og Skibstrup Camping ved Ålsgårde er der mulighed for helårsovernatning for lystfiskere med dertil hørende faciliteter til rensning og frysning af fangsterne[30].

Mulighederne for lystfiskeri i området anses for relativt gode med undtagelse af mulighederne for at fiske fra båd på Esrum- og Arresø.

Voksne bilisters skovbesøg

Nordsjælland er kendetegnet ved en rigdom af offentligt tilgængelige skove. Hvor 11 % af Danmarks samlede areal er skovklædt, dækker skovene i undersøgelsesområdet 21 %[31]. Gennemsnitsdanskeren kommer i skoven ca. 10 gange om året oftest sammen med nogen fra familien[32].

[27] Skov- og Naturstyrelsen (u.å.); Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)
[28] S. 54, Frederiksborg Amt (2000)
[29] Skov- og Naturstyrelsen (u.å.)
[30] S. 53, Frederiksborg Amt (2000)
[31] Skovenes samlede areal i undersøgelsesområdet er 14.840 ha. Pilotprojektområdet er i alt 69.663 ha. Dvs. at 21 % af området er skovbevokset.
[32] S. 18, Tvedt & Jensen (1999)

Baggrundsmaterialet for dette afsnit er Frank Søndergaard Jensens undersøgelse ” Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder”. Formålet med undersøgelsen har været at klarlægge den geografiske variation i intensiteten, hvormed områderne benyttes til friluftsliv. Undersøgelsen var baseret på manuelle optællinger af de parkerede biler i natur- og skovområderne og blev suppleret med anbringelse af spørgeskemaer på parkerede biler. Svarene er derfor specielt udtryk for bilisternes holdninger og ønsker til de pågældende skov- og naturområder[33]. Undersøgelsen viser ikke noget om børn og unge under 18 års brug af skovene.

Det samlede antal bil-besøgstimer på alle de undersøgte 201.000 ha i Danmark var på 13,5 millioner svarende til 67 bil-besøgstimer pr. ha og år. I gennemsnit varede bilisternes skov/naturbesøg 2,6 timer, men varierer fra område til område. Således varede besøget i halvdelen af de betragtede områder mindre end 2,4 timer. I gennemsnit for samtlige områder var der gennemsnitligt 2,6 personer i hver bil. Igen varierer den gennemsnitlige gruppestørrelse dog en del. I 50 % af områderne var den 2,4 personer.

Den geografiske variation i bil-besøgstimer er også stor. 25 % af alle bil-besøgstimer i de danske skove erlægges således i bare fem områder, som arealmæssigt kun udgør 2,3 % af det samlede undersøgte areal. Hornbæk Plantage er et af disse skovområder.

Bilisterne blev spurgt om deres holdning til trængsel i de forskellige skov- og naturområder. Gennemsnitlig oplevede 13 % det område, de besøgte, som ”let overfyldt”, mens kun 10 % oplevede noget tilsvarende i halvdelen af de undersøgte områder. 45 % af de besøgende gav denne vurdering af blot 2 % af områderne. Under 1 % (median: 0) af alle skov- og naturgæsterne oplevede området som ”ekstrem overfyldt”, og for 85 % af alle områdernes vedkommende var der ingen, der anvendte denne karakteristik. Trængsel blev altså ikke oplevet som et stort problem i de undersøgte skov- og naturområder[34].

I nedenstående figur vises, hvad bilisterne foretog sig, da de var i skov- og naturområdet. Dog er der store variationer fra sted til sted mht. valget af aktiviteter. Nogle steder var der næsten ingen, der gik en tur, sad stille eller oplevede naturen. Andre steder var forholdsvis mange på arbejde, på jagt eller ude at fiske[35].

Der er foretaget en række sammenligninger af skovbesøgets udvikling over tid fra 1976/77 til 1995/96. De viser, at der er sket en stigning i besøgstallet i skovene, men samtidig et fald i besøgsvarigheden. Derudover er der sket et fald i den almindelige (median) gruppestørrelse og et fald i transporttid og afstand[36].

[33] S. 10, Jensen (2003a)
[34] S. 75, Jensen (2003a)
[35] S. 55, Jensen (2003a)
[36] S. 92, Jensen (2003a)

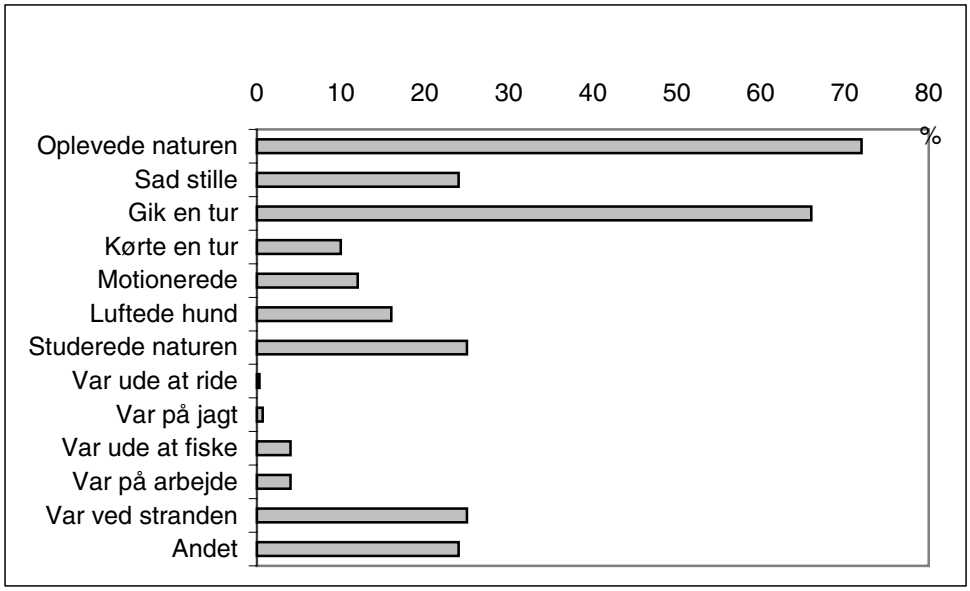

Figur 13: Samlet fordeling over bilisternes aktiviteter ved deres sidste besøg i et skov- og naturområde (Jensen 2003a, s. 55).

I Nordsjælland bruges skovene som i resten af landet meget forskelligt, fordi de har forskellige friluftsmæssige kvaliteter. De bynære skove er let tilgængelige i det daglige til fods, mens skovene ved kysterne især benyttes i forbindelse med strandbesøg. En stor skov som Grib Skov rummer et utal af udfoldelses- og oplevelsesmuligheder fra stille fordybelse til større arrangementer, og endelig er der en række mellemstore skove længst væk fra egentlige byområder, som kun benyttes beskedent til friluftsformål. Dette fremgår også af skov/naturbesøgstimer pr. ha. pr. år. Besøgstimerne for skovene i undersøgelsesområdet er gengivet på bilag 3. På grund af de forskellige anvendelser er skovene i nedenstående beskrivelse inddelt i fire kategorier. Pilotprojektets kerneområde Grib Skov, kystnære skove, bynære skove og øvrige skove, jf. tabel 2 og bilag 4.

Det skal bemærkes, at vi for at opnå størst mulig validitet i det følgende kun refererer data fra skove, hvor flere end 40 % af spørgeskemaerne blev returneret. Da undersøgelsen udelukkende omhandler aktiviteter udført af dem, der kom til skovene i bil og var over 18 år, kan der ikke siges noget om, hvor mange der fx var ude at ride, var på cykeltur og evt. i den forbindelse dyrkede spejdersport eller hvor mange børn og unge under 18 år, der brugte skovene.

Tabel 2: Skovene i Nordsjælland inddelt efter deres beliggenhed: Pilotprojektets kerneområde, kystnære skove, bynære skove, øvrige skove (efter Jensen, 2003a)

Skovtyper		Besøg/år	Areal (ha)	Besøgstimer/ha/år [37]
Pilotprojektets kerneområde	Grib Skov incl. Stenholt Vang	666.000	5.398	176
Kystnære skove				
	Hornbæk Plantage	1.017.000	207	8.592
	Tisvilde Hegn	469.000	2.007	534
	Horneby Sand	292.000	76	9.255
	Gilbjerggård	16.000	41	760
Bynære Skove				
	Teglstrup Hegn	616.000	847	1.159
	Egebæks Vang	497.000	118	4.288
	Krogerup Skov	77.000	59	1.760
	Lave Skov	428.000	74	6.506
	Valby Hegn	40.000	362	164
	Høbjerg Hegn	35.000	151	249
	Aggebo & Græsted Hegn	114.000	187	798
	Avderød Skov	15.000	89	228
	Sonnerup Skov	58.000	324	387
	Arresødal & Vinderød Skov	525.000	153	5.265
	Skipperholm	121.000	11	6.475
	Knorrenborg Vang	5.000	108	76
	Grønholt Vang	237.000	88	110
Øvrige Skove				
	Gurre Vang	39.000	237	298
	Klosterris Hegn	41.000	1.033	66
	Danstrup Hegn	73.000	573	107
	St. Dyrhave	194.000	1.244	191

Grib Skov

Grib Skov er Danmarks næststørste sammenhængende skovområde på ca. 5.400 ha. Artssammensætningen er varieret og skoven indeholder store naturskovsarealer, der drives med plukhugst. 375 ha er urørt skov, og der findes også mindre græsningsarealer i skoven. Grib Skov ligger på et område med varieret terræn umiddelbart op ad Esrum Sø. Da den indeholder flere søer og mindre vandløb samt kulturhistoriske spor i form af nedlagte landsbyer, jagtstjerner og tidligere græsningsvange er oplevelsesmulighederne

[37] Det totale antal besøgstimer (persontimer) pr. arealenhed (ha) er den bedste talstørrelse, der angiver hvor intensivt et område benyttes til friluftsliv. En skov-/naturbesøgstime/ha svarer til en persontime brugt på skov/naturområdet pr. år/ha (s. 33, Jensen, 2003a).

mange fra ensom fordybelse til deltagelse i uorganiserede udflugter såvel som ridning, orienteringsløb og spejdersport.

Tilgængeligheden til, og mulighederne for at komme rundt i Grib Skov er gode. Skoven ligger umiddelbart nord for Hillerød, som har 31.176 indbyggere[38]. I udkanten af skoven og langs vejen fra Nødebo til Esbønderup er der mange parkeringspladser. Desuden gennemskæres skoven af banelinier fra Hillerød til henholdsvis Gilleleje og Tisvildeleje med flere trinbrætter, hvor det er muligt at stå af eller på toget. Det er derfor let at komme til skoven. Da den også er velforsynet med stier og skovveje, ridestier og en enkelt blindesti samt telt- og grillpladser, er det også let at komme rundt i skoven og finde velegnede steder at slå sig ned.

Grib Skov har 666.000 årlige besøg svarende til 176 besøgstimer/ha/år[39]. Det er et relativt lavt tal, som naturligvis har at gøre med, at skoven er stor i dansk sammenhæng. Bilisternes gennemsnitsbesøg i Grib Skov varer 2,6 timer. Af de besøgende i Grib Skov og Stenholt Vang angav 88 %, at de havde været i skoven som det primære mål, og for 68 % vedkommende var den også det primære udflugtsmål, mens 43 % havde besøgt Esrum Sø, og 20 % angav søen som deres væsentligste udflugtsmål[40].

77 % af skovgæsterne i Grib Skov angav, at de oplevede naturen, mens 69 % gik en tur[41]. 30 % sad stille og nød naturen. Grib Skov blev også brugt til hundeluftning af 13 %, og 14 % af bilisterne motionerede. Kun ganske få procent af skovgæsterne var ved stranden, på arbejde eller kørte en tur. Der var ingen af skovgæsterne, der var på jagt eller ude at fiske[42]. Denne aktivitetsfordeling svarer i vidt omfang til landsgennemsnittet jf. figur 3.

Kystsnære skove

Hornbæk Plantage er en relativt lille plantage på 207 ha. Den ligger mellem en stærkt trafikeret vej og sommerhusområder. Vejen er hovedfærdselsåren dels langs kysten, dels til de store sommerhusområder syd for skoven. Man kan således ikke komme til stranden uden at gå gennem skoven, og det er som optakt til et sådant besøg eller i forbindelse med spadsereture i det hele taget, at Hornbæk Plantage har sin særlig rekreative værdi.

Det er let at komme til skoven fra sommerhusområderne. Helsingør-Gillelejebanen løber parallelt med kystvejen. Man kan stå af og på toget ud for begge ender af skoven, men der er ingen trinbrætter ud for skoven. Der er en mindre parkeringsplads øst for skoven og parkeringsforbud langs kystvejen og på vejene til sommerhusområderne. I weekender med særligt godt badevejr er trafiksituationen i hele området derfor kaotisk. Hornbæk

[38] Hillerød Kommune (u.å.)
[39] Antallet af besøgstimer angiver, hvor mange timer 1 ha har været anvendt til friluftsliv/år (s. 33, Jensen 2003a).
[40] S. 116-117, Jensen (2003a)
[41] Summen af aktivitetsfordelingen overstiger 100 %, hvilket skyldes, at der er sat kryds ved mindst en aktivitet (s. 107, Jensen 2003a)
[42] S. 117, Jensen (2003a)

Plantage er derfor godt tilgængelig for de omkringboende, men ikke for besøgende langvejs fra.

Hornbæk Plantage var den af skovene i undersøgelsesområdet, der havde flest årlige besøg, over en million. På grund af skovens ringe størrelse var besøgstallet pr. ha pr. år også det højeste i Nordsjælland, 8.592 besøgstimer/år/ha.

Bilisternes gennemsnitsbesøg i Hornbæk Plantage varede 2,9 timer[43]. Af svarene fremgår det, at 93 % af de adspurgte var ved stranden/kysten – 86 % havde stranden/kysten som deres primære udflugtsmål mens kun 9 % af de adspurgte nævnte skoven som deres væsentligste mål[44].

Tisvilde Hegn og Asserbo Plantage er et større, sammenhængende skovområde på 2.007 ha beliggende på tidligere klitter tilplantet overvejende med nåletræer som et værn mod sandflugten i begyndelsen af 1700-tallet. I skoven er der et område med tilsandede træer, Troldeskoven samt store ener. Langs kysten findes ud over nåletræerne også birk og eg. Mod vest støder Asserbo Plantage op til et vidstrakt lyngområde beliggende på en tidligere havarm, Melby Overdrev. Det anvendes som militært skydeterræn. Skoven og overdrevet er beliggende mellem Kattegat og Arresø og omkranses af store sommerhusområder.

Der er kun adgangsmuligheder med bil tre steder: fra parkeringspladsen i Tisvildeleje, fra parkeringspladsen ca. midt i skoven ved slotsruinen og endelig for enden af den 8 km lange Stængehusvej gennem Asserbo Plantage. Derudover kan man tage med toget til stationen i Tisvilde og gå.
Fra de omgivende sommerhusområder er adgangsforholdene til Tisvilde Hegn og Asserbo Plantage gode. I forhold til områdets størrelse vurderes tilgængeligheden for dem, der kommer langsvejs fra som dårlig. Udover skovveje og afmærkede ruter er der ikke mange anlæg, der fremmer brugen af området til friluftsformål bortset fra ensom fordybelse i naturen eller større arrangementer som orienteringsløb, hvor den manglende fremkommelighed netop kan være et plus.

Tisvilde Hegn har årligt 469.000 besøgende, og opgjort i besøgstimer svarer dette til 534 besøgstimer/ha/år. Et gennemsnitsbesøg varede 3,6 timer, hvilket er noget længere end i Hornbæk Plantage. Det kan skyldes, at de besøgende, hvis der kom fra Storkøbenhavn havde brugt længere tid på at komme til stedet og måske derfor valgte at gøre turen til en halvdagsudflugt.
58 % af bilisterne angav, at de godt nok havde besøgt skoven, men for kun 18 % var den det primære mål. 88 % oplyste således, at de havde besøgt stranden/kysten, og for 79 % var den det primære mål for udflugten.

[43] Da svarprocenten er under 40 %, er tallene for Hornbæk Plantage behæftet med stor usikkerhed. Dette gælder dog ikke antallet af skov/naturgæster (s. 26, Jensen 2003a)
[44] S. 117-118, Jensen (2003a)

Når der ses på bilisternes aktivitetsfordeling var 77 % ved stranden, 59 % oplevede naturen, og 16 % studerede den. 45 % af skovgæsterne gik en tur, mens 20 % af gæsterne også sad stille. 12 % luftede hund, og 9 % motionerede. Kun få af skovgæsterne kørte en tur, og der var ingen der svarede, at de havde været på jagt eller fisketur eller på arbejde.

Horneby Sand henregnes også til de kystnære skove. For 94 % af de besøgende her var strand og kyst det primære formål med skov-/naturbesøget, mens kun 3 % havde skoven som det primære udflugtsmål. Dette underbygges af aktivitetsfordelingen. 87 % angav således, at de havde været ved stranden. Samme tendens gør sig gældende i Gilbjerggård, der ligger vest for Gilleleje. Her havde 66 % af bilisterne stranden og ingen skoven som deres primære mål for udflugten. 30 % angav, at de havde været ved stranden i løbet af besøget.

Bynære skove

Til denne gruppe henregnes Teglstrup Hegn ved Helsingør, Egebæks Vang, Krogerup Skov og Lave Skov beliggende mellem henholdsvis Helsingør og Espergærde, Humlebæk og Niverød og ud til Øresund, Valby Hegn og Højbjerg Hegn ved Helsinge, Aggebo og Græsted Hegn ved Græsted. Avderød Skov, Sonnerup Skov samt Vinderød og Arresødal Skov ved Frederiksværk. Skipperholm, Knorrenborg Vang og Grønholt Vang ved Asminderød. Alle disse skove er overvejende løvskove beliggende på et mere eller mindre kuperet terræn.

Tilgængeligheden til disse skove for de omkringboende er særdeles god, og da de er relativt velforsynede med parkeringspladser, er de også lette at komme til langsvejs fra. De er alle forsynet med skovveje og forskellige former for stier, og afhængigt af terræn og træartsvalg benyttes de overvejende til daglige spadsereture.

Besøgstallet er derfor også relativt højt for de flestes vedkommende. Det samme gør sig gældende for antallet af skovbesøgstimer/ha/år. Bilisternes skovbesøg i en af de bynære skove varer gennemsnitlig mellem 2,1 og 3,9 timer afhængigt af, om der har været tale om færdsel og ophold udelukkende i skoven eller om skovgæsten alene har haft stranden som udflugtsmål, og blot benyttet skoven som en ”vej til mål”. At skovene har det store antal skovbesøgstimer kommer også til udtryk i opfattelsen af ”trængsel”. I Teglstrup Hegn, Lave Skov, Sonnerup Skov og Skipperholm oplever omkring 20 % af bilisterne således skoven som ”lettere overfyldt”.

Øvrige skove

Til denne kategori af skove henregnes Gurre Vang, Klosterris Hegn, Danstrup Hegn og St. Dyrehave.

St. Dyrehave er medtaget under denne kategori til trods for, at den er betydeligt større end de andre, og selvom den mod nord ligger umiddelbart op ad Hillerød. Bortset fra størrelsen og sporene af de kongelige jagtstjerner anses den imidlertid for ikke at have særlige rekreative kvaliteter, der kan

betinge, at hverken de omkringboende eller folk fra Storkøbenhavn vil foretrække netop denne skov frem for især Tokkekøb Hegn eller Grib Skov og Esrum Sø.

Som for St. Dyrehave er det kendetegnende for de øvrige skove i denne kategori, at de sammenlignet med de tidligere omtalte ikke har specifikke rekreative fortrin: de er ikke særligt store, de ligger hverken ved kyst eller by, træartsvalget og terrænet er ikke specielt, og tilgængeligheden til dem og muligheden for at komme rundt i dem er ikke bedre end i de andre, snarere dårligere.

Besøgstallet i de øvrige skove varierede fra 16.000 til 73.000, og skovene anvendes primært til at gå tur i og opleve naturen. Samtidig angav mellem 45 % og 95 % af de besøgende bilister, at skoven havde været det væsentligste mål for turen. Godt 10 % af de adspurgte i hhv. Gurre Vang/Gurre Slotsruin og Klosterris Hegn oplevede skoven som lettere overfyldt.

Organiserede friluftsaktiviteter i skovene

Ovenfor har vi primært fokuseret på de uorganiserede friluftsaktiviteter i skovene, men de benyttes naturligvis også til organiserede former for friluftsliv som spejdersport, orienteringsløb, ridning, moutainbiking, rollespil mm. Antallet af deltagere i sådanne aktiviteter er imidlertid relativt beskedent sammenlignet med den uorganiserede brug. Da de organiserede friluftsudøvere ofte færdes i større grupper og med større fart end fx en familie, der er ude at gå, står de ikke på listen over det, de stille brugere ønsker at møde i skoven, tværtimod[45].

Da de organiserede arrangementer kræver tilladelse, sørger Statsskovdistriktet for, at de fordeles jævnt i tid og rum, såvel af hensyn til plante- og dyrelivet som til andre brugere. Da ridning på skovveje og stier kan ødelægge belægningen, er der i mange af skovene anlagt ridestier, og for at skåne skovbunden er der anlagt en sti til mountainbiking i Grib Skov. Derudover er der indgået en aftale mellem rytterne og mountainbikerne om, at der gerne må cykles på ridestierne[46].

Alt i alt er det især de bynære og kystnære skove i Nordsjælland, der benyttes intensivt til friluftsformål, og fordi området er forsynet med så mange skove, er mulighederne for at gå eller cykle en tur, såvel som for at dyrke organiserede aktiviteter særdeles gode i pilotprojektområdet.

Aktiviteter i landbrugslandskabet

Det er vanskeligt at sige noget præcist om friluftsaktiviteterne i landbrugslandskabet, da der ikke er foretaget repræsentative undersøgelser af, hvad der udelukkende foregår uden for skovene, og fordi ture i det åbne land også ofte er besøg i en skov, ved stranden eller til andre naturtyper. Til trods herfor forsøger vi i det følgende at indkredse, hvordan det nordsjællandske

[45] S. 24, Tvedt & Jensen (1999)
[46] Frederiksborg Skovdistrikt (2004a)

landskab benyttes til friluftsformål for efterfølgende at kunne vurdere behovet for rekreative forbindelser mellem de friluftsområder, der er undersøgt, især skovene.

Nedenfor er gengivet resultaterne af to landsdækkende, repræsentative spørgeskemaundersøgelse af, hvad de adspurgte foretog sig på deres "sidste tur i naturen". Den ene (se figur 14) er gennemført i 1994/95[47] og omfatter 180 svarpersoner fra Frederiksborg Amt. Den anden (se figur 15), der er fra 2003[48], omfatter 96 respondenter fra Frederiksborg Amt. I begge tilfælde er svarpersonerne blevet spurgt om, hvad de foretog sig under deres "sidste besøg i naturen". Det skal bemærkes, at begge undersøgelser omfatter indbyggere i hele Frederiksborg Amt og ikke udelukkende dem, der bor inden for denne rapports specifikke undersøgelsesområde. Resultaterne kan derfor kun giver et fingerpeg om benyttelsen af området.

Da det er almindeligt i daglig sprogbrug at omtale det, som planlæggere forstår ved "det åbne land", og som omfatter alle landzonearealer, herunder skovene, som "naturen", og da der i undersøgelserne ikke skelnes mellem landbrugslandskabet og det, som fx biologer betegner "natur-" eller "halvkulturtyper", tillader vi os at tolke besvarelserne som repræsentative for, hvad de adspurgte foretog sig uden for byerne.

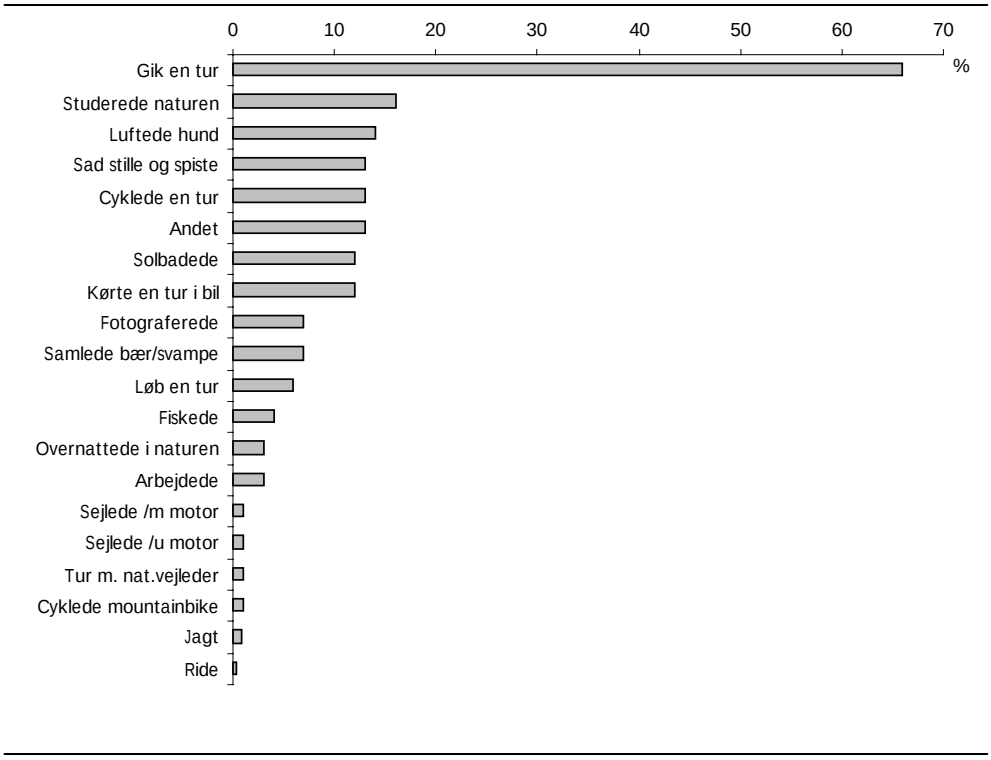

Figur 14: Aktiviteter under sidste besøg i naturen i Frederiksborg Amt. (Jensen, 1998)

Som det fremgår af både figur 14 og 15 var en spadseretur den mest almindelige aktivitet ved sidste besøg i naturen, og som det fremgår under afsnit-

[47] Jensen (1998)
[48] Kaae (2004)

tet om skovbesøg, er der stor overensstemmelse mellem resultaterne i disse undersøgelser og den oven for refererede vedr. skovbesøg[49].

Af Jensens undersøgelse fra 1994/1995 fremgår det, at 21 % af de adspurgte i Frederiksborg Amt besøgte et fortidsminde på deres sidste tur, mens 13 % besøgte skov, 12 % sø og 4 % henholdsvis hede og hav. Desuden viser undersøgelsen med statistisk signifikans, at flere af de adspurgte i Frederiksborg Amt besøgte skove og søer end i resten af landet. Der var også en statistisk signifikant forskel på besøgshyppigheden blandt dem, der havde sommerhus, og dem der ikke havde. Blandt sommerhusejerne var der således flere, der havde besøgt naturen samme dag og indenfor de sidste en til to måneder end blandt de øvrige adspurgte. Endelig havde flere ryttere end gennemsnitspersonen besøgt mark, eng og vandløb[50].

Af samme undersøgelse fremgår det, at naturbesøget hyppigst varer mellem 1 og 2 timer (2/3 af alle besøg), mens de korte besøg på under ½ time og de lange besøg på over 5 timer, hver udgør 10 %. Gennemsnitsbesøget varer således 2,5 timer, mens halvdelen af alle besøg har varet 1,6 timer. I Frederiksborg Amt varede gennemsnitsbesøget mellem 2 og 2,4 timer. Gruppestørrelsen var gennemsnitlig 5 personer, men der var stor spredning på størrelsen, således er halvdelen af alle grupper på 2 personer[51].

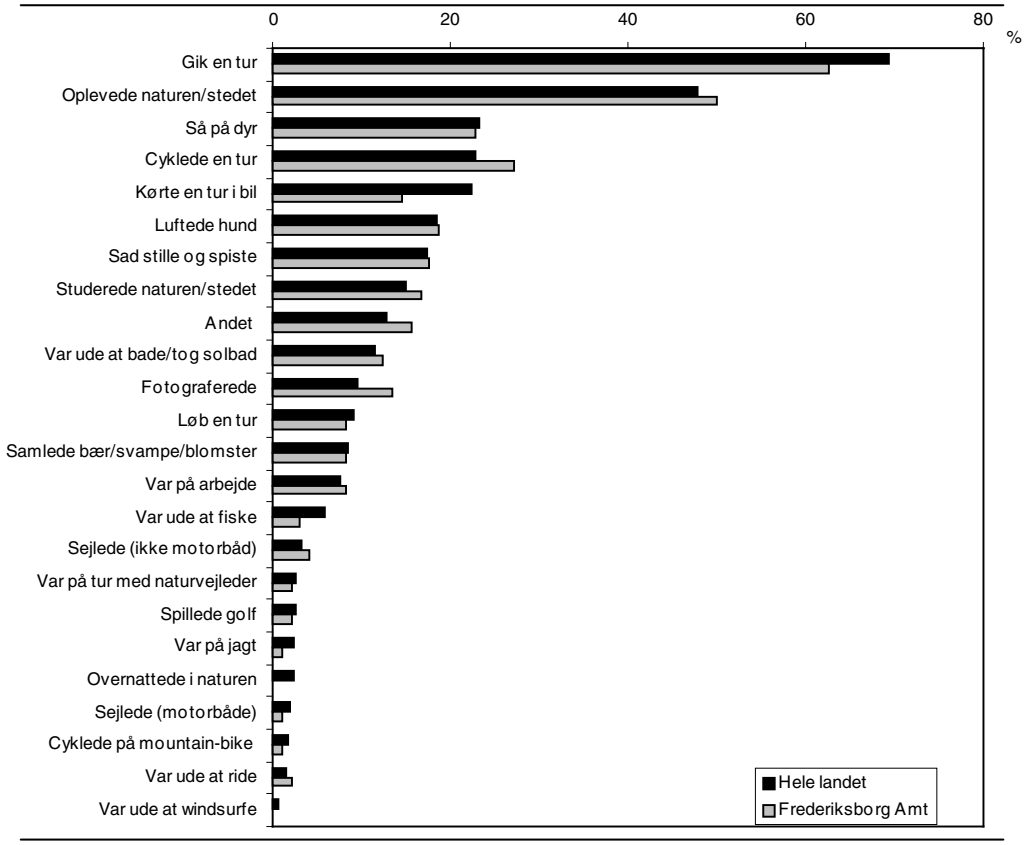

Figur 15: Friluftsaktiviteter under sidste besøg i naturen i Frederiksborg amt. (Kaae, 2004)

[49] Jensen (2003a)
[50] Jensen (1998)
[51] S. 31-34, Jensen (1998)

Som det fremgår af figur 15 var der lidt færre i Frederiksborg amt, der var ude at gå en tur eller at køre i bil og lidt flere, der oplevede naturen og cyklede en tur end i resten af landet. Disse forskelle er imidlertid ikke statistisk signifikante.

I undersøgelsen blev der spurgt til borgernes ønsker og holdninger til en række spørgsmål vedrørende den danske natur. Når holdningerne til kvaliteter og problemer i naturen sammenlignes på tværs af amter/regioner findes en række forskelle. Bl.a. er der regionalt signifikant forskel på oplevelsen af, om der er "*for meget elektrisk lys at se om natten"* og "*for megen trafik i naturen*"[52]. Men indbyggerne i Frederiksborg Amt afviger ikke fra landsgennemsnittet for disse spørgsmål. Derimod er der lidt færre i Frederiksborg Amt end på landsplan, der synes, at der er gode muligheder for at være alene i naturen. Indbyggerne i Frederiksborg Amt føler i mindre grad (79 %) end landsgennemsnittet (89 %) at de har mulighed for at være alene i naturen.

Ud over ovennævnte nye undersøgelser blev der i 1987 gennemført en spørgeskemaundersøgelse af friluftslivet i de bynære landbrugsområder omkring seks byer i hovedstadsregionen[53]. To af disse byer ligger inden for denne rapports undersøgelsesområde, Vejby og Asminderød. Sammen med Tune og Ganløse var de valgt som eksempler på byer beliggende henholdsvis i et usammensat og et sammensat landskab. Resultaterne er derfor ikke repræsentative for andet end indbyggerne i de to byer, men resultaterne kan være med til at belyse, hvordan landbrugslandskabet anvendes til friluftsformål. Der blev udsendt spørgeskemaer til 100 personer i hver af byerne og svarprocenten var 68 % og 84 % henholdsvis i Vejby og Asminderød. Respondenterne i denne undersøgelse blev bl.a. spurgt om, hvilke aktiviteter de udøvede ved det sidste besøg i "landskabet omkring deres by".

Af svarpersonerne fra Vejby havde over en tredjedel været på tur i landskabet omkring byen inden for den sidste uge og tre fjerdele inden for den sidste måned. Sidste gang de var der, gik 60 % en tur. Det er fem gange så mange som antallet af cyklende. Ca. 30 % luftede hund og lige så mange angav, at de studerede naturen. Under 10 % motionerede, og under 5 % var på jagt eller fiskede. Ingen var ude at ride. 60 % angav, at de normalt kun bruger en halv times tid på en gåtur, selvom lige så mange oplyste, at de rent faktisk havde brugt en til to timer på deres sidste spadseretur. Over halvdelen var sammen med et eller flere familiemedlemmer. Næsten halvdelen færdedes på stier, godt en tredjedel på landeveje og knap en sjettedel på markveje. Omkring 10 % gik uden for vej og sti. Knap en tredjedel af svarpersonerne angav, at de havde et mål for deres sidste tur - Heatherhill og Vejby Strand - mens ingen angav hverken skov, sø, å eller mose som et egentligt mål for deres tur, selvom en fjerdedel besøgte en skov. Flere stier

[52] Kaae (2004)
[53] Hansen-Møller et al. (1988)

(32 %) og rundtursmuligheder (24 %) var de væsentligste ønsker til forbedringer af friluftsmulighederne omkring Vejby[54].

Af svarpersonerne fra Asminderød havde næsten halvdelen været på tur i landskabet omkring byen inden for den sidste uge og godt tre fjerdedele inden for den sidste måned. Sidste gang de var der, gik 60 % en tur. Det er tre gange så mange som antallet af cyklende. Ca. 25 % luftede hund og 30 % angav, at de studerede naturen. Lidt mere end 15 % motionerede, mens ingen var på jagt eller fiskede, og under 5 % var ude at ride. 70 % angav, at de normalt brugte to timer på en gåtur, og lige så mange oplyste, at de rent faktisk brugte to timer på deres sidste spadseretur. Over halvdelen var sammen med et eller flere familiemedlemmer. Godt halvdelen færdedes på stier, godt en tredjedel på landveje og godt en sjettedel på markveje. Omkring 20 % gik uden for vej og sti. Godt en fjerdedel af svarpersonerne angav, at de havde et mål for deres sidste tur – Fredensborg Slotspark, Esrum Sø og en omliggende skov – og 45 % havde rent faktisk været i skoven på deres sidste tur. Bedre adgangsmuligheder over græsarealer, langs vandløb og søer mv. (18 %), flere stier (16 %) og færre løse hunde (16 %) var blandt de hyppigste ønsker til forbedringer af friluftsmulighederne omkring Asminderød[55].

Som det ses, er der relativt stor overensstemmelse mellem resultaterne af de tre her refererede undersøgelser af aktiviteter i landbrugslandskabet. Den mest almindelige friluftsaktivitet er en gåtur på en god times tid sammen med nogen fra familien på eksisterende veje og stier og for de flestes vedkommende uden et konkret mål. Undersøgelsen af friluftslivet i de bynære landbrugsområder viser desuden, at de respondenter, der bor i en by uden for hvilken, landskabet er godt tilgængeligt og varieret, kommer der oftere og er der i længere tid end de øvrige adspurgte[56].

Ud over ovennævnte aktiviteter, der stort set foregår året rundt i det åbne land, finder der også kælkning, skiløb og skøjteløb sted. Omfanget heraf varierer med vejrliget og er ikke undersøgt.

Organiserede vandreture

Ud over ovennævnte uorganiserede friluftsaktiviteter arrangerer Dansk Vandrelaug organiserede vandreture i Nordsjælland. De fleste af disse ture er endagsture, som foregår både i weekender og på hverdage året rundt fortrinsvis ad fodstier og på markveje og skovstier. Transporten ud til området foregår enten med tog eller bus. Turene er af varierende længde fra kortere ture på ca. 5 km til ture på op til 30 km. Oftest har vandreturene et formidlingsmæssigt islæt, idet medlemmerne selv arrangerer turene til steder, der har en enten natur- eller kulturhistorisk fortælleværdi. [57]

[54] S. 56-61, Hansen-Møller et al. (1988)
[55] S. 76-81, Hansen-Møller et al. (1988)
[56] S. 162, Hansen-Møller et al. (1988)
[57] Lemche (2004)

Ridning

Frederiksborg Amt er det amt, hvor der er den største tæthed af heste pr. indbyggere i hele landet[58].

På offentlige veje må man ride i enkeltkolonne, men det er sjældent særlig behageligt på længere strækninger på grund af den megen biltrafik. Det er ikke tilladt at ride i klitter, men ifølge ændringer i Naturbeskyttelsesloven fra 2004 må man ride på stranden op til permanent bevoksning i tidsrummet 1/9 - 31/5. De bedste ridemuligheder findes i statsskovene, hvor man må ride på alle veje, der er over 2,5 m brede samt på de markerede ridestier, som der findes mange af især i Grib Skov, se bilag 5. Derudover må man ride i skovbunden med en række undtagelser[59].

Det er primært islandske hesteryttere, der rider i skovene. Der er mange skove, hvor der er anlagt ridestier, og rytterne oplever ikke selv de store konflikter med andre brugere af skovene. Der er dog problemer med vedligeholdelsen af stierne. Pga. skovenes slunkne økonomi bliver ridestierne ikke vedligeholdt i samme grad som før[60].

I det åbne land er ridning i vidt omfang henvist til at foregå langs asfalterede veje. Det er farligt på grund af trafikken, men også uinspirerende. Nogle steder har rytterne indgået aftaler med private lodsejere om at måtte ride på deres arealer.

Generelt oplever rytterne, at det er lettere at opnå aftaler med fuldtids- end med deltidslandmænd, fordi sidstnævnte ofte er uvillige til at lade fremmede færdes på deres jord. Rytterne finder det derfor vigtigt, at amtet yder en forstærket indsats mod ulovlig nedlæggelse af gamle stier og veje i landskabet. Desuden er der stadig nogle ulovlige skilte i området, som rytterne gerne så fjernet, da der er fare for, at de skræmmer særligt autoritetstro ryttere væk, og dermed reducerer de frie færdselsmuligheder i det åbne land[61].

Adgangsmuligheder

Som det fremgår af ovenstående er mulighederne for at komme til et område og rundt i det af afgørende betydning for dets benyttelse til friluftsformål. Der henvises til bilag 5, 6 og 7.

Generelle adgangsrettigheder

Færdsel er tilladt på veje og stier, medmindre andet fremgår af skiltning. Dette simple princip fra Mark- og Vejfredsloven af 1871 er stadig hovedreglen i offentlighedens færdsel på veje og stier.

I de statsejede skove er det tilladt at færdes til fods og på cykel døgnet rundt og også uden for vej og sti. Derudover modificeres offentlighedens adgang

[58] S. 55, Frederiksborg Amt (2000)
[59] S. 49, Friluftsrådet (2002) & s. 55, Frederiksborg Amt (2000)
[60] Johnsson (2004)
[61] Johnsson (2004)

gennem reglerne i Naturbeskyttelsesloven[62]. Således er motorkørsel forbudt både i private og offentlige skove, og i de private skove må man kun færdes til fods og på cykel på veje og stier og kun mellem kl. 6 og solnedgang. Disse regler gælder også, selvom der ikke er opsat skilte herom.

Naturbeskyttelsesloven indeholder desuden en række regler for adgang til naturen, samt regler for adgang til private arealer, hvor ejeren ikke må forhindre eller vanskeliggøre denne adgang.

Som hovedregel har offentligheden adgang til at færdes til fods og på cykel på private veje eller stier i henhold til dagens Mark- og Vejfredslov[63], dog kan ejeren forbyde adgang ved skiltning. Retten til skiltning begrænses dog af Naturbeskyttelsesloven, hvoraf det fremgår, at ejeren kun kan forbyde offentligheden adgang, hvis færdslen er til gene for den erhvervsmæssige udnyttelse af ejendommen, hvis den i særlig grad generer privatlivets fred eller, hvis der er behov for beskyttelse af plante- eller dyreliv.

På udyrkede arealer er færdsel tilladt, hvis der er lovlig adgang, men fx anses brakmarker for dyrkede. Reglen gælder heller ikke på arealer, der er forsvarligt hegnede. Bestemmelsen i Naturbeskyttelsesloven gælder ikke på arealer, der skal holdes udyrkede, som fx bræmmer fra vandløb eller søbredder, med mindre de grænser op til arealer, der er åbne for offentlighedens adgang. For hegnede, udyrkede arealer gælder, at der er adgang, hvis der er låger, led eller stenter, såfremt der hverken er græssende husdyr på arealerne eller opsat forbudskilte.

På strandene må man som hovedregel færdsel til fods langs strandbredder og andre kyststrækninger. Dog er arealer, der inden 1916 er udlagt til have, undtaget fra hovedreglen. Offentlighedens adgang og færdsel må ikke vanskeliggøres eller forhindres, dog skal ophold og færdsel på privatejede strande eller kyststrækninger foregå 50 m fra beboelsesbygningerne.

Stier

På bilag 5 er indtegnet beliggenheden af forskellige typer stier: cykelstier i eget tracé og langs veje, vandreruter med foldere i statsskovene og det åbne land, ridestier, "spor i landskabet" samt en enkelt handicapsti for blinde. Som baggrundssignatur rummer kortet også oplysninger om, hvilke arealer der i princippet er offentligt tilgængelige, dvs. offentligt ejede arealer og fredede områder. På sidstnævnte kan der enkelte steder forekomme adgangsforbud af naturbeskyttelsesmæssige hensyn.

Offentlige transportmuligheder

Af bilag 6[64] fremgår mulighederne for transport med tog og bus til det nordsjællandske landskab. Da især buslinier omlægges med jævne mellemrum, er disse oplysninger ikke som de andre vedrørende tilgængelighed overført

[62] Bekendtgørelse af lov om Naturbeskyttelse. LBK nr. 884 af 18.8.04.
[63] Bekendtgørelse af lov om Mark- og Vejfred. LBK nr. 818 af 11.12.87
[64] Hovedstadens Udviklingsråd (2004 b)

til et grundkort indeholdende oplysninger om offentligt ejede og fredede områder.

Veje og parkeringspladser

Kortbilag 7 indeholder en registrering af offentlige veje og parkeringspladser samt Margueritruten i Nordsjælland.

Rundt om i Danmark er der udpeget vejstrækninger med mange smukke scenerier, de såkaldte Margueritruter. Ad dem føres den rejsende gennem særligt værdifulde landskaber til betydningsfulde kulturhistoriske seværdigheder og byer. Følger man en sådan rute, gælder det ikke om at komme først. Det handler ene og alene om at få en god oplevelse, om at nyde smukke landskaber og perlerækken af oplevelser i seværdighederne undervejs[65].

I Nordsjælland er der udpeget en Margueritruten fra Frederiksværk nord om Arresø, gennem Ramløse forbi Æbelholt Klosterruin, gennem Hillerød og Fredensborg langs Esrum Søs østside, forbi Gurre Sø og Slotsruin til Helsingør. Fra Helsingør følges strandvejen sydpå til København.

Alt i alt er tætheden af veje i Nordsjælland stor, og der er relativt mange parkeringspladser især langs de største veje samt især i statsskovene og langs strandene.

Forstyrrende elementer for friluftsliv og turisme

Støj

Allerede i begyndelsen af 1970'erne pegede det daværende Fredningsplanudvalg for København, Frederiksborg og Roskilde amter på generne ved støj fra land- og lufttrafik samt fra militære anlæg[66].

Der er tre hovedfærdselsveje i undersøgelsesområdet: til Frederikssund, til Hillerød og til Helsingør. Mellem disse er der anlagt et net af amtsveje. Trafikken tiltager løbende, vejnettet udbygges tilsvarende, og der er opført støjende anlæg i det åbne land.

Som det fremgår af kortet er mulighederne for at få tilfredsstilet behovet for ro og fred, som ifølge undersøgelser er en meget vigtig kvalitet ved ophold i natur og landskab, forholdsvis dårlige i Frederiksborg Amt. Der er kun få og isolerede steder, i de store skove eller hvor særlige topografiske forhold gør sig gældende, hvor der ikke kan høres konstant baggrundsstøj. Selvom Nordsjælland er en del af hovedstadsregionen, skiller indbyggerne i Frederiksborg Amt sig ikke ud fra landsgennemsnittet mht. oplevelsen af naturen som et sted, hvor man kan komme væk fra larm[67]. Det kan skyldes, at de, netop fordi de bor i en storbyregion, ikke har forventninger om at finde

[65] S. 4, Nykrog (2002)
[66] S. 14-15, Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg, og Roskilde Amter (1971)
[67] S. 26, Kaae (2003)

fuldstændig ro, men det er almindelig kendt, at støj kan give stress og forringe livskvaliteten[68].

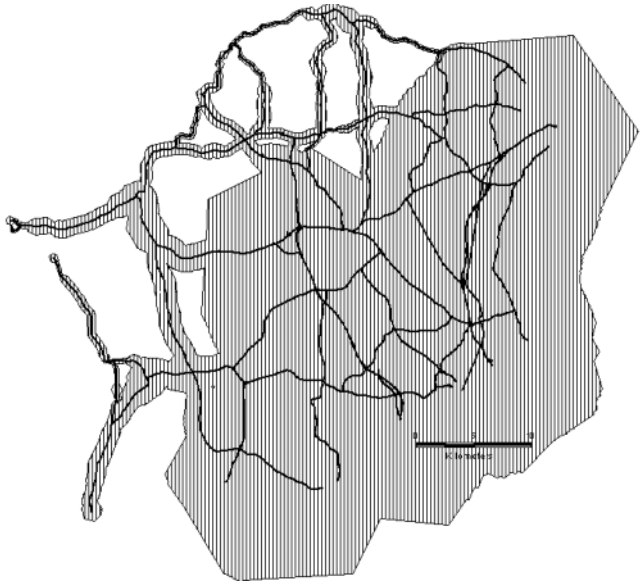

Figur 16: Støj (40 dB) omkring vejene i Frederiksborg Amt (Winkler, 2000)

Lys

Der er få steder hvor stjernehimlen kan iagttages i sin svimlende uendelighed uden forstyrrelse fra lys fra større byområder og veje, sportspladser samt drivhuse. Da Nordsjælland er tæt bebygget, vil det kun være langs kysterne og i de store skove, det er muligt at opleve mørke. Denne mangel er indbyggerne i området øjensynlig opmærksomme på, idet der er signifikant flere af dem end gennemsnitligt for hele landet, der svarer ja på et spørgsmål om, hvorvidt der er "for meget elektrisk lys at se om natten"[69].

Tekniske anlæg

Selvom Nordsjælland indeholder relativt mange uspolerede områder i betragtning af, at området ligger umiddelbart op ad hovedstaden, spoleres det visuelle indtryk af landskabet visse steder af tekniske anlæg som luftledninger, antennemaster, vindmøller mv.

Lugtgener

Udslippet af skadelige og ildelugtene luft fra produktionsvirksomheder i byerne er efterhånden gennemreguleret. Også på lossepladser i det åbne land er der en høj grad af regulering. Noget tilsvarende gælder ikke lugtgener fra landbruget. I forbindelse med dets specialisering og intensivering har lugtindtrykkene i det åbne land ændret sig radikalt gennem de sidste 30-50 år[70], og aviserne er jævnligt fulde af klager især over gyllestank, fordi den ødelægger glæden ved at spise udendørs og gå en tur. Der er således tale om en konflikt mellem de lokale landmænd, der skal leve af at producere svin,

[68] Hvidtfeldt (2004)
[69] S. 35-36, Kaae (2003)
[70] Højring & Caspersen (1999)

og de lokale, der har andre jobs samt de såkaldte landliggere. Ifølge husdyrgødningsbekendtgørelsen[71] er der restriktioner på udbringningen af gylle, men dette skyldes først og fremmest hensyn til grundvandet.

[71] Bekendtgørelse om erhvervsmæssig dyrehold, husdyrhold og ensilage m.v. (Bekendtgørelse nr. 604 af 15. juli 2002)

Overnatningsmuligheder

Nordsjælland er relativt velforsynet med overnatningsmuligheder for dem, der kommer langvejs fra i form af hoteller, campingpladser og vandrehjem mm. Der er også et stort antal sommerhuse, ca. 20.000, inden for undersøgelsesområdet. Endelig findes der mange primitive overnatningsmuligheder især i statsskovene som hytter og forskellige former for teltpladser jf. kortbilag 8[1].

Der er to gennemgående problemer i relation til overnatningsanlæggene. For det første bliver de primært benyttet i sommermånederne, mens de resten af året ligger mere eller mindre ubenyttet hen. For det andet er standarden, især på hoteller, campingpladser og sommerhusområder, gennemgående ringe.

Turistfaciliteter

Hoteller

Der er hoteller, kursuscentre og lign. i alle de større byer i Nordsjælland og enkelte beliggende ved kysterne og i det åbne land. I det følgende refereres resultater af en undersøgelse af forholdene på hoteller med mere end 40 sengepladser[2]. Der er imidlertid også et ikke uvæsentligt antal hoteller med mindre end 40 sengepladser i amtet.

Antallet af hotelovernatninger i 2003 i Frederiksborg Amt var 357.000. Danskere udgjorde langt den største del af hotelgæsterne (78 %), mens nordmænd og svenskere udgjorde en anden forholdsvis stor gruppe (13 %). Det er altså ikke her som i Vestjylland tyskere, der udgør flertallet af turister. Udnyttelsesgraden af hotellerne (forholdet mellem antal benyttede senge og antallet af udbudte faste sengepladser) i Nordsjælland ligger på ca. 30 %[3]. Opgørelsen tager ikke højde for fordelingen af weekendgæster, feriegæster og erhvervsgæster m.v.

Nordtour skønnede i 1995, at antallet af overnatninger på hoteller med under 40 sengepladser var 70.000, endvidere er kursuscentre med 190.000 overnatninger medregnet i deres opgørelse[4].

Der er øjensynlig en overkapacitet af sengepladser på hoteller i Nordsjælland.

Feriecentre

Der er to feriecentre i Nordsjælland. Et ved Gilleleje og Skt. Helenecenteret ved Tisvildeleje.

---

[1] På bilaget er en del af bed & breakfast indtegnet, for Gilleleje og Frederiksværk kommuner. I de resterende undersøgelseskommuner er det turistinformationerne der står for anvisningen.
[2] Frederiksborg Amt (2000)
[3] S. 133, Hovedstadens Udviklingsråd (2004 a)
[4] S. 38-39, Frederiksborg Amt (2000)

Dansk Folkeferie i Gilleleje har rødder tilbage til ferieloven fra 1938, som gav ret til 12 dages betalt ferie. Først blev der arrangeret vandre- og cykelture ud i naturen, men dette umuliggjordes i krigsårene. Derfor opførte man i stedet fire feriebyer i Danmark heraf et i pilotprojektområdet ved Gilleleje. De første huse var små træhytter uden nogen som helst moderne faciliteter. Efterhånden blev husene renoveret, men i 1984 blev alle feriehytterne revet ned og erstattet af 88 nye huse med seks sengepladser og alle moderne bekvemmeligheder. Derudover er feriecenteret forsynet med svømmehal, billard, sportsrum, mødelokaler samt konferencelokaler[5]. I højsæsonen foregår der et hav af aktiviteter på centeret. Der er fx en naturgård, hvorfra der arrangeres en ugentlig tur i naturen, stenslibning m.v. Uden for højsæsonen bliver feriecenteret benyttet til kursusformål.

Skt. Helenecenteret ligger ved Tisvildeleje i et ca. 12 ha stort naturområde. Det er bygget op omkring en gammel gård fra 1894 og blev indviet i 1991. Centeret består af et vandrehjem med 25 familielejligheder og 40 familieværelser samt en teltplads med 28 campinghytter. I forbindelse med Skt. Helenecenteret ligger naturskolen "Sankt Helene", der tilbyder forskellige aktiviteter. Udover Feriecenteret og naturskolen er der også et kursuscenter på stedet[6].

Campingpladser

I Frederiksborg Amt er der 29 campingpladser. Heraf ligger de 21 i undersøgelsesområdet. Den samlede kapacitet i amtet er på 4096 campingenheder, og i 2003 blev der registreret 560.000 overnatninger i alt[7], dvs. nogen lunde lige så mange som på alle hoteller og kursuscentre tilsammen. Da pladserne overvejende benyttes om sommeren (sæsonen strækker sig fra ultimo juni til medio august) var den samlede belægningsprocent knap 20 %, hvilket svarer til landsgennemsnittet[8]. Af gæsterne i sommerperioden var langt de fleste, 89 %, danske turister[9], især familier med børn og par, mens midaldrende og pensionister udgør den betydeligste del af gæsterne uden for sæsonen.

Campingpladserne i Frederiksborg Amt har generelt mange fastliggere. Fastliggerne er typisk pensionister, midaldrende og enkelte børnefamilier, og de opholder sig på campingpladserne i weekender og ferier. Pladser med mange fastliggere er kun lidet attraktive for andre turister[10], og alt i alt må turistkapaciteten siges at være lav. Desuden blev standarden på amtets campingpladser vurderet som lav til middel i 2000[11].

[5] S. 246, Suadicani (2002)
[6] Sankt Helene (2004)
[7] S. 135, Hovedstadens Udviklingsråd (2004 a)
[8] S. 21-22, Frederiksborg Amt (2000)
[9] S. 21-22, Frederiksborg Amt (2000)
[10] S. 2 og 24, Frederiksborg Amt (2000)
[11] S. 25, Frederiksborg Amt (2000)

Vandrehjem

Der er 5 vandrehjem i Frederiksborg Amt. Heraf ligger de 4 inden for undersøgelsesområdet i henholdsvis Helsingør, Fredensborg og Frederiksværk samt ved Tisvilde.

Der var 741 sengepladser på vandrehjemmene i Frederiksborg Amt i 2003, hvor der blev registreret 69.000 overnatninger. 62 % af de overnattende gæster var danske turister; 20 % kom fra Norge og Sverige; 4 % var tyskere og 13 % kom fra det øvrige Europa og andre lande[12]. Ifølge Frederiksborg Amt[13] skete 52 % af alle overnatningerne i højsæsonen (medio juni – medio august), hvor kapaciteten er fuldt udnyttet, og vandrehjemmene må afvise gæster[14].

Gæsterne er meget forskellige. Børnefamilier kommer primært for at besøge en forlystelsespark og være ved stranden, mens voksne uden børn primært besøger slottene i området. Derudover er der nogle gæster, som ønsker at besøge København, men foretrækker at bo uden for byen, da de sætter pris på fred, ro og sikkerhed. Cykelturister udgør ligeledes en stor del af de overnattende gæster. Endelig består omkring 50 % af alle overnatningerne, især i vinterhalvåret af kursus- og konferencegæster[15].

Vandrehjemmenes standard er god. To har fire stjerner (Tisvilde og Helsingør), og to har tre stjerner (Fredensborg og Frederiksværk) og efter at konferencevirksomhed er blevet almindelig udnyttes kapaciteten godt året rundt. Kapaciteten er dog for lille til at dække behovet i sommerferiemånederne[16].

Bed & Breakfast og bondegårdsferie

Der blev i 2000 registreret 19 steder, der tilbyder Bed & Breakfast og 12 steder med bondegårdsferie. Derudover mener amtet, at der findes en hel del flere, som ikke er registreret. Antallet må desuden forventes at svinge fra år til år, eftersom både Bed & Breakfast og bondegårdsferie er enkle både at oprette og nedlægge. Antallet af overnatninger på bondegårdsferie og Bed & Breakfast registreres derfor heller ikke. Frederiksborg Amt vurderer, at disse overnatningsformer benyttes meget hele året, og at belægningen generelt er god. Ejerne af Bed & Breakfast er typisk par uden børn, og målgruppen er den samme, mens bondegårdsferie oftest udbydes af par med børn, og også har børnefamilier som målgruppe. Fordelingen af gæsterne er meget forskellige. Hos nogle udbydere er det primært danske turister, som overnatter, hos andre kommer der flest udenlandske turister[17].

Det er ikke muligt at vurdere hverken kapacitet eller standard for disse overnatningsformer.

---

[12] S. 135, Hovedstadens Udviklingsråd (2004 a)
[13] S. 26, Frederiksborg Amt (2000)
[14] S. 29, Frederiksborg Amt (2000)
[15] S. 17-28, Frederiksborg Amt (2000)
[16] S. 29, Frederiksborg Amt (2000)
[17] S. 41-43, Frederiksborg Amt (2000)

Sommerhusområder

I pilotprojektområdet udgør danskeres overnatning i eget sommerhus den største overnatningskategori. Der foretages således mere end dobbelt så mange overnatninger i sommerhuse som i alle de andre former for overnatningstyper tilsammen pr. år, og generelt er Kattegatkysten et af de områder i Danmark, der indeholder forholdsvis flest sommerhuse. Med undtagelse af enkelte fredede eller offentligt erhvervede kiler ligger sommerhusene i dag i en 2-3 km bred bræmme langs hele kysten.

To tredjedele af alle sommerhusene i Frederiksborg Amt, svarende til 23.271 sommerhuse, ligger inden for pilotprojektområdet. De fleste områder er udstykket i perioden fra 1965-75[18]. Ifølge Hovedstadens Udviklingsråd er der planlagt 365,5 ha nye fritidsområder i de fem kommuner, der dækker undersøgelsesområdet[19]. Fritidsområderne dækker både nye sommerhusområder, campingpladser, kolonihaver, parker, idrætsanlæg samt golfbaner.

De fleste sommerhuse i Nordsjælland er i dag 30-40 år gamle og generelt af middel standard, ligesom der kun er relativt få poolhuse og luksushuse[20]. De fleste sommerhusområder indeholder i dag typisk huse fra flere perioder. Forrest ligger de store gamle sommervillaer. I forbindelse med ejerskifte eller arv er en del af disse grunde solgt fra og anvendt til opførelse af nye, mere eksklusive huse. Længere fra kysten ligger de stor områder fra 1960'erne. De er udstykket effektivt med henblik på at indpasse så mange huse på så lille et areal som muligt, og stier til stranden og friarealer er der ikke taget særlige hensyn til[21]. En undtagelse herfra er Tibirke Bakker, der allerede ved udstykningens start i 1916 blev pålagt strenge servitutter mht. bygningernes udformning, beplantning, hegning m.v. og derfor endnu i dag fremtræder som enestående homogent.[22]

Af de godt 23.000 huse lejes kun ca. 3 % ud svarende til 300. Det anslås desuden, at der lejes lige så mange ud uofficielt. Sammenlignet med, at den officielle udlejningsfrekvens i resten af landet i gennemsnit var 20 % i 1991, er udlejningsandelen i Nordsjælland ekstremt lille. Danmarks Turistråd forklarede i 1992[23] denne forskel med, at forholdsvis bynære huse som dem, der ligger i Nordsjælland, er genstand for en intensiv benyttelse af ejerne selv, fordi de i højere grad end fx feriehusene ved den jyske Vestkyst anvendes som permanente sommer- og fritidsboliger. Ifølge Frederiksborg Amts Turismeanalyse[24] er det generelt set ikke 'velset' at udleje sit sommerhus i Nordsjælland. Amtet mener, at det har at gøre med, at afstanden mellem helårs- og feriebolig er så kort på Sjælland, så de fleste ejere ønsker at kunne disponere frit over deres hus i hele sæsonen og bruge det, når vejret

[18] S. 68, Egnsplanrådet (1971)
[19] S. 18, Hovedstadens Udviklingsråd (2004 a)
[20] S. 7, Frederiksborg Amt (2000)
[21] S. 21, Frederiksborg Amt (1992)
[22] S. 21, Frederiksborg Amt (1992)
[23] S. 19, Danmarks Turistråd (1992)
[24] S. 8 og 32, Frederiksborg Amt (2000)

er bedst[25]. Amtet forventer dog, at holdningen til udlejning vil ændre sig, når det igangværende generationsskifte af ejere er slået helt igennem om 5-10 år[26]. Det antages endvidere, at der er et stort og udækket marked for huse til udlejning, selvom antallet af overnatninger i feriehus på landsplan faldt med 5 % fra 1993 til 1998 og 6 % i Frederiksborg Amt.

Den betydeligste målgruppe for sommerhusudlejning på landsplan er tyskere. I 1991 stod tyskerne for godt 80 % af samtlige feriehusovernatninger i Danmark.[27]. I Frederiksborg Amt var det tilsvarende tal for 1993 64 %, og i 1998 var det faldet til ca. 46 %[28]. Dette fald er imidlertid blevet modvirket af en stigning i antallet af andre nationaliteter herunder danskere og nordmænd, og som noget nyt ses nu også, at hollænderne begynder at gæste Nordsjælland. Turisterne foretrækker at leje huse, der ligger så tæt på kysten som overhovedet muligt. De værdsætter den uspolerede natur og gengangerne nyder, at der ikke er ændret noget i forhold til året før[29].

De særlige attraktioner ved ophold i sommerhus er mulighederne for badning, solbadning og strandbesøg i form af ophold og spadsereture. Også det sociale og relativt afslappede familieliv, der kan udfolde sig inden for de private enemærker såvel som på indkøbsture til de tilstødende fiskerlejer og byområder med hoteller, iskiosker, tøj- og udstyrsbutikker, minigolfbaner supermarkeder mm., er betydningsfuldt i relation til sommerhusophold. Tæt ved flere af de store områder ligger skove og plantager eller fredede kiler, som giver muligheder for spadsereture andre steder end på stranden og ad vejene i selve områderne.

En del mennesker, især pensionister, ønsker at have sådanne muligheder året rundt. Derfor har helårsbosætning været et stadigt stigende problem i regionens sommerhusområder[30]. Med vedtagelsen af planloven blev det efter 1991 muligt for alle, der var fyldt 67 år og personer over 60, der var pensionister eller førtidspensionister, at bebo deres sommerhus helårs, såfremt de havde ejet det i mere end otte år[31].

I princippet er det ikke muligt for udlændige at erhverve et sommerhus i Danmark, medmindre de har boet i landet mere end fem år[32].

For godt ti år siden skønnede sommerhuskommunerne i Frederiksborg Amt, at ca. 25 % af sommerhusene i visse områder var af ringe standard. Det blev i anset for at være et alarmerende højt tal, eftersom mange af husene af middelstandard kunne forventes at ville glide over i kategorien "ringe" såfremt der ikke blev foretaget investeringer i vedligeholdelse og forbedringer af

[25] S. 22, Frederiksborg Amt (1992)
[26] S. 32, Frederiksborg Amt (2000)
[27] S. 21, Danmarks Turistråd (1992)
[28] S. 17, Frederiksborg Amt (2000)
[29] S. 32, Frederiksborg Amt (2000)
[30] S. 24-25, Frederiksborg Amt (1992)
[31] S. 9, Frederiksborg Amt (1992)
[32] S. 14-15, Frederiksborg Amt (1992)

dem med tab af væsentlige rekreative muligheder som følge[33]. Om det er sket, eller om der rent faktisk er foregået et generationsskifte og en deraf følgende renovering af mange huse, er ikke undersøgt.

Der er stort set ikke blevet foretaget udstykning af nye sommerhusområder i Nordsjælland siden 1989. Samtidig har der i de seneste år været en stigende efterspørgsel efter at erhverve et sommerhus, hvilket har medført, at miljøministeren har givet tilladelser til yderligere udstykninger, dog ikke i Nordsjælland. Derfor må der anses for at være en udækket efterspørgsel.

Primitive overnatningsanlæg

Teltpladser, spejderhytter og lejrskoler

Der er registreret 37 primitive teltpladser i Nordsjælland i alt. Heraf ligger langt de fleste på statsskovvæsenets arealer, men der findes også enkelte på privat grund ved gårde og lejrskoler. Ifølge et forsigtigt skøn var der alene på skovvæsenets teltpladser 3-4.000 overnatninger i 1999 og på Skt. Helenecentret var der samme år 2-3.000 overnatninger på teltpladsen, og benyttelsen er stigende[34]. Desuden findes en række overnatningspladser på private arealer, der ikke er registrerede, og som det alene er op til ejeren at bestemme, om skal findes eller ej.

Statsskovvæsenet operer med to forskellige kategorier af primitive overnatningspladser: Primitive overnatningspladser, der er åbne for alle, og lejrpladser, der først og fremmest er beregnet til skoleklasser og lign., og som det kræver tilladelse at benytte. Det er desuden tilladt at slå telt op overalt i Græsted Hegn og Nyrup Hegn[35].

Teltpladserne er som regel anlagt i nogen afstand fra offentlige veje, og jo tættere, de ligger på kollektive transportmidler, desto mere bliver de benyttet. Pladserne benyttes fra april til oktober, dog mest i juni, juli og august. Det er såvel cykelturister som vandrere, der kommer på pladserne. De besøgende er par, familier med børn og grupper. 80 - 90 % af dem antages at være danskere[36].

Forsyningen med primitive overnatningsmuligheder i Nordsjælland er relativt god, især i skovene, men da der er få i det åbne land i øvrigt, er der ikke et sammenhængende netværk af pladser, som eksisterer år efter år, som kan benyttes på flerdagsture til fods eller på cykel, hvor man udelukkende benytter sig af denne form for overnatning.

Der er registreret 13 spejderhytter og 4 lejrskoler i undersøgelsesområdet, Der findes ingen nyere, samlet registrering over deres brug. Det er dog ikke usædvanligt, at de mest attraktive spejderhytter anvendes hver anden til tredje weekend i sommerperioden, mens dem med den laveste standard kun

[33] S. 23, Frederiksborg Amt (1992)
[34] S. 44-46, Frederiksborg Amt (2000)
[35] Johannison (2004 b)
[36] S. 46, Frederiksborg Amt (2000)

bruges et par gange årligt. Spejderhytterne anvendes primært af spejderne selv, men lejes også ud til andre grupper såsom skoleklasser og universitetsstuderende på internatophold. Lejrskoler benyttes udelukkende af skoler, fritidshjem, klubber mv. og ude fra kommende må være i god tid, hvis de vil sikre sig overnatningsmulighed på disse typer af anlæg[37].

[37] S. 47-48, Frederiksborg Amt (2000)

Kulturhistoriske seværdigheder og formidling

Samtidig med udarbejdelsen af denne teknikerrapport bliver der udarbejdet en rapport om de kulturhistoriske interesser i pilotprojektområdet. I den vil man kunne finde præcise oplysninger om, hvilke kulturspor der er særligt bevaringsværdige, og hvilke steder der er velegnede til formidling.

De turister, der i forvejen har et højt kulturforbrug, vil også have det i ferien[1], hvor de sædvanligvis opsøger steder, som modsvarer deres interesser. Kulturhistoriske specialmuseer og emner som "teknik og erhverv" og "slotte og herregårde" har størst respons.[2] Bortset fra museer med skiftende udstillinger antager vi, at indbyggerne i Nordsjælland og sommerhusejerne sjældent besøger den samme seværdighed jævnligt, medmindre den ligger på et sted, hvor han/hun ofte færdes som fx en gravhøj ved en sti, der benyttes til hundeluftning. På baggrund heraf har vi valgt ikke at opbygge nedenstående gennemgang af de kulturhistoriske seværdigheder kronologisk, men derimod emnemæssigt. De temaer, der beskrives er: Kongernes Nordsjælland; Det nordsjællandske landskab i et historisk perspektiv; Kunstudstillinger; Egns- og bymuseer. Desuden omtales kun steder, hvor der i dag er noget at opleve. Indledningsvis redegøres for brugen af kulturtilbud i Frederiksborg Amt generelt.

På kortbilag 9 vises beliggenheden af de omtalte kulturhistoriske seværdigheder og museer mv. ordnet i temaerne samt kulturhistoriske beskyttelsesområder og turistkontorer i Nordsjælland. Kulturmiljøerne omfatter enkeltelementer, helheder og strukturer, som tilsammen viser de væsentligste samfundsmæssige træk i området. Ifølge Regionplan 2001[3] skal såvel de synlige som jorddækkede spor og landskabelige sammenhænge i disse områder bevares og styrkes visuelt ved pleje og restaurering, så der gives mulighed for at opleve og forstå, formidle og forske i udviklingen gennem tiderne.

Brugerne af kulturtilbud

Realdania og PLS Rambøll Management har i 2003 foretaget en repræsentativ undersøgelse af kulturlivet i Danmark. Kultur defineres i denne rapport snævert som: *en aktivitet eller et produkt, som det er muligt at forbruge*. Specifikt omfatter analysen følgende kulturtilbud: teatre, musiktilbud, biografer, museer, zoologiske haver, forlystelsesparker, slotte/herregårde, oplevelsescentre, kulturhuse og andet[4]. I det følgende vil der især blive fokuseret på museer, forlystelsesparker, slotte/herregårde og oplevelsescentre.

Af undersøgelsen fremgår det, at indbyggerne i Frederiksborg Amt gennemsnitligt bruger 182-201 kr./måned på kulturtilbud. Sammenlignet med resten af landet er dette beløb relativt højt og overgås kun af forbruget i Københavns og Roskilde amter. Respondenterne regnede gennemsnitligt med at

[1] S. 37, Therkelsen (2003)
[2] S. 94-98, Hansen (1992)
[3] S. 178, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[4] S. 1, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)

øge deres forbrug med 27 % i år 2004 sammenlignet med niveauet året før. Også i den henseende ligger niveauet for indbyggerne i Frederiksborg Amt i top[5]. Det kan undre, at respondenterne regner med at forøge deres forbrug, eftersom den procentvise andel af kulturinstitutioner i amtet, der har oplevet vækst i besøgstal inden for de sidste tre år, er landets laveste med kun 42 %[6]. Måske skyldes det, at det højere forbrug sker i København frem for lokalt. Ikke desto mindre er forventningerne til vækst forholdsvist høje hos kulturinstitutionerne i amtet.

Andelen af udenlandske turisters besøg på kulturinstitutionerne i Frederiksborg Amt er relativt lavt. På 10 % af institutionerne i området er mere end 30 % af de besøgende udenlandske turister. Noget tilsvarende gør sig gældende i Nordjyllands Amt, der har mange turister. Her har 12 % af kulturinstitutionerne over 30 % udenlandske gæster, mens det tilsvarende tal for hhv. Ribe og Ringkjøbing amter er 38 % og 22 % udenlandske gæster[7]. Måske kan disse forskelle forklares med, at den generelle forsyning med institutioner varierer fra amt til amt eller, at turisterne ikke finder institutionerne i Frederiksborg og Nordjyllands amter lige så interessante som dem i Ribe og Ringkjøbing Amt.

Samlet set er de forskellige kulturtilbud blevet besøgt én til to gange af 20-30 % af respondenterne inden for det seneste år. Og for alle tilbuddene, bortset fra biografer, gælder det, at ca. halvdelen af danskerne slet ikke har besøgt dem i perioden. Disse tal varierer dog fra amt til amt[8]. I forhold til antallet af skov- og naturgæster er disse tal dog meget beskedne, jfr. side 15.

Tabel 3: Sammenlignende oversigt over respondenternes gennemsnitlige antal besøg, på kulturinstitutioner i Hovedstadsområdet pr. år.

	Københavns Amt	**Roskilde Amt**	**Frederiksborg Amt**
Museum	3,0	2,0	2,6
Forlystelsespark	1,9	1,6	1,2
Slot/herregård	1,0	1,1	1,0
Oplevelsescenter	0,5	0,5	0,4

Sammenlignet med resten af landet er det gennemsnitlige besøgstal for museer og slotte/herregårde relativt højt i alle tre hovedstadsamter. Det fremgår endvidere af undersøgelsen, at museer og musikinstitutioner er de kulturtilbud, ca. en fjerdedel af respondenterne mangler og ønsker flere af[9] til trods for, at forsyningen må siges at være forholdsvis god i Storkøbenhavnsområdet.

Danskerne har fælles forventninger til oplevelserne i de forskellige kulturinstitutioner uanset, hvor de bor, og hvor meget de benytter dem. For mere

[5] S. 5-6, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)
[6] S. 8, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)
[7] S. 9, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)
[8] S. 12, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)
[9] S. 14, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)

end 80 % af de adspurgte er det først og fremmest vigtigt at have det sjovt, når de benytter sig af et kulturtilbud. 80 % lægger vægt på, at nyde oplevelsen, at blive underholdt og at indleve sig i oplevelsen. Muligheden for at slappe af og få en smuk oplevelse er næsten lige så vigtig[10].

Det er også kendetegnende for danskerne, at de bruger flere og flere penge på kulturtilbud, og at efterspørgsel efter oplevelser er stigende. Kulturoplevelserne skal være værdi- og identitetsskabende, og dermed bidrage til at berige brugerens livsindhold[11].

Af nedenstående tabel fremgår besøgstallene i 2003 for de museer, der omtales i det følgende.

Tabel 4: Besøgstal for museer i Nordsjælland i 2003[12].

Museum	***Antal besøgende***
Slotte	
Frederiksborg Museet	176.885
Kronborg Slot	180.707
Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg	41.265
Industri- og Tekniske Museer	
Danmarks Tekniske Museum (inkl. Danmarks Flyvemuseum og Trafikmuseum)	47.627
Kunstmuseer	
Louisiana	437.500
Nivågaards Malerisamling	18.244
Rudolf Tegners Museum	19.934
Egnshistoriske museer	
Frederiksværkegnens Museum (inkl. Krudtværksmuseet, Frederiksværk Bymuseum, og Museumsgården Birkely)	2.765
Gilleleje Museum (inkl. museets afdeling i Helsinge)	12.733
Hellebæk Ålsgårde Museum	31.341
Helsingør Bymuseum, Flynderupgård Museet og Marienlyst Slot	31.082
Nordsjællandsk Folkemuseum	7.931

Kongernes Nordsjælland

De danske kongers tilstedeværelse har været afgørende for, hvordan Nordsjælland fremtræder i dag. Allerede i den tidlige middelalder satte kongerne deres tydelige spor i det nordsjællandske landskab i form af borge. I dag ligger de alle, bortset fra Kronborg, hen som ruiner, og der er ingen oplysninger om, hvor mange, der besøger dem.

[10] S. 15, Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003)
[11] S. 21, Mandagmorgen
[12] S. 120, Danmarks statistik (2004 a)

Søborg Slot er anlagt i år 1100 på den nordligste af tre holme i Søborg Sø og har hele middelalderen igennem været bosted for flere konger og deres lensmænd[13]. På den midterste holm lå der allerede i år 900 en handelsplads. Denne afløstes senere af Søborg by, der fik købstadsrettigheder i 1250 [14] og blev en af de vigtigste i Nordsjælland, indtil kongen begyndte at foretrække Kronborg. Derefter blev Søborg Slot fortrinsvis anvendt til statsfængsel for udenlandske fjender og fjernere slægtninge af kongehuset, som kunne tænkes at rejse krav på tronen[15]. I dag kan man se ruiner af Søborg Slots mure samt rester af det omgivende voldanlæg. Det vides ikke, hvor mange der besøger denne ruin.

Gurre Slot er også blot en ruin i dag. Gurre var Valdemar Atterdags foretrukne opholdssted indtil hans død i 1375, selvom Vordingborg Slot var hans egentlige hovedsæde. Efter Valdemar Atterdags død mistede Gurre Slot hurtigt sin betydning til fordel for Kronborg. Allerede omkring reformationen i 1560 blev det omtalt som stærkt forfaldent, og godt 100 år senere beskrives det som "forstyrret og øde" [16]. Ifølge Rying og Jensen henlå det sådan indtil 1800-tallet, da en række udgravninger tog deres begyndelse[17]. At vi alligevel har en forestilling om Gurre Slot som noget usædvanligt, skyldes formodentlig, at mange af romantikkens digtere har ladet sig inspirere af fortællingerne om kong Valdemar og hans frille Tove til at digte om dem og dette sted[18]. I dag kan man se ruinerne af slottet beliggende på den indtørrede søbund. Der er ingen oplysninger om, hvor mange der besøger Gurre.

Udover ovennævnte kan der i dag ses rester af middelalderborgene Dronningholm ved Arresø, Asserbo Slot, som tilhørte Roskildebispen og Grønholt Slot ved Hillerød, som tilhørte en herremand[19]. Besøgsintensiteten på disse steder er ikke kendt.

Syd for Helsingør lå Flynderborg, som der dog ikke kan ses spor af længere. Flynderborg havde til formål at vogte sildefiskeriets Helsingør, men menes at være blevet ødelagt af lübeckerne i midten af 1300-tallet [20]. I 1420 blev den erstattet af en ny befæstning nord for byen, Krogen eller Øreskrog. Krogen var på daværende tidspunkt landets betydeligste fæstning, og fra den blev der indtil midten af 1800-tallet opkrævet told af skibe, der passerede Øresund[21]. Frederik II rev Krogen ned, og byggede en langt større og prægtigere borg, som han kaldte Kronborg[22]. I 1629 brændte alt på nær kirken, men Christian IV lod faderens slot genopføre, og i slutningen af 1600-tallet

[13] Holbo Herreds Kulturhistoriske Center (2000)
[14] S. 73, Hovedstadsrådet (1989b)
[15] S. 136-137, Rying & Jensen (1972)
[16] S. 139 og 42, Rying og Jensen (1972) og s. 26, Nykrog (2002).
[17] S. 139 og 42, Rying og Jensen (1972)
[18] S. 35, Rying og Jensen (1972)
[19] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[20] S. 183, Rying & Jensen (1972)
[21] S. 183, Rying & Jensen (1972)
[22] S. 142, Rying & Jensen (1972)

udvidede Christian V anlægget med en storslået befæstning på landsiden[23]. I 1785 overtog militæret slottet som garnison indtil 1924, hvor det blev restaureret og indrettet til museum[24]. I dag er Kronborg et af de vigtigste besøgsmål såvel for indenlandske som udenlandske turister i Københavnsområdet. Kronborg havde således 180.707 besøgende i 2003[25]. Udover selve slottets sale er der udstillinger om udviklingen i dansk søfart og skibsbygning herunder en stor samling skibsmodeller, samt en udstilling om den danske handel med Kina og De Vestindiske Øer [26]. Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg havde 41.265 besøgende i 2003[27].

Sommerslottene og skovene er de mest synlige og karakteristiske spor af det danske kongedømmes historie på egnen. Der er tre årsager til, at slottene ligger i Nordsjælland: med reformationen i 1560 blev kirkens og klostrenes jordtilliggender (inkl. skovene) overdraget til kongen. Desuden var den første enevældige konge, Frederik II, og flere af hans efterfølgere meget jagtinteresserede. Da København samtidig blev regeringssæde, var det derfor oplagt at benytte Nordsjælland som sommerresidens. Her kunne kongen få tilfredsstillet sin jagtinteresse og hurtigt komme tilbage til byen, hvis det var nødvendigt.

Frederik II udvidede kronens besiddelser i Nordsjælland ved at udkøbe adelen og gennemføre mageskifter. Det er den væsentligste årsag til, at der ikke findes egentlige herregårde i Nordsjælland og til, at fordelingen mellem ager og skov i dag ikke er væsentlig anderledes end i vikingetiden. Grib Skov blev taget i brug som vildtbane af Frederik II, og i den anledning nedlagde han flere skovbygder, der endnu kan ses spor af i skoven[28]. Derudover udvidede han skoven og anlagde græsningsfolde til heste langs Esrum Sø. Skovens vildt og fisk fra karpedamme var værdifulde for hoffets husholdning. Endelig havde skoven naturligvis betydning for forsyningen med tømmer, brændsel og trækul[29].

Senere blev også St. Dyrehave gjort til jagtområde af Christian IV[30]. Det er imidlertid fra Christian V, at vi har de store stjerneformede udhugninger, der tjente til orientering under parforcejagten, som var hans store lidenskab. Udhugningerne lod han foretage i 1678 ved Ole Rømers hjælp omkring Fredensborg såvel som i Grib Skov og St. Dyrehave[31].

Hvor Hillerødsholm havde ligget, opførte Frederik II det første Frederiksborg Slot[32]. Frederiks søn, Christian IV, blev født på Frederiksborg, men det blev ham hurtigt for lille. Derfor byggede han et mindre slot, Sparepenge,

[23] S. 142 og 145, Rying & Jensen (1972)
[24] S. 184-185, Rying & Jensen (1972)
[25] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[26] S. 26-27, Nykrog (2002)
[27] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[28] Appel (2004)
[29] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[30] S. 41 og s. 156, Rying & Jensen (1972)
[31] S. 168, Rying & Jensen (1972)
[32] S. 142 og 155, Rying & Jensen (1972)

hvor han kunne bo, imens han byggede det nuværende Frederiksborg, som stod færdigt i 1611. Det blev imidlertid hurtigt umoderne som sommerslot[33]. I midten af 1800-tallet brændte hele dets indre[34], men det er efterfølgende blevet restaureret[35]. Til trods for brand og restaurering siges et besøg på Frederiksborg Slot at være Danmarks største slotsoplevelse. Slottet er meget stort, rigt udsmykket med både møbler og malerier og har en storslået slotspark, hvis fontæner blev restaureret for få år siden. Af det oprindelige slot kan man stadig se de to runde tårne, med årstallet 1562 på. I slottet findes i dag det nationalhistoriske museum, der rummer et portrætgalleri og kunsthåndværk.[36] Frederiksborg museet havde i 2003 176.885 besøgende[37].

Som afløser for Frederiksborg som sommerslot fik Christian IV kik på den lille jagtpavillon, Østrup. Til minde om fredsaftalen ved afslutningen af Store Nordiske Krig omdøbtes Østrup til Fredensborg. Det var dog først Christian V, der opførte det nuværende Fredensborg i slutningen af 1600-tallet i centrum for den jagtstjerne, han lod udhugge i skoven. I dag viser parkens alleer, hvor vejene i jagtstjernen lå. Fredensborg fik sin første egentlige glansperiode under Frederik V, der bl.a. anlagde den fransk inspirerede del af haven med orangeri. Efter nedrivningen af Hirschholm (Hørsholm slot) i begyndelsen af 1800-tallet blev Fredensborg de danske kongers egentlige sommerresidens, og siden Christian IX har det fungeret som ramme om de fleste familiebegivenheder af mere privat karakter. I dag er Fredensborg landets største slotskompleks[38]. Der er adgang til dele af slotshaven, men ingen oplysninger om, hvor mange der besøger stedet.

For hurtigt at kunne komme fra København til slottene i Nordsjælland anlagdes Kongeveje. De måtte kun benyttes af kongen og folk med særlig tilladelse, og bevogtedes med bomme, hvor de krydsede alfarvejene[39]. Frederik II var ansvarlig for anlægget af en strækning mellem Frederiksborg og Kronborg. Brolagte stykker på 50-100 m af denne vej kan ses i Nyrup Hegn. Christian IV anlagde kongevejen mellem Hirschholm og Helsingør i 1778[40]. Endelig er flere af de nuværende veje omkring Grønholdt og Karlebo Overdrev rester af vejene i de jagtstjerner, Christian VI anlagde i skovene[41].

Kulturhistoriske temaer i det åbne land

Der er ikke mange seværdigheder fra oldtiden i Nordsjælland. Fra bondestenalderen viser dysser og jættestuer, hvor der har været bosættelser. Et af de rigeste eksempler herpå er et strøg af storstensgrave fra St. Rørbæk til Tokkekøb Hegn. I Grib Skov ligger Gribs Hule og nord for Helsinge den nyrestaurerede Ølshøj[42] Fra bronzealderen findes en koncentration med 11

[33] S. 146-147, Rying & Jensen (1972)
[34] S. 175, Rying & Jensen (1972)
[35] S. 24, Nykrog (2002)
[36] S. 24, Nykrog (2002)
[37] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[38] S. 158 og 167, Rying & Jensen (1972)
[39] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[40] S. 41 og s. 156, Rying & Jensen (1972)
[41] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[42] S. 179, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)

gravhøje ved Blistrup, Maglehøjene, og fra jernalderen kan endnu ses rester af en stenbrolagt vej i Ellemosen, som formentlig er det ældste vejspor i Nordsjælland[43]. Vest og nord om Gribskov udgør den bugtede vejstrækning mellem småbyerne en rest af middelalderens rejserute fra Esrum til Roskilde. Dertil kommer vadesteder, kirkestier og hulveje, der er slidt ned i terrænet og som vidner om århundredes færdsel[44].

I Hovedstadsrådets Fredningsplanredegørelse fra 1989 beskrives området syd for Gilleleje med Søborg Sø samt området nord for Esrum Sø til Hellebæk som repræsentativt for middelalderens bosætnings- og dyrkningsmønster[45].

Fra middelalderen findes desuden et par klostre. I 1148 blev Esrum by overdraget til benediktinermunke, men allerede to år efter overgik den til cistercienserne, der byggede Esrum kloster[46]. Cistercienserne store viden om jorddyrkning blev inspirerende for udviklingen af Danmark i retning af et agrarsamfund. Desuden var cistercienserne kyndige i brugen af vandkraft og gravede en øst-vestgående kanal fra Esrum Å og anlagde en mølledam og Møllegård.

Esrum Møllegård har siden 1992 været drevet som formidlingscenter og naturskole i et samarbejde mellem Frederiksborg Amt og Skov- og Naturstyrelsen[47]. På Esrum Kloster er der en udstilling om cistercienserne og livet på klosteret, og i klosterhaven kan man finde et stort udvalg af lægeurter. Det lille klosterapotek viser, hvordan lægeurterne blev brugt[48]. På udvalgte dage i løbet af året vises, hvordan man smeder i Laugø Smedje, og på hestevognsmuseum er der udstillet vogne og køretøjer tilknyttet landbruget[49].

Udover Esrum Kloster ligger Æbelholt Klosterruin ved Hillerød. Klosteret blev i 1175 flyttet til dets nuværende beliggenhed fra Eskilsø i Roskilde. Efter reformationen blev klosteret revet ned og murstenene anvendt til opførslen af Frederiksborg Slot. Dog er enkelte dele af klosteret stadig tilbage og grundplanen er rekonstrueret. Der er desuden en række lægeplanter og et klostermuseum med 800 skeletter at se på stedet[50].

Hesteavl har udgjort en vigtig del af kulturhistorien i Nordsjælland. Således startede cistercienserne et opdræt af Friserheste[51]. I forbindelse med reformationen blev munkene tvunget ud af landet og Frederik II overtog jorden og nedrev størstedelen af klosterets bygninger[52]. Efterfølgende anvendte Christian IV de tilbageværende bygninger til indkvartering af sit rytteri. Han

[43] S. 179, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[44] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[45] S. 64-77, Hovedstadsrådet (1989b)
[46] S. 221, Rying og Jensen (1972)
[47] S. 37, Frederiksborg Amt (1993)
[48] Esrum Kloster (2005)
[49] Holbo Herreds Kulturhistoriske Center (u.å.)
[50] S. 23, Nykrog (2002)
[51] Falkentorp (2004)
[52] S. 142, Rying og Jensen (1972)

lod desuden grave en kanal fra Esrum Sø vest for Esrum Å for at skaffe mere kraft til møllen. Derudover anlagde han i 1569 et hestestutteri i tilknytning til Frederiksborg Slot[53], hvor han avlede de elegante Frederiksborgheste, der blev kendt som forspand for fyrstekareter i store del af Europa. I den forbindelse blev der anlagt græsningsfolde til hestene langs Esrum Sø, hvilket stednavne i Grib Skov som fx Tumlingevang og Fændriksvang endnu vidner om[54]. De nuværende skovløberboliger blev dengang beboet af de bønder, der havde ansvaret for at passe hestene[55]. Desuden ligger Laugø Smedje, hvis beliggenhed kan føres tilbage til 1660 og et hestevognsmuseum, i Laugø vest for Grib Skov.

Fra midten af 1500-tallet blev Nordsjælland hærget af sandflugt. Ingen kender ifølge Rying og Jensen årsagen hertil, men flere landsbyer lagdes øde derved[56]. For at modvirke noget lignende i fremtiden plantedes Tisvilde Hegn, i hvilket det endnu er muligt at se sporene af den tilsandede by Torup og et monument over sandflugtsbekæmpelsen.

Desuden er der flere møller og møllemuseer i området. Pibe Mølle ved Pøle Å er en af de sidste stubmøller fra 1700-tallet. Her arrangeres jævnligt Mølledage. Ramløse Mølle er en hollandsk mølle fra 1800-tallet. Den er endnu i drift. I tilknytning til Ramløse Mølle ligger Håndværksmuseet, hvor der vises bødker-, skomager-, kobber- og urmagerværksteder frem. Endelig vises en særudstilling om "Laugø ved udskiftningen i 1782", da Laugø med 17 gårde var en af de største landsbyer i Holbo Herred på Hestevognsmuseet ved Laugø.

I slutningen af 1800-tallet blev stavnsbåndet ophævet og landsbyerne udskiftet. I den vestlige del af Nordsjælland, på de rige jorde, førte det overvejende til stjerneudskiftninger, mens der mod øst blev foretaget både stjerne- og blokudskiftninger. Der findes dog også enkelte eksempler på uudskiftede landsbyer i Nordsjælland som Borsholm og Saunte[57]. Om dagliglivet på landet i gamle dage kan man få oplysninger på Flynderupgård Museet ved Espergærde[58]. I Hillerød ligger Nordsjællands Folkemuseum i et gammelt husmandssted fra 1790. Her vises bondens og håndværkerens dagligdag før 1850. I haven, der er omkranset af et flethegn, vises bigård, humlehave, frugttræer samt gamle danske køkkenurter[59].

Dem, der blev jordløse ved udskiftningen, ernærede sig ud over af kulsvieri også af fiskeri[60]. I en længe på Flynderupgård kan man se, hvordan fiskeriet på Øresund foregik[61]. I skibshallerne i Gilleleje udstilles forskellige træbåde. Derudover fortælles om livet i fiskelejerne mellem Helsingør og Hunde-

[53] S. 171, Rying og Jensen (1972)
[54] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[55] Appel (2004)
[56] S. 251, Rying og Jensen (1972)
[57] S. 180, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[58] S. 26-28, Nykrog (2002)
[59] S. 24, Nykrog (2002)
[60] S. 181, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[61] S. 26-28, Nykrog (2002)

sted. Nakkehoved Østre Fyr fra 1772 er et velbevaret kulfyr, der fortæller om historien og sejladsen i Øresund og langs Kattegatkysten.

Med skovforordningen i 1805 blev overgangen mellem ager og skov skarp. Derved kom nogle landsbyjorde til at ligge inde i skoven. Mårum og Mårum Tinghuse er eksempler på byer, hvis marker blev omgivet af skov[62].

Også industri og teknologien har sat deres spor i det Nordsjællandske landskab. I det følgende redegøres der derfor for de tekniske dele af kulturhistorien.

Inddæmningen af Søborg Sø var det største landbrustekniske projekt i området. Det skete i 1890'erne, men var påbegyndt et århundrede tidligere med gravningen af en afvandingskanal fra søen til Kattegat[63].

I 1600-tallet omdannede Christian IV et par gamle melmøller til kongelig manufaktur med valsemølle, støbemølle og kobbermølle ved Hellebæk, men omkring 1640 satte en tilbagegang ind, og der kom til at gå næsten 100år før værket atter fik en opblomstring[64]. Hellebækområdet fra Bøgeholm Sø til Kattegat er et af landets bedst bevarede industrimiljøer fra 1700-tallet anlagt med udgangspunkt i mulighederne for at skaffe vandkraft til anlæg af møller og brænde til fyring i smedjer. Udover Hellebækken og flere naturlige søer er området præget af et sindrigt system af mølledamme og kanaler beliggende i skov samt åbne arealer. I 1874 overgik retten til at udnytte vandkraften til geværfremstilling til klædeproduktion[65]. De åbne arealer omkring Hellebæk Avlsgård tilhørte i en årrække forsvaret. I dag fungerer bygningen som naturformidlingscenter med mange aktive lokale, og de åbne arealer såvel som dele af skoven drives med ekstensivt kvæghold af Skov- og Naturstyrelsen.

Ved Frederiksværk skabtes det første, egentlige industrianlæg i Nordsjælland. Efter at afløbet fra Arresø til Roskilde Fjord var sandet til i 1600-tallet satte Frederik IV i 1717-19 de svenske krigsfanger fra Den store Nordiske Krig til at grave en kanal mellem søen og fjorden med den hensigt at bruge vandkraften til agatmølle og kanonstøberi. Fabrikationen kom dog først rigtigt i gang et halvt århundrede senere, da anlægget blev overdraget til Johan Frederik Classen og etatsråd Just Fabricius, som udvidede produktionen med jernstøberi og kobbervalseværk[66]. Fra disse anlæg har den danske hær og flåde været forsynet med krudt og kugler indtil 1965[67]. Da dansk industri I 1930'erne havde svært ved at få råvarer, blev det besluttet at etablere et stål- og valseværk i Frederiksværk. Værket kom i gang under krigen, men gik konkurs i 2002[68]. I dag kan man se kanalen og besøge Krudtværksmuse-

[62] S. 181, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[63] S. 181, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[64] S. 142, Rying og Jensen (1972)
[65] Falkentorp (2004)
[66] S. 146, Rying og Jensen (1972) & s. 77, Hovedstadsrådet (1989b)
[67] S. 22-23, Nykrog (2002)
[68] Teknisk Museum (u.å.)

et i Frederiksværk. Desuden fortælles der på Frederiksværk Bymuseum om byens udvikling som industriby. Frederiksværkegnens Museum (inkl. Krudtværksmuseet, Frederiksværk Bymuseum og Museumsgården Birkely) havde i 2003 i alt 2.765 besøgende[69].

Vandkraften ved Esrum Mølle fik også betydning for den gryende industrialisme, idet møllen blev brugt som stampe- og kornmølle. Indtil 1950'erne leverede den strøm til hele området omkring Esbønderup og Tikøb og endnu i dag fungerer turbinerne[70].

Fra midten af 1800-tallet til langt ind i 1900-tallet var det først og fremmest teglværkerne, der dominerede Nordsjællands industri. Teglværksindustrien har sine rødder langt tilbage i tiden. Dengang lå teglværkerne i et bælte fra Hillerød og Birkerød til Humlebæk og Nivå. Med opsvinget pga. Københavns udbygning og behovet for drænrør til landbruget kom den største fabrikation til at foregå ved Nivå, hvor der lå flere teglværker med tilhørende boliger og udskibningsanlæg[71]. Resterne heraf kan endnu ses, ligesom der findes et velbevaret anlæg ved Anisse. Terrænet på Dronningemølle Campingplads bærer også spor af lergravning bl.a. i form af en sø.[72]

Træindustrien har også haft betydning i Nordsjælland. Efter udskiftningen blev kulsvieri et væsentligt bierhverv for mange af de jordløse i området vest for Grib Skov. Langs Esrum Sø findes spor af den træksti, der blev brugt til at transportere træ fra Grib Skov. I 1805 blev der gravet en ny kanal fra Esrum Sø, denne gang øst for åen[73]. Træet blev fragtet videre ad den til "væltningen", hvor stammerne blev lempet over i Kelstrup Å og derfra fragtet videre til Dronningemølle for til sidst at blive sejlet til København.

Den første jernbanestrækning i Danmark blev anlagt i 1847, og i 1864 blev strækningen mellem København og Helsingør via Hillerød taget i brug[74]. Kystbanen København-Helsingør anlagdes i 1863-97 og i 1916 åbnedes strækningen fra Helsingør over Hornbæk til Gilleleje[75]. I 1891 blev der etableret fast færgeforbindelse mellem Helsingør og Helsingborg. I dag kører der veterantog både på Gribskovbanen og Hornbækbanen med fast køreplan om sommeren, og i remisen i Græsted vises motorer[76].

For de særligt teknisk interesserede tilbyder Danmarks Tekniske Museum i Helsingør en udstilling om Danmarks udvikling inden for industri, håndværk, videnskab og hverdagens teknik. Museet rummer også Danmarks Flyvemuseum, som indeholder en stor samling af danske militærfly siden 2. verdenskrig. Derudover er der også indrettet et trafikmuseum, hvor man

[69] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[70] Falkentorp (2004)
[71] S. 182, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[72] Appel (2004)
[73] S. 182, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[74] S. 150, Rying & Jensen (1972)
[75] S. 311 Rying & Jensen (1972)
[76] Appel (2004)

blandt andet kan se kongehusets første automobil, en Delaunay Belleville fra 1906[77]. Disse museer havde i 2003 tilsammen 47.627 besøgende[78].

Kunstudstillinger

Louisiana, der er et museum for moderne kunst beliggende i Humlebæk, er mellem de 15 mest besøgte seværdigheder og attraktioner i landet[79] Det blev indviet i 1958 Og råder i dag over et udstillingsareal på 10.000 m^2. Udover en permanent udstilling vises skiftende udstillinger af international kunst, film og koncerter. Museet har også et børnehus i tre etager samt en skulpturhave med enestående udsigt over Øresund[80]. Museet havde 437.000 besøgende i 2003[81].

Nivågaards Malerisamling indeholder hollandsk og italiensk renæssancekunst herunder Danmarks eneste maleri af Rembrandt. Derudover er flere af de danske guldaldermalere som Eckersberg, Lundbye og Købke udstillet. Der er både en fast samling og skiftende særudstillinger[82]. Museet havde i 2003 18.244 besøgende[83].

Midt i naturområdet Rusland ligger Rudolf Tegners Museum, hvor der udstilles en række bronzefigurer. Disse er også spredt ud i det bakkede Ruslands hedelandskab. Museet havde i 2003 19.934 besøgende.[84]

En afdeling af Helsingør Museum ligger på Marienlyst Slot, der blev opført i 1760'erne til dronningerne, som ikke altid befandt sig vel i den militære atmosfære på Kronborg. På Marienlyst kan man se en samling af malerier med tilknytning til byen og egnen af bl.a. Eckersberg, Hammershøi, og Pilo[85].

Egns- og bymuseer mv.

Udover ovennævnte seværdigheder findes der et par egns- og bymuseer i Nordsjælland samt nogle kunstmuseer.

Helsingør Bymuseum ligger i Karmeliterhuset, som har været fattiggård og endnu tidligere hospital for sårede sømænd. På museet findes der en permanent udstilling, der fortæller Helsingørs historie fra middelalderen og frem til nu. Derudover findes der på museet en model af, hvordan byen så ud i 1801. Mange af husene vil stadig kunne genfindes i byen[86].

Navnet Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre dækker over en række større og mindre museer i hhv. Gilleleje og Helsinge. Gilleleje Museum viser bl.a.

---

[77] S. 28, Nykrog (2002)
[78] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[79] S. 114, Hansen (1992)
[80] S. 28, Nykrog (2002)
[81] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[82] S. 28, Nykrog (2002)
[83] S. 120, Danmarks Statistik (2004 a)
[84] S.120, Danmarks Statistik (2004 a)
[85] S. 26-28, Nykrog (2002)
[86] S. 26-27, Nykrog (2002)

en udstilling om livet i Holbo Herred fra istiden til nu, og en om livet i Gilleleje i det 20. århundrede.

Naturformidling

Begrebet naturformiling kan dække over mange forskellige ting fra guidede ture til kortborde, foldere mm. I nedenstående redegøres der kortfattet for naturvejledningen ved statsskovdistrikterne i Nordsjælland. Naturskoler, naturlegepladser samt fugletårne[1] er indtegnet på kortbilag 9.

Der er knyttet uddannede naturvejleder såvel til Frederiksborg som til Kronborg Statsskovdistrikt. De er alle er tilknyttet en naturskole eller økobase[2] og arrangerer ture for skoleklasser og grupper som lærere, pædagoger og dagplejere[3]. Derudover forestår der offentlige arrangementer. Private kan desuden købe guidede ture og foredrag.

Naturvejlederne i Frederiksborg Skovdistrikt dækker alle distriktets skove fra Hundested til og med Esrum Sø, Fra Gillbjerg Hoved til og med St. Dyrehave. Udover distriktets fire naturvejledere er der andet personale, der tager sig af formidling af visse emner, som fx fortidsminder[4].

Økobaserne i dette skovdistrikt ligger ved Hillerød (Økobasen Fantasiens Ø og Økobase Egehjorten), samt Kulsvierhytten, der ligger i Aggerbo Hegn mellem Græsted og Valby. Særligt for naturvejledningen i Kulsvierhytten er det, at der her er mulighed for at dykke længere ned i kulsviernes historie. Hytten ligger på en gammel kulsvierplads, og naturvejlederen har derfor specialiseret sig i kulsvidningens historie. På Esrum Møllegård ligger center for Natur og Miljø, hvorfra der tilbydes undervisning i emner om natur og miljø til folkeskoleklasser, gymnasier, de højere læreanstalter, seminariestuderende, lærergrupper og til specialklasser. Derudover råder Centret over en bus, der er indrettet som klasseværelse, en båd og en kutter. Det er således muligt at arbejde med andre naturtyper end dem, der ligger umiddelbart omkring Esrum Møllegård[5]. Centeret er også hjemsted for udstillinger om emner inden for natur og miljø.

Naturvejledningen på Kronborg Statsskovdistrikt dækker området øst for Esrum Sø fra nordkysten til og med Rudeskov.

Distriktet er ansvarlig for en naturskole og to økobaser inden for pilotprojektområdet: Naturcenter Nyruphus (Helsingør Kommune), Økobasen Havørreden i Egebæksvang og Økobasen Ravnen i Grønholt Vang.

---

[1] Oplysningerne stammer fra Friluftskortet (Skov- og Naturstyrelsen, u.å.)
[2] En økobase er en lokalitet i en skov med eller uden bygning. På økobasen findes et depot med udstyr samt bål- og lejrplads. Økobasen har altid en bestyrer eller en naturvejleder, som sammen med en lærer underviser skoleeleverne ude i skoven. Det er meningen, at eleverne skal undervises i alle fag i skoven, og at lærerne på sigt skal undervise eleverne selv (Skov og Naturstyrelsen, 2004a).
[3] Skov- og Naturstyrelsen (2004b)
[4] Skov- og Naturstyrelsen (2004a)
[5] Esrum Møllegård (2004)

Udover ovennævnte er der tilknyttet en naturvejleder til Frederiksborg Amt. Han tilbyder primært naturvejledning i forbindelse med amtets naturgenopretningsprojekter.

Endelig findes der en række freelance naturvejledere i Nordsjælland. Deres tilbud varierer, men generelt tilbyder de ture eller kurser for daginstitutioner og skoler[6]. Endelig tilbydes naturvejledning i sæsonen i tilknytning til Gilleleje Feriecenter og Skt. Helenecenteret

[6] Johannisson (2004a)

Friluftsmæssige potentialer i Nordsjælland

I dette afsnit redegøres for de friluftsmæssige potentialer i Nordsjælland. Afsnittet indledes med generelle betragtninger om samfundsudvikling, der antages at have betydning for det fremtidige friluftsliv, forholdet mellem arbejde og fritid beskrives, ligesom familielivet og individet vs. situidet belyses. Derudover redegøres for globaliseringens betydning for turismen

Beskrivelsen af samfundsudviklingen danner baggrund for en karakteristik af Nordsjælland som henholdsvis hverdagslandskab, weekend- og fritidslandskab samt turistdestination. Nordsjælland som hverdagslandskab indeholder en beskrivelse af problemer og potentialer for organiserede som uorganiserede hverdagsbrugere. I afsnittet om Nordsjælland som weekend- og ferielandskab redegøres for mangler og muligheder for fritidsbrugere, der ikke bor fast i området, og i Nordsjælland som turistdestination karakteriseres områdets potentiale for turisme og som udflugtslandskab. Hvert af disse afsnit afsluttes med en række anbefalinger til den fremtidige planlægning og forvaltning. Afslutningsvist bringes en vurdering af, hvilken betydning samfundsudviklingen kan have for en kommende nationalpark i Nordsjælland, ligesom vi giver en række anbefalinger til det fremtidige friluftsliv i Kongernes Nordsjælland.

Fremtidens samfundsudvikling

I løbet af blot et århundrede har samfundet udviklet sig fra landbrugs- over industrisamfund til servicesamfund. Ifølge Instituttet for Fremtidsforskning befinder samfundet sig i begyndelsen af en ny epoke, der kaldes dream society. Det er karakteriseret af forbrugere, der lægger større vægt på produkters immaterielle symbolværdier end på varernes nytteværdi. De køber primært med hjertet, og det er først og fremmest den gode historie bag produktets tilblivelse og dets værdi for deres egen livsstil, der tæller for dem. Med andre ord vil eventyr udbydes – eventyr om den gamle verdens charme, fra før verden gik af lave[1].

Arbejdstid og fritid

Tid spiller en vigtig rolle for nutidens mennesker. Paradoksalt er det, at efterhånden som den materielle velstand er steget, har arbejdet fået voksende betydning, mens fritiden er blevet en mere flosset størrelse. Det kan der være flere forklaringer på. I landbrugssamfundet var der ingen adskillelse mellem arbejde og fritid, og arbejdet var sæsonbetinget. Det var kun overklassen, der havde et fritidsproblem, og de startede turismen i form af dannelsesrejser. Senere i industrisamfundet fik man en adskillelse af hjem og arbejde og dermed også en opdeling af arbejdstid og fritid. Arbejdstiden faldt, og udbuddet af fritidstilbud steg tilsvarende. Med den økonomiske krise i 80'erne og den høje arbejdsløshed blev arbejde og tætskrevne kalendere anset som statussymbol. I mellemtiden er arbejdsløsheden igen faldet, men dette har ikke medført en forøgelse af fritiden, nærmest tværtimod –

[1] S. 11- 42, Jensen (2003b)

har man travlt tager man mere arbejde[2]. På trods heraf er der mange der føler, at de selv bestemmer over deres arbejdstid, og derigennem nedbrydes skellet mellem arbejdstid og fritid. Andre nyder de nye muligheder og stiller krav om, at arbejdet skal være meningsfuldt og forventer, at fritiden skal være lige så indholdsrig og udfordrende som arbejdstiden. Det gælder ikke mindst de helt unge, som ofte forventer at finde et arbejde, der vil være lige så udfordrende og identitetsskabende, som de fritidsaktiviteter, de dyrker[3].

I fremtiden vil fritiden blive anvendt mere formålsbestemt og emotionelt. Derfor bevæger samfundet sig efterhånden væk fra masseturismen, som bundede i nødvendig rekreation og genopladning fra industrisamfundets slid. Fritiden er et knapt gode, der skal udnyttes aktivt; og der bliver flere penge til den. Derfor antages det, at fritidsmarkedet vil være et marked med høj vækst de næste mange år[4].

Familieliv

Familielivet er på vej til at ændre sig. Dette er der flere årsager til. Der er sket en øget "outsourcing" af familiens opgaver, det være sig – madlavning (tilberedningsgraden af vore fødevarer er steget meget) – underholdning (film, antallet af TV kanaler etc.) – indkøb (bestilling af fødevarer via internettet) og børnepasning. Der er med andre ord færre nødvendige gøremål at være fælles om. Dette er medvirkende til, at de tidligere opgaver for en familie er ændret radikalt, hvilket igen betyder, at grunden til at forblive i en "familie konstellation" også har ændret sig. Hvor familien før har været en religiøs institution, med retningslinier for kærlighed, økonomi og kønsroller, er fremtidens familie mere en alliance mellem to mennesker. Det eneste der i princippet begrunder familiens fortsatte eksistens er kærligheden. Blegner den, risikerer familien at falde fra hinanden. På grund af den travle hverdag er samværet med familien blevet mere sjældent. Derfor vil fremtidens familie have behov for lejlighedsvis at styrke sit sammenhold gennem "team building". Dette vil især ske på ferier, hvor krav udefra ikke kan trænge igennem. Familien er sig selv, og der vil derfor være brug for steder, hvor familien kan være sammen om en oplevelse[5].

Individ og situid

I en verden, hvor samfundsstrukturer som arbejdsforhold og familieroller er under forandring, ændrer det enkelte menneske sig også. Tidligere udfyldte individerne bestemte pladser i et på forhånd fastlagt system. Det moderne menneske bevæger sig ifølge Larsen (2002) fra at være individ til situid, dvs. at mennesket bevæger sig væk fra fastlagte roller til mere flydende og situationsbestemte roller. Dette skyldes, at individet har det ganske svært i en verden med meget flydende situationer og stor mangfoldighed. Industrisamfundets livsverdener bestod af arbejde, familie og forening – klart opdelte verdener. I vores post-moderne tid er livsverdenerne overlappende og situationsbestemte, samtidig med at der er mange flere: arbejde – hjem –

[2] Paludan (2001)
[3] Fisker (2004, a, b og c)
[4] Jensen, R. (2003b).
[5] S. 142-143 og 154, Jensen (2003b)

familie – interessefællesskaber – venner og forbrug. Dermed bliver situidet til i den verden, og de situationer det møder, og derfor er meningsfyldte situationer vigtigere end meningsløse situationer. I forhold til individet, der har faste værdier og et kontekst- og situationsafhængigt selv, kan situidet ikke puttes i kasser, og for at forstå det, må man forstå den livsverden det indgår i[6]. Hvor erhvervslivet, herunder turistbranchen, tidligere har forsøgt at skabe sig indblik i forbrugernes behov ved at kategorisere dem i klasser og segmenter, er det ikke muligt med situider. Vil man finde ud af, hvad de efterspørger, må man i stedet prøve at forstå hele den livsverden, de indgår i[7]. Dette vil også få konsekvenser for fremtidens planlægning for friluftsliv.

Turisme og globalisering

Globalisering og turisme hænger uvilkårlig sammen. Engang var turisme noget for de få og velbeslåede. I 1960'erne og 70'erne blev turismen noget for de mange – især i den vestlige verden. Turismen blev international. Nu er turismen ved at være global. Der er flere turister, de rejser ud fra en stadig større del af verden, og de rejser over hele kloden. På grund af den store konkurrence er det ikke længere nok at vente på turisterne, men det er derimod nødvendigt at intensivere arbejdet for, at turisterne kommer[8]. Det er ligeledes vigtigt at turisterne kan differentiere Danmark fra de mange nærtliggende og mere kendte destinationer[9].

En turistdestination er en geografisk størrelse, som kan tilbyde mindst ét gedigent turistprodukt, der er sammensat af en bred vifte af transport-, overnatnings- og bespisningsmuligheder og med minimum én særpræget oplevelse og/eller aktivitet, som er enestående, og som helst skal adskille sig markant fra alle andre destinationers attraktioner[10]. Det er ifølge formanden for Midt-Nord Turist, Jørgen Hansen, et område med fælleslandskabelige og kulturhistoriske karakteristika, hvilket rent geografisk vil være større end en kommune og mindre end et amt. Det afgørende for, om der er tale om en destination, er, at området har nogenlunde ens forudsætninger med hensyn til naturgivne forudsætninger og kulturelt særpræg.

Som eksempler på, hvordan destinationer opfattes, skriver Hansen, at for en amerikaner for eksempel, vil den mindste destination være Skandinavien, mens en gæst fra Stuttgart nok vil opfatte Danmark som en selvstændig destination. En nordtysker vil formentlig kunne skelne et par destinationer som Vestkysten og Fyn, mens nordmænd og svenskere vil kunne identificere endnu flere, og en dansker en 30-40 stykker. Han mener derfor, at det vil være spildt krudt at tage udgangspunkt i en geografisk størrelse, som ikke kan identificeres af en eneste turist[11].

---

[6] Larsen (2002)
[7] Larsen, G. (2002)
[8] s. 12-13, Oxford Research A/S (1999)
[9] S. 17, Oxford Research A/S (1999)
[10] S. 129, Hansen (1992)
[11] S. 130, Hansen (1992)

Det er beskrevet, at fremtidens turister vil foretage kortere og flere rejser og have større specifikke krav til rejsen. Destinationen skal have en række attraktioner, der sikrer, at turisten har fornemmelsen af, at destinationen er spændende og interessant nok for en ferie. Det fremgår af undersøgelser foretaget af Danmarks Turistråd, at naturen er det væsentligste pull-motiv for udenlandske turister, der besøger Danmark[12]. Imidlertid efterspørger turisterne ikke længere kun "sommerhuset ved Vesterhavet"; der skal ske noget mere[13]. De vil opsøge fjerne og anderledes kulturer, men også hvad de opfatter som oprindeligt og ægte i deres egen. Det kan være steder, skikke eller seværdigheder, som længe har været glemt eller ikke er alment kendt. Hvad der er væsentligt er, at det står lysende klart for turisten både før, under og efter besøget, hvilke natur- og kulturoplevelser i særklasse, som et givet område kan tilbyde[14].

Mht. til ønsker om aktiviteter kan der spores en polarisering. På den ene side lader det til at turisterne (især tyskere) ønsker at slappe af, blive vartet op og plejet, og at pleje sig selv. På den anden side er aktiviteter i høj kurs – ikke nødvendigvis i form af sportslige udfoldelser eller fysisk anstrengende udflugter, snarere i form af intense oplevelser. Præferencerne kan variere fra en ferie til en anden eller i forskellige dele af ferien, men ferien skal være lige så effektiv som hverdagen, blot med et andet indhold. På nogle tidspunkter foretrækkes autentiske oplevelser, på andre aktiviteter i kunstigt skabte anlæg. Endnu udgør gruppen af særligt aktive et mindre segment, men generelt forventer turistsektoren en stigende efterspørgsel efter sundhedsorienterede ferieformer som ingrediens såvel på busrejser som på krydstogter. Derimod spås campingferie, studierejser og bondegårdsferie en tilbagegang[15]. Alt i alt vil valget af feriedestination i fremtiden snarere blive bestemt af svar på spørgsmål om, hvad vi vil lave, end af hvor vi vil hen[16].

[12] Andersen & Kernel (2004)
[13] Realdania og PLS Rambøll Management A/S
[14] S. 81, Hansen (1992)
[15] Midt-Nord Turisme (u.å.)
[16] Andersen & Kernel (2004)

Nordsjælland som hverdagslandskab

Borgeren i Nordsjælland – en karakteristik

De daglige brugere af det Nordsjællandske landskab adskiller sig på flere punkter fra befolkningen i resten af landet. Mange af mange af indbyggerne i undersøgelsesområdet arbejder udenfor den kommune de er bosat i (se nedenstående tabel). Dette indebærer, at de samlet set har kortere tid til deres rådighed til at dyrke friluftsliv i hverdagen.

Tabel 5: Opgørelse over undersøgelsesområdets forhold mellem arbejdsstyke og antallet af udpendlere efter Hovedstadens Udviklingsråd 2004a.

Bopælskommune	*Arbejdsstyrke*	*Udpendlere*
Frederiksborg-Humlebæk	10.904	7.314
Frederiksværk	11.000	5.716
Græsted-Gilleleje	11.173	6.305
Helsinge	10.840	6.234
Helsingør	31.783	13.694
Hillerød	20.575	10.597

Landbruget er ligeledes markant anderledes end i resten af landet. I Nordsjælland er der forholdsvis mange landbrugsejendommene, som ejes af fritidslandmænd ligesom tidligere husmandssteder og huse uden landbrugspligtig jord er overtaget af byboere. Dette sætter naturligvis sit præg på det åbne land. I nedenstående tabel vises fordelingen af landmænd, der har deres beskæftigelse udenfor egen bedrift. Det skal dog bemærkes, at tallene er et udtryk for hele amtet, da opgørelsen sker på amtsbasis.

Tabel 6: Bedrifter fordelt på amter med oplysninger om brugernes beskæftigelse uden for egen bedrift (Danmarks Statistik, 2000)

	Alle bedrifter	*Har arbejde uden for egen bedrift*	*Som hovederhverv*	*Som bierhverv*
Frederiksborg Amt	1.651	897	752	145
Hele landet	57.831	23.324	19.160	4.060

Der er flere landmænd (46 %) der har arbejde uden for egen bedrift, i forhold til hele landet (41 %). Langt de fleste har arbejde uden for bedriften som hovederhverv, mens der kun er 145 der har et bierhverv ved siden af landbrugsbedriften. Disse tal underbygges også af en undersøgelse foretaget i 1994 af Primdahl & Ogstrup (1996). I undersøgelsen, der handler om bynære landbrugsområder i hovedstadsområdet, findes to områder, der ligger indenfor undersøgelsesområdet. I tabellerne er fordelingen af hhv. fuldtids-, fritids- og deltidslandmænd angivet. Det fremgår, at i begge områder er landbruget præget af deltidslandmænd, fritidslandmænd og pensionister.

Tabel 7: Ejernes beskæftigelse vist i procent i Vejby (s. 25, Primdahl og Ougstrup, 1996)

	1984	1994
Fuldtidslandmænd	16	5
Deltidslandmænd	16	22
Fritidslandmænd	58	28
Pensionist	5	28
Andet	5	17

Tabel 8: Ejernes beskæftigelse vist i procent i Asminderød (s. 33, Primdahl og Ougstrup, 1996)

	1984	1994
Fuldtidslandmænd	17	9
Deltidslandmænd	0	0
Fritidslandmænd	52	65
Pensionist	26	29
Andet	4	0

Holdningerne til natur og landskab blandt indbyggerne i Frederiksborg Amt er imidlertid kun på ganske få punkter signifikant anderledes end i resten af landet, viser en statistisk repræsentativ spørgeskemaundersøgelse[1].

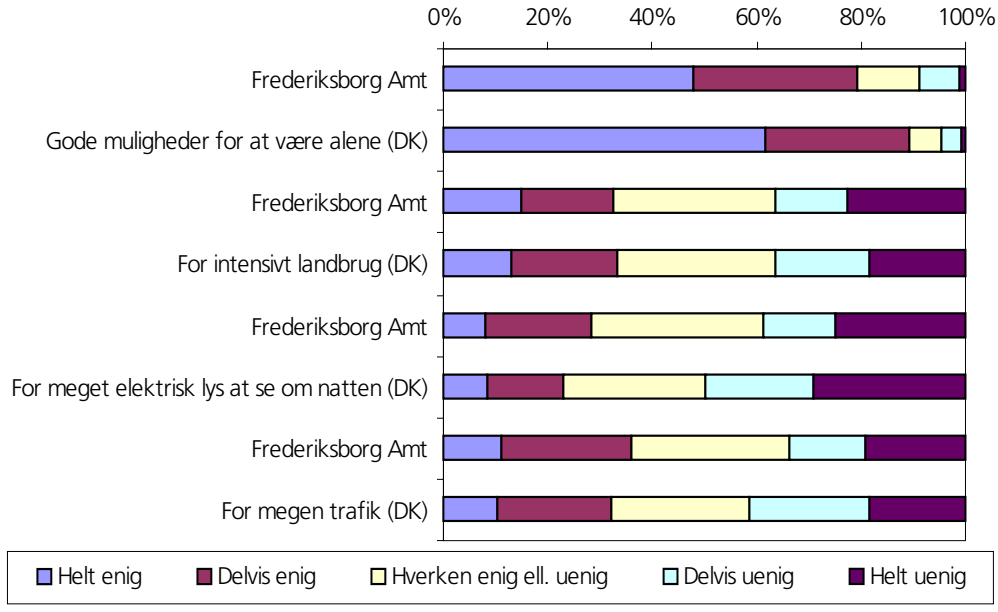

Figur 17: Oplevelsen af kvaliteter i naturen blandt beboere i Frederiksborg Amt og hele landet (Kaae 2004).

Som stort set resten af danskerne, gik de adspurgte i Frederiksborg Amt en tur og oplevede naturen under deres sidste besøg i naturen (se figur 14 og 15). Ser man på motivet til "*for et stykke tid at kunne komme væk fra tæt befolkede områder*" var det ligesom i resten af landet også "*særdeles vigtigt*" og "*vigtigt*" for knap halvdelen af de adspurgte. Desuden er der ikke flere på denne egn end i det øvrige Danmark, der oplever naturen som et

[1] Kaae & Møller Madsen (2003)

sted, hvor man kan komme værk fra larm[2]. Generelt mener alle de adspurgte, at forholdene for dyr og planter er bedre i deres lokalområde end i landet som helhed. I Frederiksborg Amt mener hver anden, at forholdene lokalt er "*ret gode*" og hver femte, at de er endog "*meget gode*". De tilsvarende tal på landsplan er henholdsvis godt hver tredje og hver femte[3].

De områder, hvor de adspurgte i amtet har andre holdninger end resten af danskerne vedrører oplevelser af ensomhed, lys og støjgener i naturen samt tillid til viden om naturen, leveret af eksperter frem for af landmænd og lign. Således oplever indbyggerne i Frederiksborg Amt i mindre grad (79 %) end landsgennemsnittet (89 %), at de har mulighed for at være alene i naturen[4]. Der er også signifikant flere der mener, at der er "*for meget elektrisk lys at se om natten*" og at der er "*for megen trafik i naturen*"[5]. Hvor godt to tredjedele (64 %) af befolkningen som helhed ønsker færre store produktionslandbrug, er det kun halvdelen af beboerne i Frederiksborg Amt (52 %)[6]. Dette kan skyldes, at de ikke opfatter det som et problem i deres lokalområde og ikke finder, at det vil være problematisk i andre dele af landet. Til gengæld er de adspurgte i amtet mere interesserede i udpegning af naturområder til beskyttelse af planter og dyr end landsgennemsnittet. For 63 % har sådanne udpegninger "*stor interesse*" og for yderligere 31 % "nogen interesse", mens tallene på landsplan er henholdsvis 50 % og 36 %. Der er også en svag tendens til en større interesse for udpegning af flere områder til friluftsliv. Denne forskel er dog ikke statistisk signifikant. Mht. indhentning af viden om naturen har 65 % af de adspurgte i området stor tillid til videnskabsfolk og eksperter som kilder, mens det tilsvarende landsgennemsnit er 48 %. De har også større tillid til viden, der stammer fra Miljøministeriet. 23 % har "*stor tillid*" og 65 % "*nogen tillid*", mens noget tilsvarende kun gælder henholdsvis 19 % og 58 % af befolkningen som helhed. Og mens 23 % "*ingen tillid*" har til viden herfra, gælder det kun for 12 % i Frederiksborg Amt[7]. Endelig føler 58 % af de adspurgte i amtet, at deres holdninger repræsenteres af naturbeskyttelsesorganisationer og fredningsorganisationer som Danmarks Naturfredningsforening, mens noget tilsvarende kun gælder 41 % på landsplan[8].

Problemer og mangler

For at kunne komme med anbefalinger som afslutning på dette kapitel vil der i det følgende blive redegjort for de problemer og mangler i henhold til adgangsforhold og de problemer, brugerne oplever, som vi har lokaliseret i forbindelse med analysen af friluftsmulighederne i den nærværende teknikerrapport.

[2] Kaae (2004)
[3] S. 38, Kaae (2003)
[4] Kaae 2004
[5] S. 35-36, Kaae (2003)
[6] Kaae (2004)
[7] Kaae (2004)
[8] S. 63, Kaae (2003) og Kaae (2004)

Adgangsmuligheder

Som tidligere beskrevet er der forholdsvis gode muligheder for at kunne bevæge sig rundt i området. Der er dog meget varierende muligheder for at komme rundt mellem pilotprojektetes kerneområde, Grib Skov og Esrum Sø, og resten af området. Således er der gode muligheder for at bevæge sig ud af Grib Skov til Nordkysten. Dog er der stadig nogle områder, hvor muligheden for at kunne komme rundt i området er mangelfuld eller besværlig. Ifølge Lemche (2004) mangler der muligheder for at færdes mellem den sydlige del af Grib Skov, Esrum Sø og til Fredensborg. Ligeledes er der kun dårlige adgangsmuligheder langs Esrum Søs østside. Derudover er det meget vanskeligt at færdes mellem Grib Skov, St. Dyrehave og Grønholt Hegn. Det er vanskeligt at komme rundt i det åbne land i den vestlige del af undersøgelsesområdet, således mangler der en forbindelse mellem Grib Skovs vestlige ende med Arresø og Tisvilde Hegn. En sti langs Pøle Å og omkring Arresø ville derfor løse dette problem. Derudover oplyser Lemche (2004), at vandrere føler sig visse steder generet af ryttere og mountainbikere og ønsker derfor, at der bliver anlagt stier i eget tracé til dem[9].

Flere steder i pilotprojektområdet findes ulovlige skilte, der forbyder adgang. Dette er et problem for dem, der blot er ude at gå en tur eller cykle[10], men kan også skræmme særligt autoritetstro ryttere væk[11].

Det er stort set ikke muligt at sejle på åerne i området, da de er for små. Mulighederne for ikke-motoriseret sejlads på Arresø er gode. På Esrum Sø er noget tilsvarende i dag kun tilladt for bredejere, lokale beboere og medlemmer af bestemte kano- og kajakklubber. Mere specifikt anses det for et problem, at den frie færdselsret langs strandene visse steder omkring Helsingør, og i de bebyggede kiler langs Øresund forhindres af private grundejeres kystsikring samt ulovlige bade- og bådebroer[12].

I dag er området Ålsgårde-Hellebæk Kohave og området mellem Grib Skov, Arresø og Tisvilde dårligt tilgængeligt med kollektive transportmidler[13].

Der har ikke i forbindelse med udarbejdelsen af denne rapport, herunder interviews med nøglepersoner[14], kunnet konstateres, at der var deciderede problemer med nedslidning af natur- eller kulturværdier.

Aktiviteter i skovene

Spejdersport i smågrupper og mountainbiking hører til de daglige aktiviteter i skovene, der ikke kræver tilladelse ligesom spadsere-, løbe- og cykelture og ridning. Generelt anses mulighederne for friluftsliv i skovene for at være gode. Mens flertallet af mountainbikere tager de nødvendige hensyn, når de

[9] Rosenberg (2004), Petersen (2004) og Damgaard (2004)
[10] Damgaard (2004)
[11] Johnsson (2004)
[12] Pedersen (2004) & Damgaard (2004)
[13] Damgaard (2004)
[14] Rosenberg (2004), Petersen (2004) og Damgaard (2004)

møder andre, og også selv ønsker at opleve naturen føler nogle spadserende sig generet af især af dem, der ønsker at køre hurtigt[15].

Ridning

Ridning er en forholdsvis almindelig daglig friluftsaktivitet i Nordsjælland, og det er muligt at bevæge sig rundt i store dele af området. Desuden er forholdene i skovene gode. Dog mangler der enkelte forbindelseslinier mellem de største skovområder. Rytterne finder det derfor vigtigt, at der ydes en forstærket indsats mod ulovlig nedlæggelse af gamle stier og veje i landskabet. Desuden peger de på, at etablering af blot fire ridespor af varierende, og begrænset længde vil kunne sætte Grib Skov i forbindelse med Tisvilde Hegn, Kronborg Skovene og St. Dyrehave/Tokkekøb Hegn[16].

Natur- og kulturformidling

Friluftsrådets lokale amtsrepræsentanter finder, at det ville det være ønskeligt med såkaldte "Grejbanker", steder hvor det, i lighed med mulighederne på økobaserne, er muligt at låne forskelligt udstyr til friluftsformål. Herudover ønskes der fremstillet et friluftskort over de samlede muligheder i området[17].

[15] Rosenberg (2004)
[16] Johnsson (2004)
[17] Damgaard (2004)

Nordsjælland som weekend- og ferielandskab

Sommerhusejerne – en karakteristik

Den største gruppe af ude fra kommende besøgende i Nordsjælland udgøres af sommerhusejere. Hvor mange mennesker der opholder sig i sommerhusene er ikke undersøgt. Er der mindst én person i hvert sommerhus og maksimalt seks svarer det til en befolkningstilvækst på fra 23.000 til 138.000. Reelt er der måske tale om noget midt i mellem svarende til omkring 70.000 besøgende i weekender og højsæsonen.

Hvor disse besøgende kommer fra og hvad de foretager sig er ikke undersøgt, men vi antager, at langt størstedelen har deres permanente bopæl i hovedstadsområdet. For at give et billede af brugerne af sommerhusene, er der her kort redegjort for de forskellige typer af sommerhusejere.

I 1960'erne, da de fleste sommerhuse blev bygget var deres væsentligste formål at tjene som opholdssted for kernefamilier på ferie i sommerhalvåret eller på weekend året rundt. Husene betegnes derfor i almindelighed som ferie- og weekendhuse[1]. I dag er benyttelsen af sommerhusene til ferie og weekendophold stadig husenes væsentligste funktion, men dertil er kommet mindst fire andre lige så vigtige formål: sommerhuset som henholdsvis "hjemmearbejdsplads", "investeringsobjekt", "slægtsgård" og som prestigesymbol i forbindelse med arbejdslivet.

Sommerhuset som weekend- og feriehus

Weekend- og feriehuse bruges jævnligt året rundt af ejerne og disses nærmeste familie og lånes eventuelt ud til nære venner og bekendte. Hus og grund holdes i rimelig stand og bruges til leg og afslapning og evt. lidt havebrug. Når vejret er til det er stranden det primære udflugtsmål, enten for at bade eller blot for at gå en tur. Da udstykningerne mange steder er tætte, og der sjældent er anlagt stier eller fælles rekreative områder er turmulighederne begrænsede, med mindre huset ligger tæt ved en af de fredede eller offentligt ejede kiler mellem kysten og baglandet. Ejerne er som regel organiserede i grundejerforeninger, der varetager de fælles interesser mht. vedligeholdelse af veje, kloakker mm.

Sommerhuset som hjemmearbejdsplads

Som "hjemmearbejdsplads" bruges nogle feriehuse til kortere eller længere ophold, når ejerne i forbindelse med deres arbejde har behov for at tænke sig om og løse en arbejdsmæssigt større eller særlig betydningsfuld opgave og i den forbindelse har behov for ro. Ud over freden og roen indebærer opholdet i sommerhuset i modsætning til derhjemme, at man kan spise, arbejde og sove i sin egen rytme uafhængigt af den øvrige familie og ind imellem gå en tur langs stranden eller i skoven for at slappe af eller få nye ideer, når det er påkrævet. Når sommerhuset bruges som hjemmearbejdsplads på denne måde, er der hverken interesse for eller tid til udflugter i om-

[1] Frederiksborg Amt (1992)

egnen, og husets og grundens størrelse og standard spiller en mindre rolle, bare det kan varmes tilstrækkeligt op i forhold til årstiden.

Sommerhuset som investeringsobjekt

Sommerhuset som "investeringsobjekt" er et forholdsvist nyt fænomen. Det kan være huse der købes, fordi de tænkes anvendt udelukkende til udlejning, eller fordi sommerhuset bliver anset for at være en givtig form for pensionsopsparing i forhold til aktier og obligationer. Førstnævnte er der usædvanligt få af i Nordsjælland. Det er ikke undersøgt, hvor mange huse, der findes af sidstnævnte type. Det antages at ejerne af sådanne investeringsobjekter svarer til dem, der i turistjargon kaldes "empty nesters", dvs. ægtepar, hvor børnene har forladt reden. Husene antages derfor at blive benyttet såvel til weekend- og ferieophold for ejerne som til lejlighedsvis samlingssted for familien. Det antages at huse og haver vil blive holdt i rimelig stand med henblik på salg, men at brugen og kravene til omgivelser formodentlig vil være beskedne.

Sommerhuset som "slægtsgård"

Som "slægtsgård" tjener feriehuset som samlingssted for den globaliserede eller på anden måde splittede familie. På grund af globaliseringen rejser mange danskere meget, både på ferie men også på grund af uddannelse eller for at arbejde. Dertil kommer at der en stigning i antallet af skilsmisser. Familielivet har derfor forandret sig, og netop i den forbindelse har nogle sommerhuse fået en ny funktion. Sommerhuset er blevet det mest konstante i de moderne familiers tilværelse, og anses som et symbol på det gode familieliv. Det er derfor noget man nødigt vil skille sig af med, som "slægtsgården" i tidligere tider. I sommerhuset som slægtsgård tager familien sig tid til hinanden og nyder en fredelig, rolig og idyllisk tilværelse. Her skaffer udlandsdanskerne sig en tilknytning til fædrelandet, hvor de kan opholde sig og få besøg af familien og venner, når de er i Danmark. Det antages derfor, at det primært er livet i huset og på grunden samt spadsereture i de nærmeste omgivelser og muligheden for at komme til stranden for at bade, der har betydning for denne type brugere. Derudover formodes det, at der blandt denne type ejere vil være en del modstand mod forandringer såvel af huse som af beplantninger og fællesarealer herunder veje og stier, fordi det netop er oplevelsen af, at alt er som det plejer at være, der anses for det særligt værdifulde ved stedet.

Sommerhuset som prestigesymbol i arbejdslivet

Andre weekend- og feriehuse tjener først og fremmest til at give ejerne prestige i arbejdslivet. De bruges til at invitere betydningsfulde forretningsforbindelser, enten for at give dem et luksuriøst weekendophold eller for at drøfte eller forhandle betydningsfulde spørgsmål under mere utvungne former. For at tjene dette formål, må et sådant sted naturligvis have stil og en passende størrelse og være velindrettet, samt ligge så tæt på havet som muligt. Der er evt. svømmepøl og mange opholdspladser, hvor man kan tilberede og nyde udsøgte måltider i det fri. Det er vigtigt, at der er god adgang til rekreative områder som fredede kiler, skove og lign., så gæsterne fx kan tage sig en svømmetur, spille golf eller tage på udflugt til et nærliggende

fiskerleje eller et af de mange slotte. Ejerne af et sådant hus vil være interesseret i, at huse og grunde omkring deres er af samme type og standard, og de nærer derfor formodentlig modvilje mod fortætning.

Problemer og mangler

Regional og kommunal planlægning

I en regional planlægningsmæssig sammenhæng har det omfattende byggeri af sommerhuse i Nordsjælland været opfattet som et problem lige siden slutningen af 1950'erne, fordi privatiseringen af kysternes begrænsede tilgængelig for størstedelen af Storkøbenhavns befolkning. Derfor er der løbende foretaget fredninger og opkøb af kiler mellem sommerhusområderne, og i 1989 blev der sat stop for yderligere udstykning af sommerhuse jf. afsnittet om hidtidig planlægning. I dag må der således ikke opføres ny bebyggelse til ferie- og fritidsformål indenfor en zone på 3 km langs kysterne. I henhold til regionplan 2001 lægger Hovedstadens Udviklingsråd vægt på, at Nordsjælland udvikles på et bæredygtigt grundlag, herunder en kvalitetsbedring af eksisterende frem for anlæg af nye overnatningsanlæg[2].

På kommunalt niveau har det vist sig, at sommerhuse som regel medfører udgifter snarere end indtægter[3], fordi sommerhuskommunen skal sørge for vandforsyning og -afledning, vedligeholdelse af veje, busbetjening mv., men ikke får nogen indtægter fra ejerne, da de bor og beskattes i andre kommuner. Desuden foretages byggeri og reparationer af husene ofte af ude fra kommende håndværkere, samtidig med at personalet i butikker i højsæsonen ofte er studerende, der også beskattes andre steder. Endelig har det været et vedholdende problem, at flere og flere opholder sig ulovligt i deres feriehus året rundt. Dette er der forsøgt rådet bod på i Regionplan 2001 ved overførsel af beskedne områder til byzone[4].

Adgangsmuligheder

Så vidt vides har der ikke deltaget repræsentanter for ejerne af ferie- og fritidshuse i nogle af de arbejdsgrupper, der er nedsat i forbindelse med nationalparkpilotprojektet. Derfor er der ingen konkret viden om deres specifikke ønsker med hensyn til aktiviteter og adgangsforhold, men som det fremgår af ovenstående antages de i vidt omfang at have behov, som minder om de lokales. Hvor de lokale indbyggere i Nordsjælland antages at have et behov for bynære friluftsområder, antages det, at sommerhusejerne har et udækket behov for naturoplevelser ud over besøg ved strand og hav. Og hvor de lokale dyrker friluftsliv både i hverdagen og i weekenderne bruger sommerhusejerne primært Nordsjælland i weekenderne og ferier. Men det kan imidlertid have sine vanskeligheder, eftersom sommerhusområderne kun indeholder meget få fælles friarealer, og der er langt mellem offentlige stier til stranden og til de ubebyggede kiler. Desuden er landskabet langt de fleste

[2] Hovedstadens Udviklingsråd (2001)
[3] S. 107, Damm (1995)
[4] Hovedstadens Udviklingsråd (2001)

steder umiddelbart bag sommerhusområderne intensivt opdyrket, hvorfor det heller ikke er muligt at gå ture dér.

Nordsjælland som udflugtslandskab og turistdestination

Det er almindeligt at definere en turist, som en der opholder sig borte fra sit hjem midlertidigt eller i kortere tid i, dog i mindst 24 timer, enten i forbindelse med rejser i sit eget eller et fremmed land[1]. Turisme var allerede i begyndelsen af 1990erne Danmarks fjerde største eksporterhverv, og der er ingen tvivl om, at realiseringen af en eller flere nationalparker vil få betydning for beskæftigelsen indenfor denne sektor. I dette afsnit vil vi beskrive den del af turismen i Danmark, der kan have betydning for en fremtidig Nationalpark i Nordsjælland, og derefter omtale behovene hos de besøgende, der kommer til området på endags- eller flerdagsudflugter. Efterfølgende beskrives problemer og mangler i forhold til Nordsjælland som udflugts- og turistdestination.

Turismen i Danmark

Generelt kan Danmark ikke forvente en større vækst i turismen de kommende år, eftersom den sikkerhedspolitiske uro fortsat præger rejsemønstrene herunder også erhvervsrejserne. Til gengæld finder Danmarks Turistråd, at det er et godt potentiale i nærmarkederne[2]. Det vil sige Tyskland, Norge og Sverige.

Udenlandske børnefamilier forventes fortsat at ville gæste Danmark, men da en voksende del af befolkningen overalt i Europa udgøres af ældre, forventes det, at også en stigende del af fremtidens turister vil være ældre mennesker[3]. Disse ældre vil være veluddannede og økonomisk velstillede og i relativt god fysik form. Rejser er noget af det sidste, de vil skære ned på, og da de har store erfaringer fra et langt liv, vil de have forskellige ønsker om oplevelser og stille større krav til kvalitet og komfort end tidligere grupper har gjort. Hvis kvaliteten er i top, er de imidlertid også parate til at betale, hvad det koster[4].

Den tidligere direktør for Turismens Fællesråd, Jørgen Hansen påstår, at såvel den korte som lange spadseretur efterhånden er intellektuelt utilfredsstillende, i hvert fald for turisterne, som kommer langsvejs fra, men såmænd også for lokalbefolkningen. ”Der går man og ser på træer, som man ikke kender, lytter til fuglestemmer, som man ikke kan identificere, og fornemmer dyreliv, som man ikke har forstand på”, skriver han. Samtidig viser undersøgelser af tyskerne opfattelse af Danmark som ferieland, at især deres børn finder det kedeligt, sine steder endda trøstesløst. Det mener Jørgen Hansen[5] er problemer, som der bør gøres noget ved, fordi den moderne turist er nysgerrig og lærevillig og motiveret for at engagere sig. Et af virkemidlerne er naturvejledning og kulturformidling, som for mere end ti år si-

[1] s. 34, Therkelsen (2003)
[2] Dansk Turisme (u.å.)
[3] S. 25-26, Miljøministeriet (1992)
[4] S. 104, Damm (1995)
[5] Hansen (1992)

den ikke blev benyttet til markedsføring af turistdestinationer[6] og stadig ikke gør det.

I 1987 definerede Verdensnaturfonden[7] en grøn- eller økoturist som en, der rejser til relativt uberørte naturområder for at studere og beundre vilde planer og dyr såvel som stedets kultur. Herved forstås ofte en form for ryksækturisme, hvor den besøgende færdes på naturens betingelser og overnatter primitivt. I en dansk kontekst har en arbejdsgruppe under industriministeriets produktudviklingsstøtteordning, PUTO, defineret grøn turisme som en form for turisme, "der er baseret på kulturlandskabet med hele dets indhold af natur, erhverv, kulturminder og bygningsværdier og dets lokale befolkning. Den udvikles i nøje samspil med lokalbefolkningen, og nye anlæg glider ind i landskabets helhed uden at dominere eller præge dette"[8].

Afslutningsvis vil vi pege på en ny type turister, de kreative turister. De lægger mere vægt på selv at prøve forskellige aktiviteter for derved at lære noget nyt. De kommer også med en viden hjemmefra om noget, der ligner det, de opsøger på besøgsdestinationen, hvad enten det drejer sig om finfolke- eller popkultur. Læringsaspektet er centralt for denne gruppe, og inspireret af begrebet oplevelsesøkonomi[9]. Gennem aktiv deltagen ønsker de at opleve verden og udvikle deres personlige potentialer[10]. Som eksempler på turistprodukter af den slags nævnes madlavning, tegning, musikudøvelse og andre kurser i specifikke emner. Også interaktive udstillinger i museer vil opfylde kravene til denne form for turisme[11].

Forskellige turisttyper – en karakteristik

Nedenfor er de forskellige turisttyper beskrevet. Der skelnes mellem endagsturister og flerdagsturister. Hver kategori er der yderligere inddelt i forskellige turisttyper.

Endagsbesøgende

På en typisk endagstur med familien i Nordsjælland tager en far og mor deres børn til et sted, som de kender i forvejen for at gøre noget, de har prøvet før. De nyder naturen og freden og roen, slapper af, leger og bader, indtil det bliver tid til at vende hjem. Nogle kommer i bil, andre i tog, nogle medbringer barnevogne, andre cykler for at komme længere omkring. Aktiviteten kan både være en natur-tur, men den kan også have et mere kulturelt islæt, hvor der besøges kulturinstitutioner. Enten kommer familien samlet eller blot parvis, med venner og bekendte eller med gæster fra andre dele af landet eller udlandet, for at besøge et bestemt museum eller et slot eller en anden kulturhistorisk seværdighed.

---

[6] S. 89, Hansen (1992)
S. 87-88, Hansen (1992)
[7] S. 32, Damm (1995)
[8] S. 78-79, Hansen (1992)
[9] Pine & Gillmore (1999)
[10] S. 35, Therkelsen (2003) og s. 15, Frederiksen (2000)
[11] Svensson (2000)

Når børn og unge er på udflugt med skolen benyttes som regel Naturskolernes tilbud, hvor de undervises af naturvejledere. Efterspørgslen efter disse aktiviteter er stor, da naturvejlederne også skal betjene andre brugergrupper, herunder lejrskoler, såvel som voksne besøgende. Udflugter af den art kan derfor ikke foretages spontant, men må planlægges og aftales i god tid. Derfor er børn og unge er på længere sigt den mest betydningsfulde gruppe af besøgende på endagsudflugter i Nordsjælland.

Udenlandske turister på arrangerede endagsudflugter er en anden gruppe besøgende, der kun opholder sig kortvarigt i området, og overvejende færdes indenfor relativt begrænsede områder. Deres primære mål for turen er sjældent Nordsjælland, snarere seværdigheder og shoppingmulighederne i København. Det, de kommer til at opleve i området, er i vidt omfang fastlagt på forhånd af turistbureauer eller arrangører. De bliver kørt i busser, ofte ad smukke ruter til på forhånd udvalgte seværdigheder som slotte og museer, hvor de får beretninger om stedets unikke karakter. Ind imellem gøres der holdt ved landskabelige udsigtspunkter og gode spisesteder. Denne type besøgende har som regel et eller andet fællestræk. Det kan være, at de kommer fra det samme land, at de deltager i den samme konference eller har en fælles interesse i kunst eller bestemte typer af kulturminder[12].

Erhvervsturister er en anden gruppe endagsbesøgende. Denne gruppe omfatter konferencedeltagere, deltagere i møder, udstillinger, belønningsrejser og individuelle forretningsrejsende. De er attraktive for turisterhvervet af tre grunde. For det første er deres døgnforbrug op til tre gange så højt som ferieturisternes. For det andet kommer de som regel på andre tider af året end flertallet af ferieturisterne. Dermed er de med til at sprede presset i et område. For det tredje har de ofte en anden national sammensætning end flertallet af masseturisterne, og hvis de har været tilfredse med deres oplevelser, kan de være med til at udbrede kendskabet til et område blandt nye målgrupper[13].

Flerdagsturister

Flerdagsture på cykel eller til fods af et par dages eller en uges varighed er en ferieform, der er i stigning. Udgangspunktet for denne gruppe vil som regel være en station eller et trinbræt. Nogle medbringer telt og køkkengrej og tilbereder selv deres måltider og overnatter på primitive teltpladser. Andre nyder at være fri for oppakning. De spiser på kroer og restauranter undervejs og overnatter på vandrehjem, Bead & Breakfast eller hoteller og lign. For begge grupper er det centralt at kombinere muligheden for at røre sig og få motion med at være sammen i fredelige omgivelser, hvor de kan opleve natur- og kulturhistorien og evt. lære noget nyt på stedets betingelser.

Dem, der kommer for specifikt at opleve de kulturhistoriske seværdigheder eller besøge museerne i Nordsjælland kan betegnes *kulturister*. De fleste af nutidens kulturhistorisk interesserede turister har imidlertid nået en alder,

[12] Damm (1995)
[13] S. 2, Therkelsen (2003)

hvor børnene er fra hånden[14]. Af en hollandsk undersøgelse i 9 europæiske lande fremgår det desuden, at der også findes en gruppe af kulturister, som er under 30 år og overvejende kommer fra storbyer [15]. Hvad enten kulturisterne tilhører den ene eller anden aldersgruppe har de en uddannelse, der er over middel. De holder flere korte ferier end flertallet, bruger flere penge end gennemsnittet, vælger dyrere overnatningsformer og kommer også udenfor sæsonen[16]. Derfor er de interessante for turisterhvervet. Det, kulturturisterne efterspørger, er oplevelser som koncerter eller teaterforestillinger, hvor billetterne til forskellige begivenheder er inkluderet i en færdigkøbt rejse eller anskaffes på eget initiativ[17]. I gennemsnit besøger de 2,5 museum hver, og det er især de kulturhistoriske specialmuseer og slotte og herregårde, der trækker[18]. De er ligeledes ofte flittige museumsgæster. Tyskerne udgør den største gruppe af de udenlandske museumsbesøgende i Danmark, englænderne er de flittigste, mens svenskerne især foretrækker kunstmuseer[19].

Problemer og mangler

Adgang

De gæster, der besøger området i bil, vil på de bedste dage i højsæsonen opleve bilkøer på indfaldsvejene og mangel på parkeringspladser langs de mest attraktive strande. Et tilstrækkeligt antal parkeringspladser på de mest attraktive steder og afmærkede stiruter med information i form af skilte, kortborde og foldere om oplevelsesmuligheder og eventuelle begrænsninger mht. adfærd er af afgørende betydning for denne gruppe af besøgende.

Overnatningsanlæg

Antallet af turister, der besøger Nordsjælland, og også overnatter dér, er lille. Nogle af dem gør det, fordi de foretrækker at kunne trække sig tilbage til rolige omgivelser efter lange dage med masser af oplevelser i København eller i det omkringliggende landskab. Måske er behovet større end kapaciteten, fordi mange campingpladser anvendes af fastliggere og er derfor ikke særlig attraktive for turisterne, og fordi vandrehjemmene som regel er fuldt bookede i højsæsonen. Endelig er udlejningen af sommerhuse er minimal og standarden - bortset fra på hoteller og vandrehjem - ikke høj nok jf. afsnittet om overnatningsanlæg. Kapaciteten er kun tilstrækkelig hvad angår hotelsenge. Forbedring af kvaliteten af eksisterende overnatningsanlæg frem for anlæg af nye er således en del af amtets turiststrategi[20]. Dette stemmer fint overens med de kommende turisters behov, eftersom mange af dem vil være ældre og velstillede, der forventes at ville stille større krav til komfort, og

[14] S. 25, Damm (1995)
[15] S. 14, Frederiksen (2000)
[16] S. 37, Therkelsen (2003) og s. 93 Hansen (1992)
[17] S. 14 og 25, Damm (1995)
[18] S. 50-59 og s. 97-98, Hansen (1992)
[19] S. 50-59, Hansen (1992)
[20] Hovedstadens Udviklingsråd (2001)

fordi hoteller, og i mindre omfang feriehuse, antages at ville vinde markedsandele i fremtiden på bekostning af campingovernatninger og teltferier[21].

Flerdagsturisterne i Nordsjælland, som anvender primitiv overnatning, vil i forbindelse med deres ture mangle bedre muligheder for at kunne tilrettelægge ture til fods, på cykel eller med kano og kajak gennem det Nordsjællandske landskab til de forskellige seværdigheder. Disse turister har behov for primitive teltpladser til overnatning indenfor rimelige dagsmarcher i tilknytning til stinettet.

Naturformidling

Tilbudene om naturvejledning til børn og unge såvel som til turister indenfor pilotprojektområdet anses i dag for at være for få og for punktvise.

Når man ser på udbuddet af natur- og kulturformidling til turister i Europa, så viser det sig, at den langt fra understøtter den kulturelle variation. Oftest gør det modsatte sig gældende; der tilbydes mere af det samme. Mulighederne for at forstå de kulturhistoriske sammenhænge mellem landskab og bosætning gennem historien, kongernes betydning for områdets udseende eller fra nyere tid træets håndtering fra rod til designermøbler jf afsnittet om kulturformidling er minimale, og består hovedsagelig i sporadiske begivenheder, frivillige arrangementer og skiltning på dansk. Udbyttet af et besøg i området risikerer dermed at fremstå som en række usammenhængende og tilfældige oplysninger. Og som det gælder for oplevelserne af Nordsjællands natur, er det heller ikke muligt ved hjælp af kort eller andet informationsmateriale at finde vej og færdes sikkert til fods, på cykel eller med turbusser mellem de kulturhistoriske seværdigheder og opleve deres relation til landskabet. Endelig mangler der en koordination mellem natur- og kulturformidlingen.

Turisternes betydning for lokalsamfundet

Undersøgelser har vist, at det ikke er ualmindeligt i områder med mange turister, at nogle af de lokale, især dem der ikke enten lever af turisterne eller på anden måde har kontakt med dem, føler sig generet af, at deres levevilkår er radikalt anderledes i weekends og ferier. Butikker og parkeringspladser er overfyldte, på vejene må man holde i kø og på de bedste strande og i de mest varierede dele af skovene er der for mange mennesker. Det fører nogle steder til, at de lokale udvikler nye adfærdsmønstre. De vælger at købe ind på andre tider end turisterne og da de kender deres lokalområde vælger de at køre ad andre veje og til andre friluftsområder end dem, hvor de ved turisterne kommer. Der er ikke lavet undersøgelser som viser, om noget tilsvarende gør sig gældende i Nordsjælland, men der er ingen grund til at tro, at det ikke er tilfældet, eftersom befolkningstallet for eksempel i Hornbæk, Gilleleje og Tisvilde skønsmæssigt mere end fordobles i sæsonen[22].

[21] Midt-Nord Turisme (u.å)
[22] Kaae (2003)

Kongernes og naturkræfternes Nordsjælland

Meget, der tyder på, at der i fremtidens videnssamfund vil være stor efterspørgsel efter oplevelser, primært som identitetsskabende faktorer. For eksempel bruger amerikanerne nu flere penge på kultur end på biler, og nordmændene spenderer mere på kultur og fritid, end på mad[1]. Men føler forbrugerne ikke, at et bestemt produkt bidrager til deres livsindhold og giver dem gode historier, det være sig forbrugsgoder såvel som ferieoplevelser, så er de ikke interesserede i at købe det. Forbrugerne synes med andre ord at blive mere kræsne. Med markedet for eventyr vil også landskabet få andre funktioner, og oplevelsesrige landskaber vil blive mere værd end landbrugsjord. Dette har betydning for en vurdering af potentialerne for en fremtidig nationalpark.

En kommende nationalpark skal tilbyde rum, hvor individerne kan udvikle hver deres personlige identitet gennem friluftsliv, hvor fremtidens store generationer af ældre kan få noget for pengene, og hvor familierne kan styrke deres sammenhold. For at kunne fastlægge nationalparkens friluftsmæssige indhold vil det være væsentligt at forholde sig til disse forskelligrettede behov og forsøge at tilfredsstille så mange af dem som muligt.

Fremtiden synes at pege i retning af en endnu højere grad af sammensmeltning mellem arbejde og fritid. Planlægningsmæssigt kan der ikke gøres meget ved det, men en vigtig konsekvens af, at tiden er presset, er den paradoksale, at vi både har mere brug for at slappe af, og for at opleve mere på kortere tid, når vi holder fri, hvad enten det er til daglig, i weekender eller ferier. Det kan der til gengæld gøres noget ved gennem reservation af nogle områder til "stille oplevelser" og udpegning af andre til forskellige former for aktiviteter og lokalisering af anlæg.

Vild og uspoleret natur er på vej til at blive en mangelvare lige som mulighederne for at opleve stilhed og mørke. Derfor vil efterspørgslen stige efter steder med store skove og søer og ubebyggede landskaber, og steder hvor man kan se naturen udfolde sig frit. Grib Skov, Esrum Sø og Arresø og Kattegat giver rige muligheder for den slags oplevelser. Endelig er der mange muligheder for at tilfredsstille behovet for at gå en tur med familien eller hunden i hverdagen såvel som for at dyrke organiserede aktiviteter, især i skovene, men også mange steder i de bynære landbrugsområder.

Som beskrevet er naturen det væsentligste motiv, når udenlandske turister vælger at besøge Danmark[2]. Formodentlig er det især de vestjyske strande, turisterne forstår ved natur, frem for søerne og skovene i Nordsjælland, som trods deres størrelse i dansk sammenhæng må anses for at være for beskedne til, at området kan erkendes som turistdestination i international målestok. Imidlertid er det klart, at også mindre områder kan opfattes som egentlige destinationer, hvis blot de er markedsført, så turister har kendskab til

[1] S. 21, Mandagmorgen
[2] Andersen & Kernel (2004)

deres eksistens. Men omverdenens opfattelse af en fremtidig nationalpark som turistdestination, og den almindelige danskers brug af nationalparken til hverdag vil afhænge af, hvorledes de natur- og kulturmæssige kvaliteter markedsføres og særligt af, om man beslutter sig for at tilbyde et bredt spektrum af oplevelsesmuligheder af høj kvalitet. Desuden vil det være relevant at sammenligne netop potentialer i Nordsjælland med mulighederne i de andre pilotprojektområde for at kunne fokusere markedsføringen.

Ud fra en forståelse af fremtidens turister som kulturister kunne man umiddelbart forestille sig, at det især ville være byernes tilbud, som turisterne ville opsøge, fordi det er i dem, de fleste kulturelle begivenheder udfolder sig, og dér hvor der er flest spor af historien. Men da afstandene i Danmark generelt er små, ikke mindst mellem København og Nordsjælland, vil oplevelser i byerne forholdsvis let kunne kombineres med oplevelser i det åbne land. Det er i øvrigt ifølge Miljøministeriet[3] en konkurrencefordel, som de færreste andre lande i Europa kan markedsføre sig på. Hertil kommer, at noget af det, som især gør landdistrikter turistmæssigt tiltrækkende, er den levede kultur[4].

At finde såvel de unikke naturoplevelser og forstå sammenhængene i kulturlandskabet, kræver formidling: som afmærkning af ruter, gennemførelse af guidede ture, skriftlig information og brug af billeder og gennemgående symboler. Tages der initiativer hertil, vil både kravet om oplevelser ud over det sædvanlige og mulighederne for at kunne trække sig tilbage og finde ind i sig selv, kunne tilfredsstilles i Nordsjælland.

Friluftsmuligheder i hverdagen, i weekender og ferier

Generelt er de samlede muligheder for at dyrke friluftsliv i Nordsjælland meget varierede, men der er også mangler. Badevandet og strandkvaliteten vurderes generelt at være god i området, specielt langs nordkysten, og mange strande og havne har fået tildelt Det Blå Flag i 2004. Da antallet af gæstebåde i havene er stigende, og ventelisterne på bådpladser er lange, vurderes havnekapaciteten at være for ringe. Mulighederne for sejlads på de store søer er meget begrænsede for offentligheden, og de fleste af åerne er for små til sejlads med kano, kajak og lign. Mulighederne for lystfiskeri anes for relativt gode, da Skov- og Naturstyrelsen har stillet en række søer og vandløb til rådighed for alle lystfiskere med dansk fisketegn. Derudover er der adskillige muligheder for put and take fiskeri i undersøgelsesområdet.

Især de bynære og kystnære skove i Nordsjælland benyttes intensivt til friluftsformål, og fordi området er forsynet med så mange skove, er mulighederne for at gå eller cykle en tur såvel som for at dyrke organiserede aktiviteter særdeles gode. Ligesom i skovene er de mest almindelige friluftsaktiviteter i det åbne land gå- og cykelture, især i områder tæt på byer og hvor landskabet er tilgængeligt ad markveje og stier og har et varieret indhold af naturtyper. Hvor dette ikke er tilfældet, kommer der færre, og mulighederne

[3] S. 93, Miljøministeriet (1992)
[4] Frederiksen (2000)

for friluftsliv disse steder må derfor anses for at være mangelfulde. Fx kan det være vanskeligt at foretage ture til hest, eller at komme fra et opstaldningssted til en skov, hvor der må rides. Tætheden af veje er stor i Nordsjælland, og der er mange parkeringspladser og stier i skovene, mens det åbne land og kysterne er mindre godt forsynet.

Sommerhusene udgør langt den største overnatningskategori i Nordsjælland. Antallet af overnatninger i dem er dobbelt så stort som i alle de andre former for anlæg tilsammen, men det er et meget beskedent antal, der lejes ud. Husenes standard blev for godt ti år siden vurderet til at være ringe. Om de i mellemtiden er blevet sat i stand, vides ikke, men der er generelt en stor efterspørgsel både efter huse og grunde.

Antallet af hotelsenge i Nordsjælland er rigeligt. Til de billigere overnatningsmuligheder hører to feriebyer og fire vandrehjem. De er alle af god standard. Der er også 21 campingpladser inden for undersøgelsesområdet. Mere end halvdelen af enhederne på dem optages imidlertid af fastliggere, hvorfor de kun er lidet attraktive for turister. Desuden vurderes standarden som værende fra lav til middel. Det kan være medvirkende til, at udnyttelsen ikke ligger over landsgennemsnittet til trods for de mange landskabelige og kulturhistoriske attraktioner i området og nærheden til København. Det er også muligt at overnatte på Bed & Breakfast og holde bondegårdsferie i det åbne land, eller tage på hytte- eller telttur især i skovene i Nordsjælland. Benyttelsen og standarden af disse overnatningsformer kan ikke vurderes, men anses for at være relativt høj. Flertallet af gæsterne inden for alle typerne af overnatningsanlæg er danskere, og der kommer også mange svenskere og nordmænd. Sammenlignet med andre landsdele udgør tyskerne kun en beskeden andel af gæsterne.

Alt i alt er indbyggerne i Frederiksborg Amt blandt dem i landet, der bruger flest penge på kulturtilbud. Sådanne er amtet velforsynet med, men der er også mange gratis seværdigheder. Andelen af turister på museer, forlystelsesparker, slotte og oplevelsescentre i området er imidlertid lavt sammenlignet med andre dele af landet.

Potentielle områder for friluftsliv i hverdagen

Den mest almindelige friluftsaktivitet i de bynære landbrugsområder og i skovene er spadsereture med familien af én til to timers varighed. Hvor landskabet er varieret og godt tilgængeligt, kommer folk oftere. Af afsnittet om aktiviteter i landbrugslandskabet og antallet af skovbesøg fremgår det endvidere, at de bynære skove har den højeste besøgsintensitet, når der ses bort fra de kystnære skove, hvor strandbesøg var det væsentligste motiv for turen.

De lokale kender mulighederne i deres nærområde og har derfor mulighed for at tage hensyn til vejr og vind, når spadsere- eller cykelturen planlægges. Derfor bliver målet for turen sekundært i forhold til vejrliget. Rundture

foretrækkes frem for at gå den samme vej ud og hjem. Endelig tiltrækkes især børnefamilier af muligheden for at se på dyr som køer, heste og får[5].

Kortbilag 10 viser de potentielle områder for dagligt friluftsliv på grundlag ovenstående. Dvs. bynære skove og andre naturtyper samt et område inden for en afstand af 2 km fra bymidten i alle byer med mere end 500 indbyggere i pilotprojektområdet.

På nedenstående udsnit af kortbilag 10, illustreres, hvorledes mulighederne for friluftsliv i hverdagen kan fremmes gennem en indsats tæt på byerne.

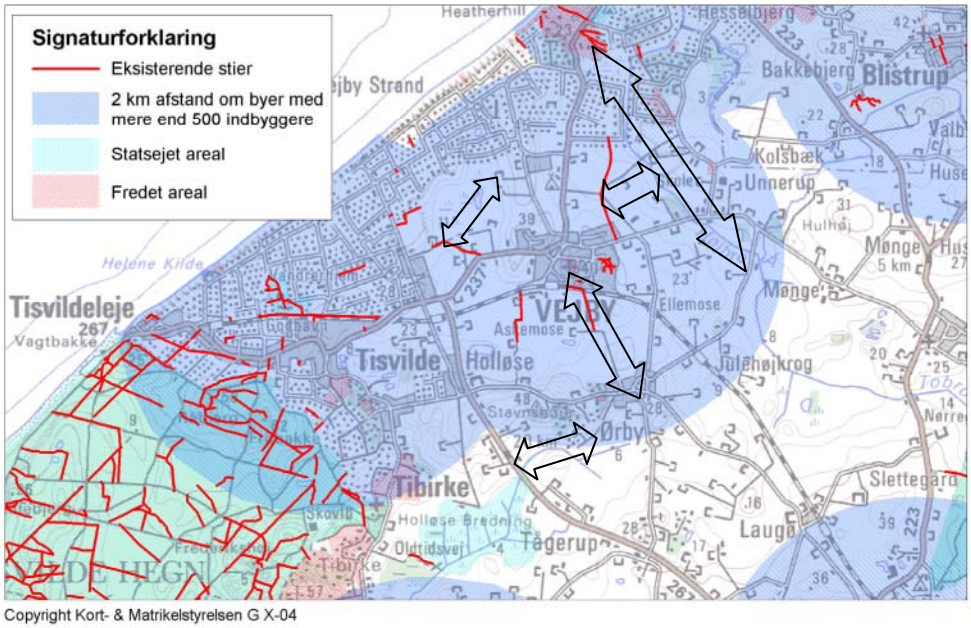

Copyright Kort- & Matrikelstyrelsen G X-04

Figur 18: Muligheder for at etablere adgang i det åbne land omkring Vejby

Overordnet set betyder fremme af denne interesse øget fokus på offentlighedens generelle adgangsmuligheder, og specifikt på adgang til steder, der rummer særlige kvaliteter som seværdigheder og kulturhistoriske og naturhistoriske spor. Derfor bør eksisterende adgang via private og offentlige stier (på kortet markeret med rødt) først og fremmest sikres og bevares. Dette vil først og fremmest indebære en registrering og kortlægning af de eksisterende stier. Hvor stier og dermed adgangsmuligheder mangler, er det vigtigt, at der indgås aftaler med de lokale landmænd om adgang til og mellem de eksisterende natur- og kulturarealer, som fx skove, gravhøje mm. i det åbne land. Mere konkret foreslås det at der bliver skabt adgang til dyrkningsfrie bræmmer og ekstensivt dyrkede arealer, som fx brakmarker. Dette er eksemplificeret ved hjælp af pile på ovenstående kort. Pilene viser, hvor der er mulighed for at skabe adgang til mindre natur- og kulturarealer via stier eller trampestier.

Anbefalinger

For at forbedre kvaliteterne ved benyttelse af Nordsjælland til friluftsformål i hverdagen anbefales det generelt:

[5] Hansen-Møller *et al.*(1988)

- At uforstyrrede udsigter friholdes for yderligere bebyggelse.
- At der skabes adgang til alle gravhøje og lign.
- At områder, der ikke er belastet med støj, friholdes for yderligere bebyggelse.
- At ulovlige skilte med adgangsforbud fjernes.
- At der sikres muligheder for offentlig transport til de områder, hvor en kortlægning viser, den mangler.

For at forbedre offentlighedens adgang til det åbne land udpeges en zone på 2 km bredde fra bymidten af de på kortbilag 10 indtegnede byer. Inden for denne zone anbefales:

- At eksisterende markveje og stier ikke tillades nedlagt, medmindre der etableres andre tilsvarende muligheder, for at komme rundt i området eller hen til udyrkede, uindhegnede arealer, seværdigheder som gravhøje og lign.
- At der skabes adgang til og langs med naturtyper, udyrkede arealer og kulturhistoriske seværdigheder i form af trampestier.
- At der anlægges mindst én "rundturssti" med fast belægning til kørsel med barnevogn, børnecykler, rullestole og lign. på to til fem km's længde ved hver af de udpegede byer.
- At der ved en eventuel udvidelse af byen sikres grønne kiler med offentlig adgang fra bebyggelserne til det åbne land.
- At eksisterende naturtyper og kulturhistoriske seværdigheder bevares, og plejes.

Til forbedring af mulighederne for ridning anbefales det:

- At der anlægges fire ridestier: en mellem den sydlige ende af Stenholt Vang og St. Dyrehave, en fra den nordlige ende af Grib Skov videre gennem Harager Hegn og Valby Hegn og via Laugø og Ørby til Tisvilde Hegn, en ridesti fra sydenden af Tisvilde Hegn langs Arresø til Annisse, herfra langs Pøleåen til Gribskov og en fra østenden af Grønholt Vang syd om Fredensborg og op til Danstrup Hegn, og videre derfra gennem skovene forbi Gurre til Helsingør.
- At mulighederne for afmærkning af ridespor på offentligt ejede og fredede, strækninger langs jernbaner og lign. undersøges og realiseres.

Til forbedring af mulighederne for sejlads anbefales det:

- At mulighederne for sejlads på Esrum Sø bringes i overensstemmelse med mulighederne på Arresø. Således bør sejlads med kano, kajak, robåde, windsurfere og andre fartøjer uden motor tillades fra 1.juli til 1.marts. Tilladelsen bør betinges af, at søsætning og landgang sker med udgangspunkt i godkendte, afmærkede anlægssteder og udenfor fuglereservatet Møllekrogen.

Til forbedring af mulighederne for mountainbiking anbefales det:

- at der udpeges områder til brug for mountainbikere i flere af de bynære skove

foretrækkes frem for at gå den samme vej ud og hjem. Endelig tiltrækkes især børnefamilier af muligheden for at se på dyr som køer, heste og får[5].

Kortbilag 10 viser de potentielle områder for dagligt friluftsliv på grundlag ovenstående. Dvs. bynære skove og andre naturtyper samt et område inden for en afstand af 2 km fra bymidten i alle byer med mere end 500 indbyggere i pilotprojektområdet.

På nedenstående udsnit af kortbilag 10, illustreres, hvorledes mulighederne for friluftsliv i hverdagen kan fremmes gennem en indsats tæt på byerne.

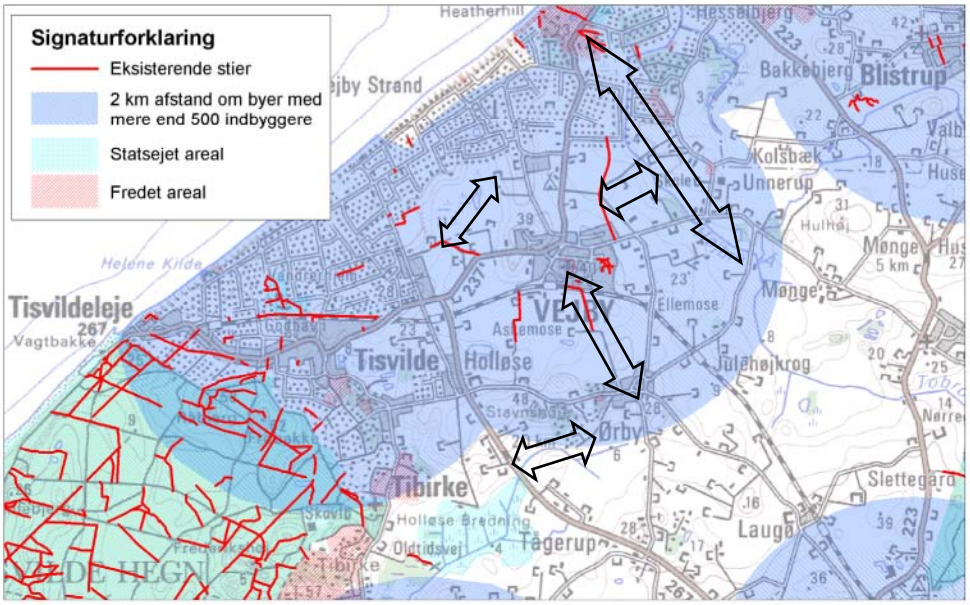

Figur 18: Muligheder for at etablere adgang i det åbne land omkring Vejby

Overordnet set betyder fremme af denne interesse øget fokus på offentlighedens generelle adgangsmuligheder, og specifikt på adgang til steder, der rummer særlige kvaliteter som seværdigheder og kulturhistoriske og naturhistoriske spor. Derfor bør eksisterende adgang via private og offentlige stier (på kortet markeret med rødt) først og fremmest sikres og bevares. Dette vil først og fremmest indebære en registrering og kortlægning af de eksisterende stier. Hvor stier og dermed adgangsmuligheder mangler, er det vigtigt, at der indgås aftaler med de lokale landmænd om adgang til og mellem de eksisterende natur- og kulturarealer, som fx skove, gravhøje mm. i det åbne land. Mere konkret foreslås det at der bliver skabt adgang til dyrkningsfrie bræmmer og ekstensivt dyrkede arealer, som fx brakmarker. Dette er eksemplificeret ved hjælp af pile på ovenstående kort. Pilene viser, hvor der er mulighed for at skabe adgang til mindre natur- og kulturarealer via stier eller trampestier.

Anbefalinger

For at forbedre kvaliteterne ved benyttelse af Nordsjælland til friluftsformål i hverdagen anbefales det generelt:

[5] Hansen-Møller *et al.*(1988)

- At uforstyrrede udsigter friholdes for yderligere bebyggelse.
- At der skabes adgang til alle gravhøje og lign.
- At områder, der ikke er belastet med støj, friholdes for yderligere bebyggelse.
- At ulovlige skilte med adgangsforbud fjernes.
- At der sikres muligheder for offentlig transport til de områder, hvor en kortlægning viser, den mangler.

For at forbedre offentlighedens adgang til det åbne land udpeges en zone på 2 km bredde fra bymidten af de på kortbilag 10 indtegnede byer. Inden for denne zone anbefales:

- At eksisterende markveje og stier ikke tillades nedlagt, medmindre der etableres andre tilsvarende muligheder, for at komme rundt i området eller hen til udyrkede, uindhegnede arealer, seværdigheder som gravhøje og lign.
- At der skabes adgang til og langs med naturtyper, udyrkede arealer og kulturhistoriske seværdigheder i form af trampestier.
- At der anlægges mindst én "rundturssti" med fast belægning til kørsel med barnevogn, børnecykler, rullestole og lign. på to til fem km's længde ved hver af de udpegede byer.
- At der ved en eventuel udvidelse af byen sikres grønne kiler med offentlig adgang fra bebyggelserne til det åbne land.
- At eksisterende naturtyper og kulturhistoriske seværdigheder bevares, og plejes.

Til forbedring af mulighederne for ridning anbefales det:

- At der anlægges fire ridestier: en mellem den sydlige ende af Stenholt Vang og St. Dyrehave, en fra den nordlige ende af Grib Skov videre gennem Harager Hegn og Valby Hegn og via Laugø og Ørby til Tisvilde Hegn, en ridesti fra sydenden af Tisvilde Hegn langs Arresø til Annisse, herfra langs Pøleåen til Gribskov og en fra østenden af Grønholt Vang syd om Fredensborg og op til Danstrup Hegn, og videre derfra gennem skovene forbi Gurre til Helsingør.
- At mulighederne for afmærkning af ridespor på offentligt ejede og fredede, strækninger langs jernbaner og lign. undersøges og realiseres.

Til forbedring af mulighederne for sejlads anbefales det:

- At mulighederne for sejlads på Esrum Sø bringes i overensstemmelse med mulighederne på Arresø. Således bør sejlads med kano, kajak, robåde, windsurfere og andre fartøjer uden motor tillades fra 1.juli til 1.marts. Tilladelsen bør betinges af, at søsætning og landgang sker med udgangspunkt i godkendte, afmærkede anlægssteder og udenfor fuglereservatet Møllekrogen.

Til forbedring af mulighederne for mountainbiking anbefales det:

- at der udpeges områder til brug for mountainbikere i flere af de bynære skove

Potentielle områder for friluftsliv i relation til sommerhusophold

Kortbilag 11 viser de potentielle områder for uorganiserede friluftsaktiviteter i forbindelse med ophold i feriehus. De omfatter den allerede gældende 3 km brede kystzone, der indeholder strandene, de ubebyggede kiler mellem sommerhusområderne samt det åbne land inklusiv skove og andre naturtyper. Afstanden mellem kilerne er de fleste steder 4-5 km. Det er derfor ikke muligt at foretage en almindelig rundtur til fods af godt en times varighed, med mindre man anvender eksisterende veje i sommerhusområderne, som ikke nødvendigvis repræsenterer områdets mest attraktive steder.

På nedenstående udsnit af kortbilag 12 illustreres, hvorledes friluftslivet i weekender og ferier i forbindelse med ophold i sommerhus kan fremmes gennem en indsats inden for de arealer, der anvendes mest intensivt. Overordnet vil fremme af friluftslivets interesser inden for disse områder betyde øget fokus på kilerne mellem kysten og det åbne land. Konkret vil det betyde etablering af nye kystkiler, der kan sikre bedre mulighed for adgang til kysten samt rumme rekreative værdier, således at presset på de allerede eksisterende områder kan lettes.

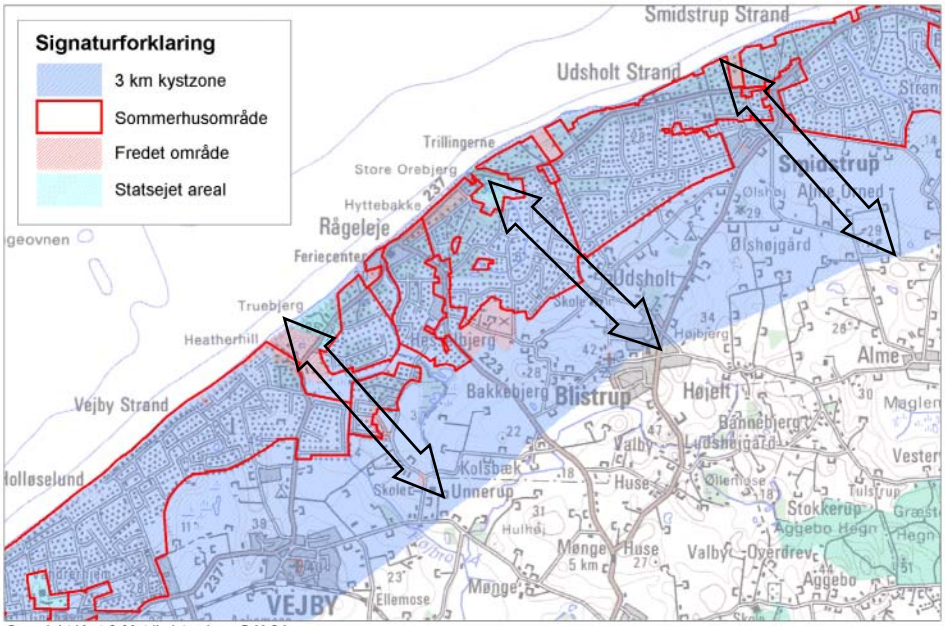

Figur 19: Muligheder for etablering og udvidelse af grønne kiler i kystzonen.

Anbefalinger

For at forbedre mulighederne for at benytte Nordsjælland til friluftsformål i forbindelse med ferier og weekender udpeges en zone på 3 km langs Kattegat. Inden for denne anbefales:

- At eksisterende markveje og stier ikke tillades nedlagt, medmindre der etableres andre tilsvarende muligheder for at komme rundt i området, hen til udyrkede, uindhegnede arealer eller seværdigheder som gravhøje og lign.
- At der skabes adgang til og langs med naturtyper og udyrkede arealer i form af trampestier.

- At eksisterende naturtyper og kulturhistoriske seværdigheder bevares og eventuelt plejes, og at der skabes adgang til dem i form af trampestier, hvor der ikke allerede er det.
- At ulovlige skilte med adgangsforbud fjernes.

For at højne kvaliteten og brugbarheden af de eksisterende sommerhusområder anbefales det:

- At stoppet for yderligere udstykning af sommerhuse herunder fortætning opretholdes.
- At der i samarbejde med grundejerne gennemføres en gennemgang af de enkelte sommerhusområder med henblik på en vurdering af og udarbejdelse af planer for fremme af naturværdierne i områderne herunder sanering af beplantning, etablering af fælles friarealer, samt opgradering af bebyggelsernes standard.
- At der sikres offentlig adgang til strandene såvel som til det åbne land bag sommerhusområder gennem anlæg af forbindelsesstier med maksimalt 2 km's afstand.
- At der foretages en vurdering af tilstanden i de eksisterende kiler, og at de plejes og åbnes for almenheden, hvor der måtte være behov for det, dvs. at der skabes udsigter, anlægges parkeringspladser og stier og foretages naturpleje.
- At ulovlige både- og badebroer langs kysterne fjernes.

Potentialer for en turistdestination

Sammenholdes foranstående analyse af brugen af Nordsjælland til friluftsformål med de formål en nationalpark i Nordsjælland skal kunne opfylde, må vi konkludere, at udpegningen af en sådan kun i ringe grad vil blive af interesse og til gavn for dem, der bor i området til hverdag eller kommer på gentagede weekend- og ferieophold i sommerhusområderne. Derimod vil besøgende, der kommer ude fra på endagsbesøg eller weekend- og ferieophold være interesserede i at forstå og opleve sammenhængene mellem landskab og kulturhistorie på en mere eller mindre fremmed destination. Sådanne besøgende kan være familier på skovtur, udenlandske turister på sightseeing eller erhvervsturister såvel som cykelturister, og vandrere på endags- eller flerdagsture, og især de kulturturister, der er kommet for at opleve noget specifikt. Til disse brugergrupper indeholder Nordsjælland imidlertid også væsentlige tilbud.

Interesse for at forstå sig selv og sin egen tid gennem oplevelser af, hvordan menneskene har forholdt sig til og påvirket de naturgivne betingelser et bestemt sted, vil stige i fremtiden. Derfor vil især sammenhængene mellem de kulturhistoriske spor og et bestemt naturgrundlag virke tiltrækkende frem for løsrevne seværdigheder. I sit oplæg til Danmark på vej mod år 2018 anbefalede Miljøministeriet allerede i 1992[6] en styrkelse af kulturen i turismen ved at gøre den danske kulturarv mere synlig, og i relation til udvikling af en bæredygtig turisme ønsker Hovedstadens Udviklingsråd at styrke formidlingen af Nordsjællands kvaliteter. Disse angives at bestå af "natur,

[6] S. 57, Miljøministeriet (1992)

smukke landskaber, attraktive kyststrækninger, spændende bymiljøer, en lang række store og små kulturelle/historiske seværdigheder samt varierede overnatningsformer"[7].

Derudover er feriehuse ved kysten, i et omfang som i Danmark, et - også i international målestok - unikt fænomen, som burde kunne tilfredsstille de nye typer af turisters behov for individualitet og udfoldelse på egne præmisser samtidig med, at lysten til at føle sig som en del af et lokalsamfund kan tilfredsstilles. I sommerhusområderne er forholdene trygge og velordnede, grønne, rene og overskuelige, og livet upompøst, stemningsfuldt og autentisk. Engang betød det at "Go Danish" at ligge topløs på stranden. I fremtiden kunne det blive forbundet med turisters ferieophold i sommerhus. I Nordsjælland vil det imidlertid kræve, at flere vil acceptere at leje ud, og at standarden såvel af husenes som af områderne højnes, ikke nødvendigvis til pool-huse, for det er netop ikke et lokalt særkende, men dog til en rimelig, moderne standard.

Noget at det vigtigste i markedsføringen af Nordsjælland som udflugtslandskab og turistdestination bliver evnen til at kunne formidle, at der findes indtil flere "gode historier", som det ikke alene er interessant at høre om, men også at blive delagtig i. I dag foregår formidlingen af seværdighederne i Nordsjælland imidlertid hovedsagelig på udstillinger og ved aktiviteter på museerne eller i form af stier, foldere og kortborde inden for de fredede områder og i skovene. Der gives således ingen hjælp til en oplevelse af sammenhængene mellem landskabet og seværdighederne eller mellem disse indbyrdes, eftersom der hverken er afmærket cykel-, vandre- eller bilruter, eller udarbejdet turfoldere hverken om kongernes påvirkning af landskabet eller de andre kulturhistoriske temaer, der er specielle i Nordsjælland, som fx tidligere tiders hesteopdræt, industrialisering og teknologi, samfærdsel eller landbrug og fiskeri.

Generelt er der gode muligheder for at komme rundt i Nordsjælland med bil, mens mulighederne for at færdes med offentlige transportmidler er mangelfulde.

Cykelstinettet er også rimeligt, men der mangler nogle muligheder for at færdes andre steder end langs de befærdede veje og langs de store søer i området.

Vandremulighederne er forholdsvis gode i undersøgelsesområdet, især i skovene og i de fredede områder.

På nedenstående kort illustreres, hvorledes en kommende nationalpark kan afgrænses på grundlag af ovenstående, og som udgangspunkt for identifikation og markedsføring af to identificerbare destinationer for turisme, mod øst, Kongernes Nordsjælland, og mod vest, Naturkræfternes Nordsjælland.

[7] S. 78, Hovedstadens Udviklingsråd (2001)

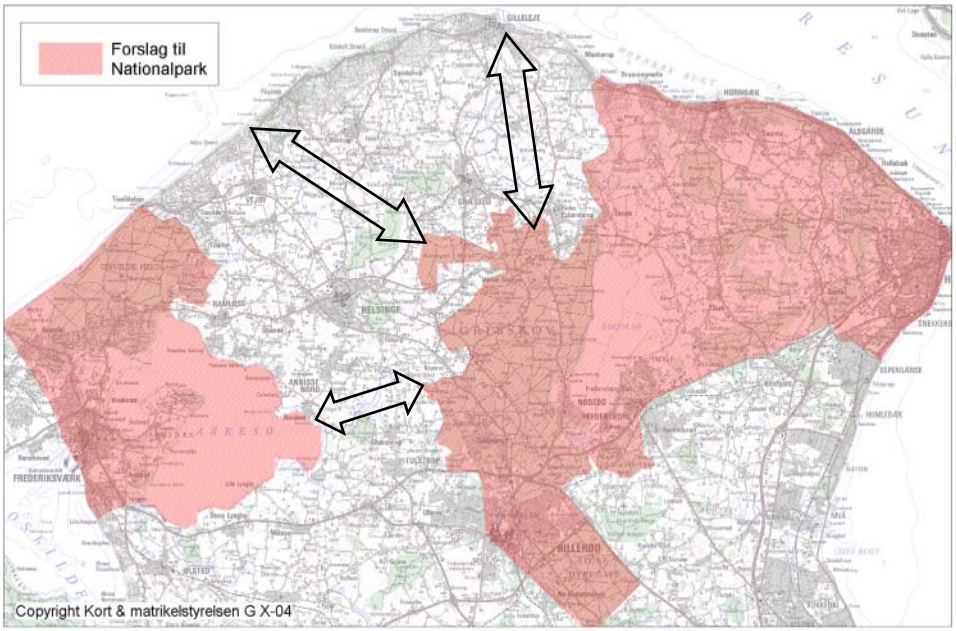

Figur 20: Forslag til Nationalpark "Kongernes og Naturkræfternes Nordsjælland"

Kongernes Nordsjælland tager udgangspunkt i pilotprojektets kerneområde – Grib Skov og Esrum Sø. Områdets afgrænsning mod nord og øst følger kysten, mod vest udkanten af Grib Skov og Esrum ådal og mod syd udkanten af St. Dyrehave og småskovene til Espergærde. Inden for dette område vil de besøgende kunne opleve kongernes påvirkning af landskabet siden middelalderen ved byggeri af borge og sommerslotte, brugen af skovene til jagt og anlæg af veje tillige med de store naturværdier på søerne og i det åbne land. Dette område indeholder unikke værdier også i dansk sammenhæng.

Naturkræfternes Nordsjælland omfatter Tisvilde Hegn, Melby Overdrev og Asserbo og Liseleje Plantager samt Arresø med omgivelser til Roskilde Fjord herunder Frederiksværk. I dette område vil de besøgende kunne opleve sammenhængen mellem hav og den tidligere fjord med kystskrænter, der gennem landhævninger blev til Arresø, sporene af sandflugten og af indsatsen for at bekæmpe den og forhindre dens følger gennem plantning af plantager og gravning af den afvandingskanal i Frederiksværk, der få år senere dannede grundlag for udviklingen af denne by til en moderne industriby.

Tre korridorer forbinder disse kerneområder indbyrdes og kysten. De er markeret med pile på figuren.

En korridor langs Pøle Å forbinder Grib Skov og Arresø.

En korridor forbinder den nordlige del af Grib Skov med Gilleleje via Søborg Sø.

En korridor forbinder Harager Hegn med Heatherhill via Valby Hegn og Tobro og Højby Å.

Anbefalinger

For at skabe en helhed i den eksisterende formidling af kulturhistorien i Nordsjælland anbefales:

- At der nedsættes et udvalg med repræsentanter fra turistorganisationer, de kulturhistoriske institutioner og naturvejlederne samt politikere som kortlægger hvilke emner, der kan bruges til markedsføring af nationalparkområderne til fremtidens turister og udarbejder en fælles formidlingsstrategi for de kulturhistoriske spor og deres relation til det konkrete landskab i Kongernes og Naturkræfternes Nordsjælland.

For at forbedre mulighederne for færdsel i området og mellem seværdighederne anbefales:

- At der anlægges en national cykelrute rundt om både Esrum Sø og Arresø med dertilhørende støttepunkter og med forbindelse til de allerede eksisterende nationale cykelruter, som Nordkyststien og Isefjordsruten.
- At der anlægges en international vandresti, der forbinder den allerede eksisterende internationale rute fra Sverige med Tyskland.
- At der anlægges skiltede forbindelser til brug for færdsel til fods mellem alle skove i det endelige Nationalparkområde.
- At turiststrategien følges op med udarbejdelse af et turkort med færdsles- og overnatningsmuligheder og foretages afmærkning af ruter for færdsel til fods, på cykel og i bil og anvises muligheder for færdsel med offentlige transportmidler mellem de interessante steder
- At turiststrategien følges op med udarbejdelse forskellige former for mundtlig, skriftlig og elektronisk formidling på dansk, svensk, engelsk og tysk.

For at forbedre mulighederne for overnatning i området og for at tilbyde turisterne en unik oplevelse af et dansk kulturfænomen anbefales det:

- At mulighederne for overnatning i sommerhusområderne undersøges og forbedres, hvor det måtte være nødvendigt.
- At der tages initiativ til etablering af et vandrehjem i hvert kerneområde undersøges og implementeres.
- At der tages initiativ til etablering af mindst en turistcampingplads i hvert af kerneområderne.

Litteraturliste

Agger, P., J. Baagoe, O. Hamman & J. Primdal (2000):
Dansk Naturpolitik – visioner og anbefalinger. Vismandsrapport 2000, Naturrådet.

Andersen, L.F. & P. Kernel (2004):
Nationalparkernes status: Friluftsliv og turisme i pilotprojekterne

Appel, L. (2004):
Personlig meddelelse. Arkæolog. Gilleleje Museum, tlf.: 48 30 16 31.

Bernes, C. & C. Grundsten (1991):
Miljön. I: L. Wastenson m.fl. (red): Sveriges Nationalatlas. Sveriges Nationalatlas Förlag, Höganäs.

Damm, I. (1995):
De nye turister. Eventyrere eller vandrere? Fremad, København.

Damgaard, B. (2004):
Personlig meddelelse. Medlem af Friluftsrådets amtsbestyrelse, Frederiksborg Amt. Tlf.: 45 86 14 93.

Dansk Turisme (u.å.):
Nyheder [online]. [citeret den 2.1.05] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.danskturisme.dk/web/nyheder.nsf/medier?OpenForm#4

Danmarks Statistik (2000):
Landbrug 2000 – statistik om landbrug gartneri og skovbrug. Danmarks Statistik, København.

Danmarks Statistik (2004 a):
Statistisk Årbog 2004 [online]. Danmarks Statistik, København. [citeret den 3.11.2004]. Tilgængelig på Internet: <URL:www.dst.dk/aarbog >

Danmarks Statistik (2004 b):
Statistikbanken [online]. Danmarks Statistik. [citeret den 19-11-2004]. Tilgængelig på Internet:
<URL:http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/default.asp?w=800>

Danmarks Turistråd (1992):
Fælles fodslaw. Turisme Miljø Planlægning. Arbejdsgruppe nedsat af Danmarks Turistråd. Planstyrelsen, Skov- og Naturstyrelsen, Turismens Fællesråd, Danmarks Turistråd, København.

Dansk Kano og Kajakforbund (u.å.):
Hvor må du ro og hvornår – Nordsjælland [online]. Dansk Kano- og Kajakforbund. [citeret den 18.11.04]. Tilgængelig på Internet:
<URL:http://www.kano-kajak.dk/>

Det Grønne Råd (1999):
Friluftsstrategi for Frederiksborg Amt. Oplæg fra Det grønne Råd. December 1999 [online]. Det Grønne Råd. [citeret den 1.12.04] tilgængelig på Internet: <URL:http://www.fa.dk/natur/strategier/friluftsstrategi1999.pdf>

Egnsplanrådets Planlægningsafdeling (1971a):
Regionplanlægning 1970-1985. Forudsætninger, Bd. 1. Egnsplanrådet, København.

Egnsplanrådets Planlægningsafdeling (1971b):
Regionplanlægning 1970-1985. Regionplanforslag, Bd. 2. Egnsplanrådet, København

Egnsplanrådet (1974):
Strupkturplan 1972 for Hovedstadsregionen. Bd. 3. Egnsplanrådet København.

Esrum Kloster (2005):
Esrom Kloster. [online]. Esrum Kloster. [citeret den 3.1.05] Tilgængelig på <URL:http://www.esrum.dk/kloster/>

Esrum Møllegård (2004):
Naturvejledning [online]. Esrum Møllegård. [citeret den 17.12.04] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.esrum.dk/cnm/index.htm>

Falkentorp, T. (2004):
Personlig meddelelse. Frederiksborg Amt, Natur & Miljø, Landskabsafdelingen, NaturPlan, tlf.: 48 20 56 30.

Fisker, H.J. (2004 a):
Friluftsliv giver unge livskraft til brug i hverdagen. Planlægning af By & Land Videnblade, September 2004.

Fisker, H.J. (2004 b):
Handlingsmønstre i unges friluftsliv. Planlægning af By & Land Videnblade, November 2004.

Fisker H.J. (2004 c):
Unges friluftsliv og politik. Planlængning af By & Land Videnblade, November 2004.

Frederiksborg Amt (1987):
Regionplan 1987. Redegørelse, Frederiksborg Amt, Hillerød.

Frederiksborg Amt (1992):
Sommerhusundersøgelse. Regional sommerhusundersøgelse 1992, Teknisk Forvaltning, Frederiksborg Amt, Hillerød

Frederiksborg Amt (1993):
Regionplan 1993. Redegørelse, Frederiksborg Amt, Hillerød.

Frederiksborg Amt (2000):
Turismeanalyse – overnatningsanlæg, aktiviteter og attraktioner. Frederiksborg Amt, Teknik & Miljø, Hillerød.

Frederiksborg Skovdistrikt (2004a):
Friluftsliv på Frederiksborg Skovdistrikt. Skov- og Naturstyrelsen, Frederiksborg Statsskovdistrikt. Upubliceret.

Frederiksborg Skovdistrikt (2004b):
Kommissorium for Pilotprojektet Nationalpark Kongernes Nordsjælland [online]. Skov- og Naturstyrelsen. Internettet [citeret den 1.10.2004] Tilgængelig på Internet:
<URL:http://www.skovognatur.dk/Frederiksborg/nationalpark/Organisation_moeder/Styregruppe/kommissiorie.htm>

Frederiksen, J. (red) (2000):
Turisme i Vadehavet. Nyhedsbrev nr. 9, april 2000. Det inter-regionale Vadehavssamarrbejde, Ribe.

Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg, og Roskilde Amter (1971):
Landskabsanalyse. Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg, og Roskilde Amter, København.

Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg, og Roskilde Amter (1974):
Status. Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg, og Roskilde Amter, København.

Fredningsplanudvalget (1977):
Arrenæs. Forslag til landskabsbevaring og rekreativ udnyttelse, Fredningsplanudvalget for Københavns, Frederiksborg og Roskilde amter, København.

Fredningsstyrelsen (1982):
Vejledning om fredningsplanlægning. Fredningsstyrelsens 3. Kontor. København.

Fredningsstyrelsen (1984):
Danmarks Større Nationale Naturområder. Miljøministeriet, København.

Fredningsplanudvalgets Sekretariat (1973):
Idéskitse 1973. Fredningsplanudvalget for København, Frederiksborg, og Roskilde Amter, København.

Friluftsrådet (1999):
Regionalt Friluftsoplæg 1999 – Friluftsrådet i Frederiksborg Amt. Friluftsrådet, København.

Friluftsrådet (2002):
Planlæg for friluftsliv! Idékatalog for friluftsstrategier, Friluftsrådet, København.

Friluftsrådet (2003):
Nationalparker skal gøre en forskel – Definition på nationalparker [online]. Friluftsrådet. [citeret den 26.8.2003]. Tilgængelig på: <URL:http://www.friluftsraadet.dk/578>

Friluftsrådet (2004):
Blå flag [online]. Friluftsrådet. [citeret den 18-11-2004] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.blaaflag.dk/page.php?page=226&menu=1>

Hansen, J. (1992):
Midt i en turisttid. Dansk turisme i de "kræsne 90'ere". Spektrum, Danmark.

Hansen-Møller, J. (2000):
Planlægningsproblemer i Øresundsregionen med friluftsliv som eksempel". Kart og Plan. Vol. 60, nr. 2, pp. 77-89.

Hansen-Møller, J., W. Hendriksen & H. Henriksen (1988):
Friluftsliv i bynære landbrugsområder. Den Kgl. Veterinær- og Landbohøjskole for Hovedstadsrådet, København.

Hillerød Kommune (u.å.):
Areal og Befolkningstal [online]. Hillerød Kommune. [citeret den 14.12.04] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.hilleroed.dk>

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre (2000):
Søborg Slot [online]. [citeret den 10. januar 2005], Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.holbo.dk/historie/midalder/midalder/sob_slot/soborg.htm>

Holbo Herreds Kulturhistoriske Centre (u.å.):
Museerne i Helsinge og Græsted-Gilleleje. Internettet [citeret den 30.12.04], tilgængelig på: http://www.holbo.dk/museum/

Hovedstadens Udviklingsråd (2001):
Regionplan 2001 for Frederiksborg Amt. HUR, København.

Hovedstadens Udviklingsråd (2004 a):
Statistisk Årbog 2004 for Hovedstadsregionen [online]. [citeret den 30.10.04] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.hsk.dk>

Hovedstadens Udviklingsråd (2004 b):
Trafikkort [online]. [citeret den 17.12.04] Tilgængelig på Internet: <URL:http://trafikinfo.hur.dk/DetStoreTrafikkort090105>

Hovedstadsrådet (1989a):
Regionplan 1989. Hovedstadsrådet, København

Hovedstadsrådet (1989b):
Fredningsplanredegørelse 1989 – Mål og Midler. Hovedstadsrådet, København.

Hovedstadsrådet (1982 a):
Planlægningsdokument PD 354. Forslag til udpegning af fredningsinteresseområder. Hovedstadsrådet, København.

Hvidtfeldt, H. (2004):
Vejstøj er også et kommunalpolitisk valg. Stads & Haveingenøren, september 2004, p. 18-22.

Højring, K. & O. H. Caspersen (1999):
Landbrug og Landskabsæstetik - udviklingen i landbruget 1950 - 1995 og dens konsekvenser for landskabets oplevelsesmæssige indhold. Park- og Landskabsserien nr. 25, 1999, Miljø- og Energiministeriet, Forskningscentret for Skov og Landskab.

Jensen, F. S. (2003a):
Friluftsliv i 592 skove og andre naturområder. Skovbrugsserien, nr. 32, Skov og Landskab, Hørsholm 2003, 335 s. ill.

Jensen, F. S. (1998):
Friluftsliv i det åbne land 1994/1995. Forskningsserien nr. 25, Forskningscentret for Skov & Landskab, Hørsholm 1998. 151 s. ill. Upublicerede data fra undersøgelsen.

Jensen, R. (2003b):
The Dream Society. 2. udgave, 1. oplag. JP-bøger, Viby J.

Johannisson, A. (2004 a):
Oversigt over Naturformidling i Pilotområdet Nationalpark Kongernes Nordsjælland. Upubliceret.

Johannisson, A. (2004 b):
Personlig meddelelse. Naturvejleder Fredensborg Statskovdistrikt. Tlf.: 48 46 56 00.

Johnsson, G. (2004):
Personlig meddelelse. Islandsk hesterytter og avler. Stenholt, Odderdamsvej 1 a, 3400 Hillerød. Tlf.: 48 26 69 30.

Kaae, B. C. (2004):
upublicerede data fra: Kaae, B. C. & L. Møller Madsen (2003): Holdninger og ønsker til Danmarks natur. By- og Landsplanserien, 2. Forskningscentret for Skov & Landskab, Hørsholm.

Kaae, B. C. & L. Møller Madsen (2003):
Holdninger og ønsker til Danmarks natur. By- og Landsplanserien, 2. Forskningscentret for Skov & Landskab, Hørsholm.

Kaae, B.C. (2003):
Holdninger og ønsker til Danmarks natur – Nordjylland og hele landet. Arbejdsrapport nr. 45, Skov og Landskab (FSL), Hørsholm

Larsen, G. (2002):
Nye forbrugere og nye fællesskaber i forbruget. Fremtidsorientering nr. 5/2002. Institut for Fremtidsforskning, København.

Lemche, A.L. (2004):
Personlig meddelelse. Formand for Dansk Vandrelaug, Nordsjællands Afdeling. Tlf.: 49 17 04 73.

Mandagmorgen (2003):
Nr. 25, 4. august 2003.

Michelsen, V.B, K.B. Christensen & I. Ferdinandsen (2004):
Bidrag til regionplanlægningens historie. Februar 2004. Arbejdsrapport for Miljøministeriet, Skov- og Naturstyrelsen, København.

Midt-Nord Turisme (u.å.):
Jylland fra midten og op [online]. Midt-Nord Turisme [citeret den 17.1.2005]. Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.midt-nord-turisme.dk/talanaly/mnt-analyse.htm>

Miljøministeriet (2002 a):
Danmarks Natur. Ansvaret for at beskytte den og glæden ved at benytte den [online]. Miljøministeriet, København. [citeret den 1.10.2004] Tilgængelig på Internet:
<URL:http://www.mem.dk/nyheder/presse/Dep/danmarksnatur.htm>

Miljøministeriet (2002 b):
Særlige indsatsområder i forbindelse med regeringens naturredegørelse [online]. Miljøministeriet, København. [citeret den 1.10.2004] Tilgængelig på Internet:
<URL:http://www.mem.dk/nyheder/presse/Dep/1002_bilag_ffl_forlig.htm
>

Miljøministeriet (2002 c):
Areal Informations Systemet [online]. Miljøministeriet, DMU og FSL. [citeret den 3. januar 2005] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www2.dmu.dk/1_viden/2_miljoe-tilstand/3_samfund/ais/>

Miljøministeriet (1999):
Lokal identitet og nye udfordringer. Forslag til landsplanredegørelse, Miljø- og Energi-ministeriet, København.

Miljø- og Energiministeriet (1999):
Natur- og Miljøpolitisk redegørelse 1999, Miljø- og Energiministeriet, København.

Miljøministeriet (1997):
Danmark og europæisk planpolitik. Landsplanredegørelse, Miljø- og Energiministeriet, København.

Miljøministeriet (1992):
Danmark på vej mod år 2018. Analyse og vision. Landsplanredegørelse, Miljø- og Energiministeriet, København.

Nykrog, T. (2002):
Danmark rundt ad Margueritruten. 4. udgave, 1. oplag. Politiken Forlag A/S, København.

Oxford Research A/S (1999):
Turismens globale udfordringer – et debatoplæg om dansk turismes fremtidige udfordringer. Udarbejdet for Turistpolitisk Debatforum af Oxford Research A/S.

Paludan, J.P. (2001):
Kommer tid, kommer råd – eller er det omvendt?][online]. Institut for Fremtidsforskning. [citeret den 17. januar 2005] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.cifs.dk/scripts/artikel.asp?id=444&lng=1>

Pedersen, P. E. (2004):
Personlig meddelelse. Formand for Friluftsrådets amtsbestyrelse, Frederiksborg Amt. Tel.:49 70 99 02

Pine, B.J. & J.H. Gillmore (1999):
The experience Economy – goods and services are no longer enough. Harvard Business Press, Harvard.

Primdahl, J. & Ogstrup, S. (1996):
Bynære landbrugsområder i Hovedstadsregionen 1994. Forskningsserien nr. 14, 1996, Forskningscenteret for Skov- og Landskab, Hørsholm, 1996. 127 s., ill.

Realdania og PLS Rambøll Management A/S (2003):
Analyse af kulturlivet i Danmark. Realdania og PLS Rambøll Management A/S, København

Rosenberg, C. J. (2004):
Personlig meddelelse. Formand for arbejdsgruppe 8, friluftsliv i Nationalparken. Tlf.: 48 28 05 01

Rying, B. & G.A. Jensen (1972):
Nordsjælland og omliggende øer. Gyldendals Egnsbeskrivelser, Gyldendal, København,

Sankt Helene (2004):
Sankt Helene – en oase i Nordsjælland [online]. [citeret den 7.januar 2005] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.helene.dk/home/>

Skov- og Naturstyrelsen (2004a):
Frederiksborg Statsskovdistrikt [online]. [citeret den 14.12.04] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.skovognatur.dk/Frederiksborg/>

Skov- og Naturstyrelsen (2004b):
Kronborg Statsskovdistrikt [online]. [citeret den 14.12.04], Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.skovognatur.dk/Kronborg/>

Skov- og Naturstyrelsen (u.å):
Friluftskortet [online]. [citeret den 18-11-2004] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.friluftskortet.dk.>

Suadicani, H. (2002):
Dansk kystzone – landskab og forvaltning. Ph.d. afhandling, Roskilde Universitets Center, Institut for Miljø, Teknologi og Samfund.

Svensson, B.(2000):
The power of Cultural heritage Tourism: Relations between Culture and Nature in Historical Landscapes, s. 37-60. I: A. Hornborg & G. Pálsson (eds.) (2000): Negotiating Nature: Culture, Power, And Environmental Argument, Lund University Press, Lund.

Teknisk Museum (u.å.):
DDS, Det Danske Stålvalseværk.[online]. [citeret den 10. januar 2005] Tilgængelig på Internet: <URL:http://www.tekniskmuseum.dk/mod_inc/?p=itemModule&id=153&kind=9>

Tvedt, T. & F. Søndergaard Jensen (1999):
Friluftsliv i landskabet. Miljø- & Energiministeriet, Skov- & Naturstyrelsen, København.

Wilhjelmudvalget (2001):
Natur i Danmark – status, mål og midler. Skov- og Naturstyrelsen, København.

Winkler, N. (2000):
Trafikstøj i rekreative områder. Eksamensprojekt ved Institut for Planlægning, DTU. Juli 2000.

Öresundskomiteen (1998):
Miljøets tilstand - kortlægningsrapport. Miljøprogram for Øresundsregionen, Öresundskomiteen, København.

Tidligere titler - Arbejdsrapporter *Skov & Landskab*

Nr. 1 · 2004 Etablering af løvtræ på marginale landbrugsjorder
Nr. 2 · 2004 Sekventiel udbringning af gødning til nordmannsgran juletræer
Nr. 3 · 2004 Metroens effekt på ansattes transportadfærd
Nr. 4 · 2004 Æstetisk satsning og naturvidenskabelig naturforståelse
Nr. 5 · 2004 endnu ikke trykt

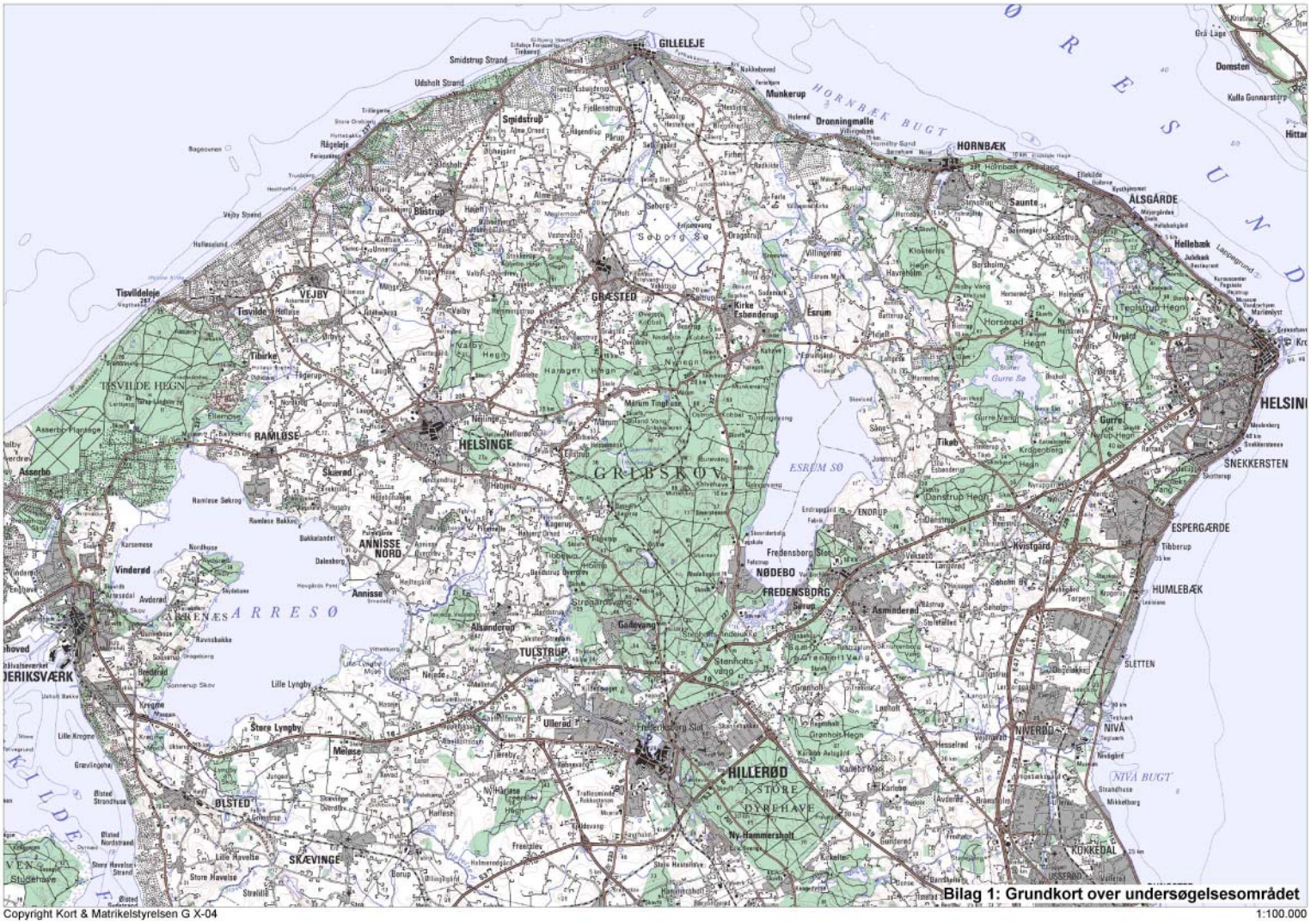

Bilag 1: Grundkort over undersøgelsesområdet

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04

1:100.000

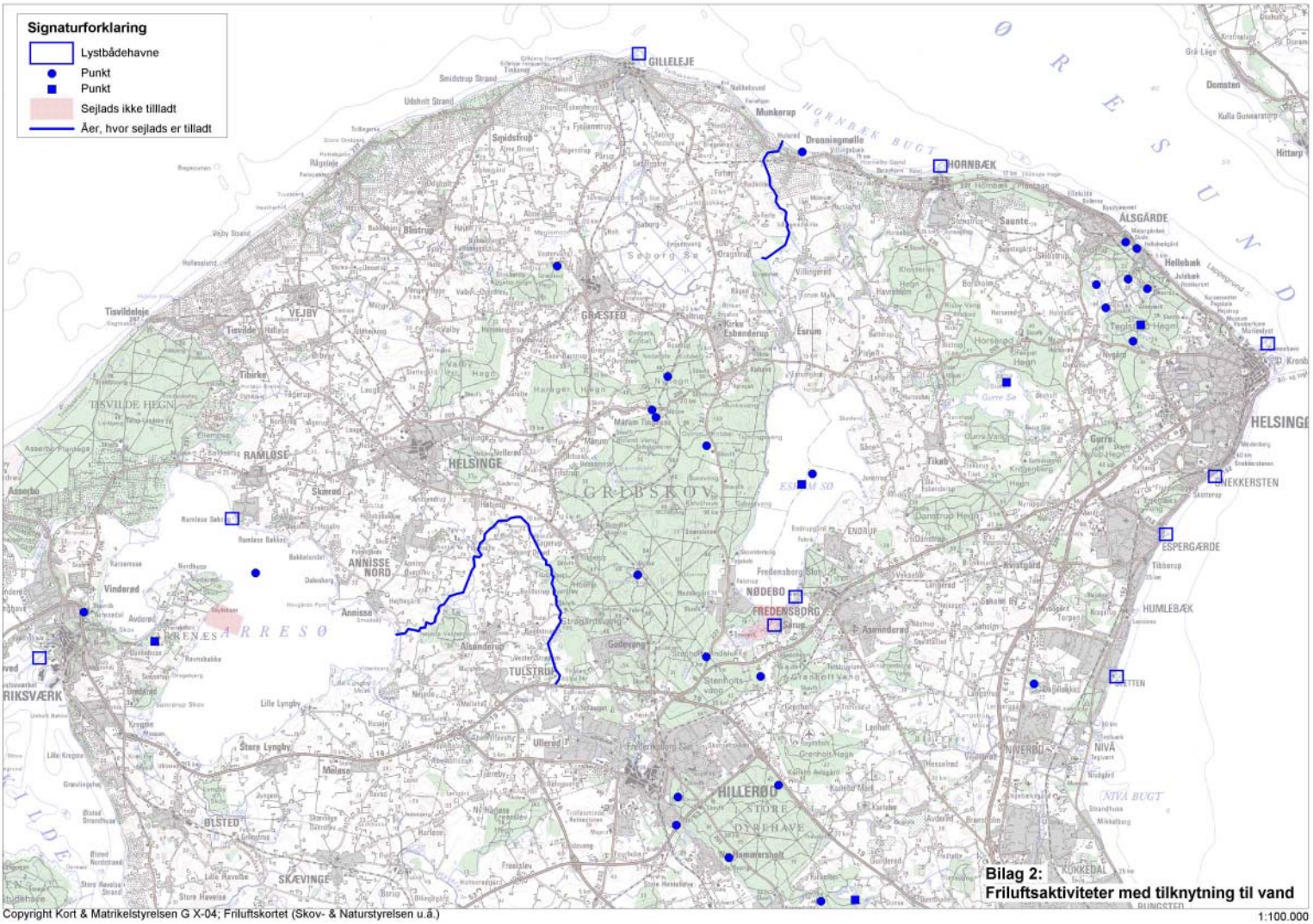

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04; Friluftskortet (Skov- & Naturstyrelsen u.å.)

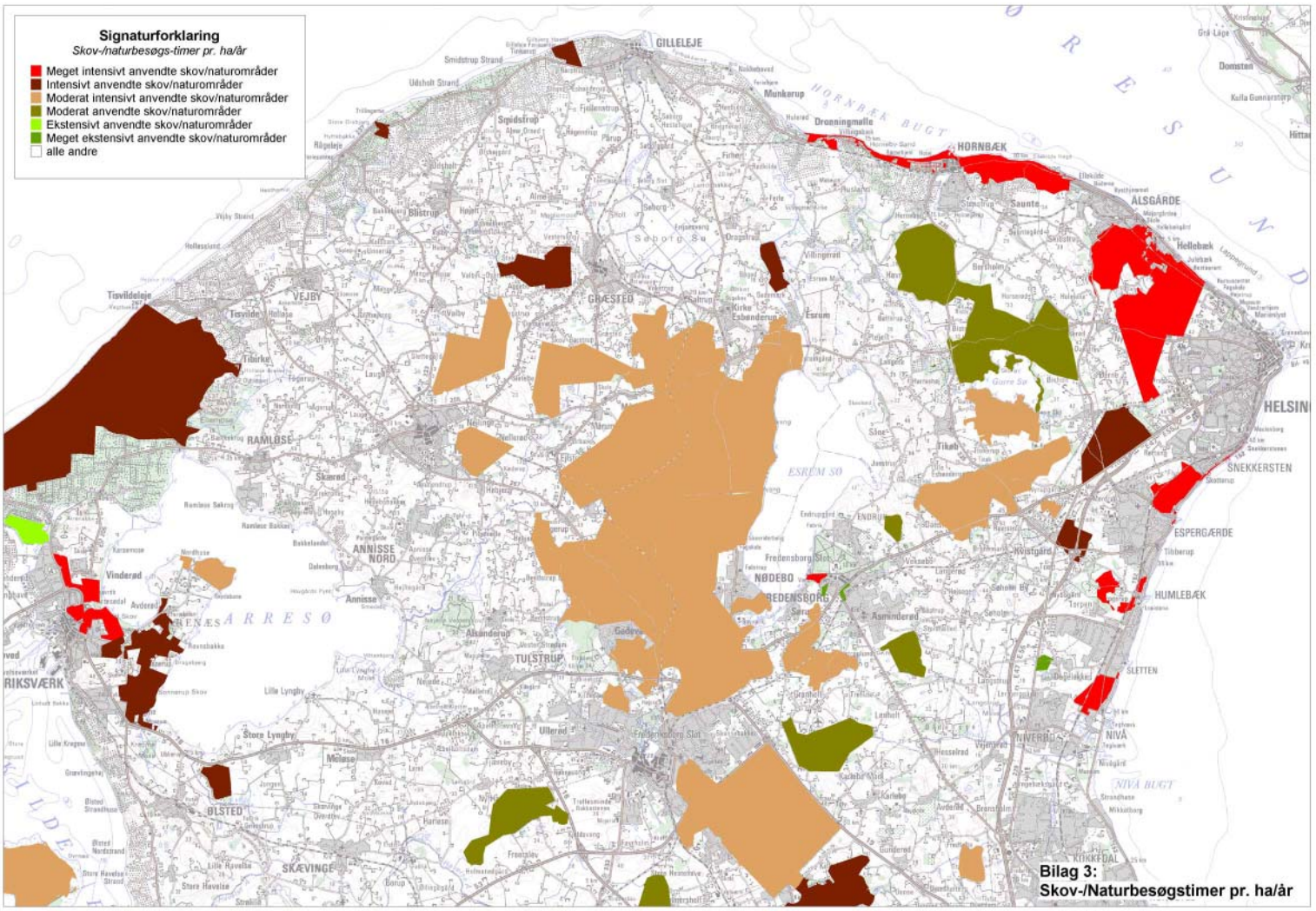

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04; Jensen (2003a)

1:100.000

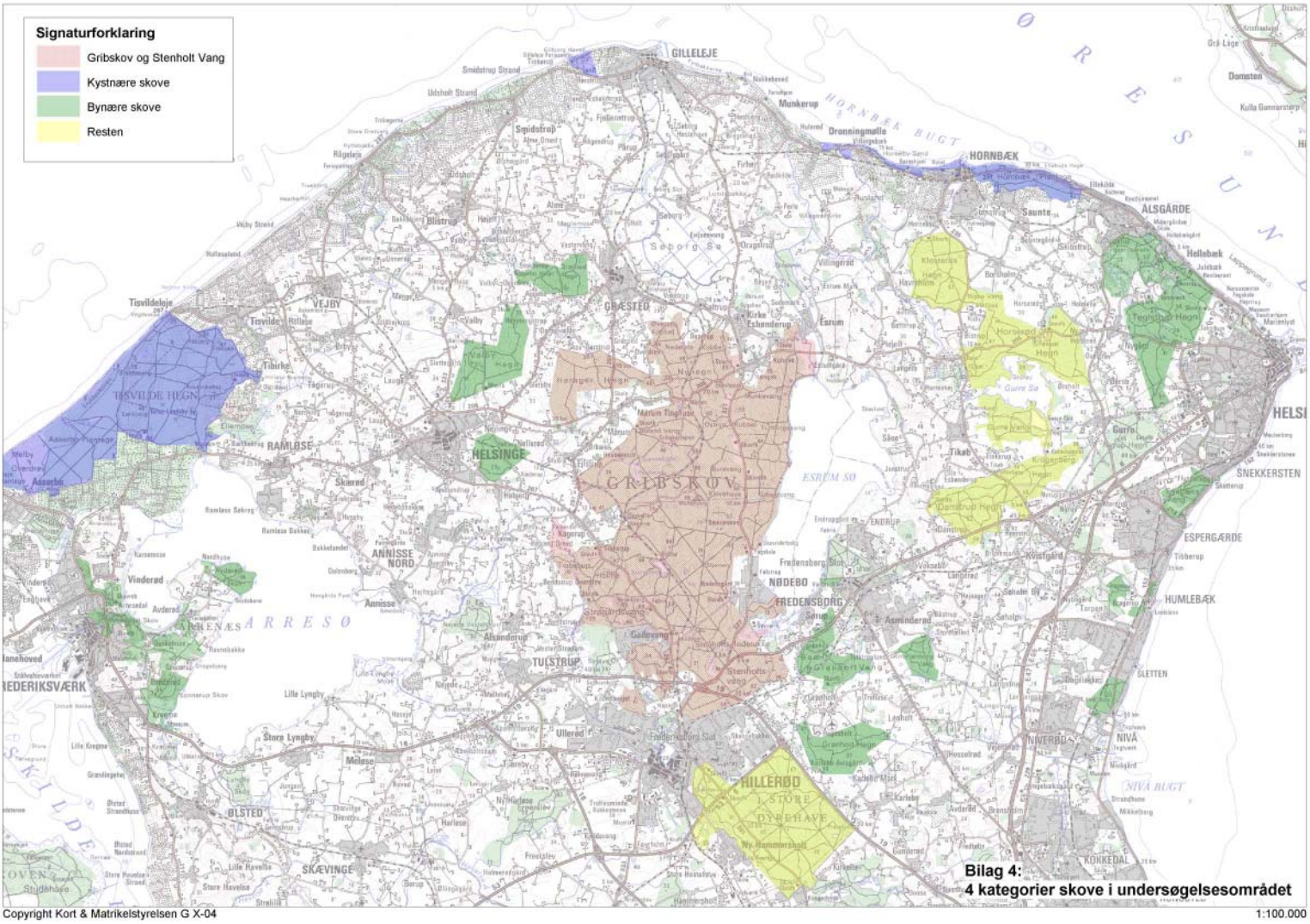

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04

1:100.000

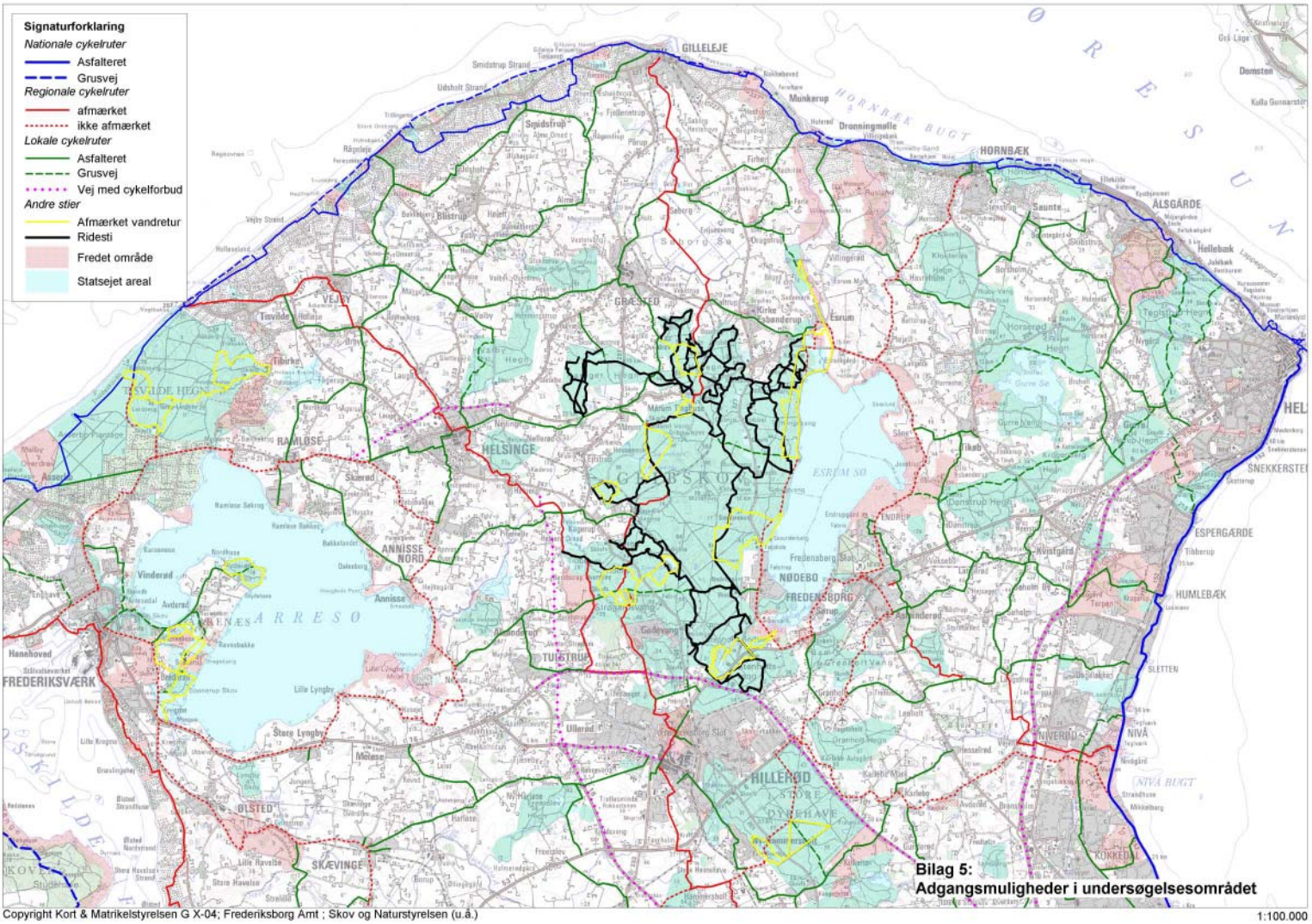

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04; Frederiksborg Amt ; Skov og Naturstyrelsen (u.å.)

1:100.000

Gilleleje st.
Gilleleje Øst
Fjellenstrup
Stæremosen
Pårup
Søborg
Firhøj
Dronningmølle st.
Kildekrog
Horneby Sand
Hornbæk st.
Karinebæk
Saunte st.
Skibstrup
Ålsgårde st.
Hellebæk st.
Hellebo Park
Højstrup
Marienlyst
Grønnehave st.
Helsingør st.
Rågeleje
Græsted st.
Græsted Syd st.
Tisvildeleje st.
Godhavn
Holløse
Vejby st.
Ørby
Laugø
Saltrup
Mårum
Helsinge st.
Duemose
Kagerup st.
Gribsø
Nødebo
Fredensborg st.
Dannevang
Langerød
Kvistgård
Mørdrup
Snekkersten st.
Espergærde st.
Humlebæk st.
Nivå st.
Kokkedal st.
Rungsted Kyst st.
Vedbæk st.
Skodsborg st.
Nærum st.
Liseleje
Melby st.
Dyssekilde st.
Østerbjerg
Hanehoved
Frederiksværk st.
Vibehus
Lille Kregme
Kregme st.
Ølsted st.
Grimstrup
Skævinge st.
Borupgård
Gørløse st.
Brødeskov st.
Hillerød st.
Allerød st.
Birkerød st.
Lynge
Lystrup
Slangerup rtb.
Frederikssund st.
Sophienborg
Slotspavillionen
Grønnegade
Ullerød
Handelsskole
Kongens Vænge
Grønholt
Arresø
Esrum Sø
Øresund
Sjælsø
Furesø
Roskilde Fjord
Isefjord

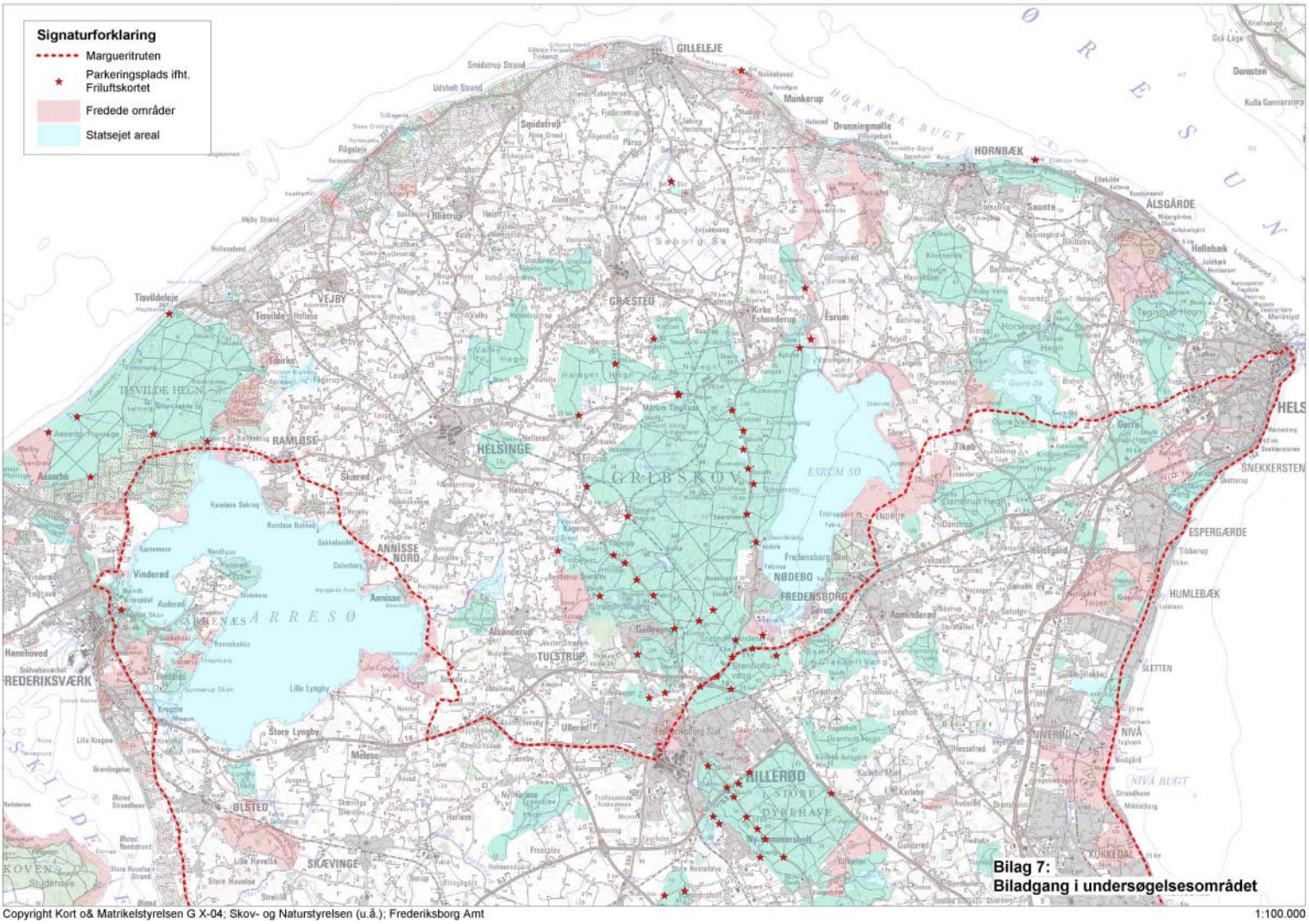

Copyright Kort o& Matrikelstyrelsen G X-04; Skov- og Naturstyrelsen (u.å.); Frederiksborg Amt

1:100.000

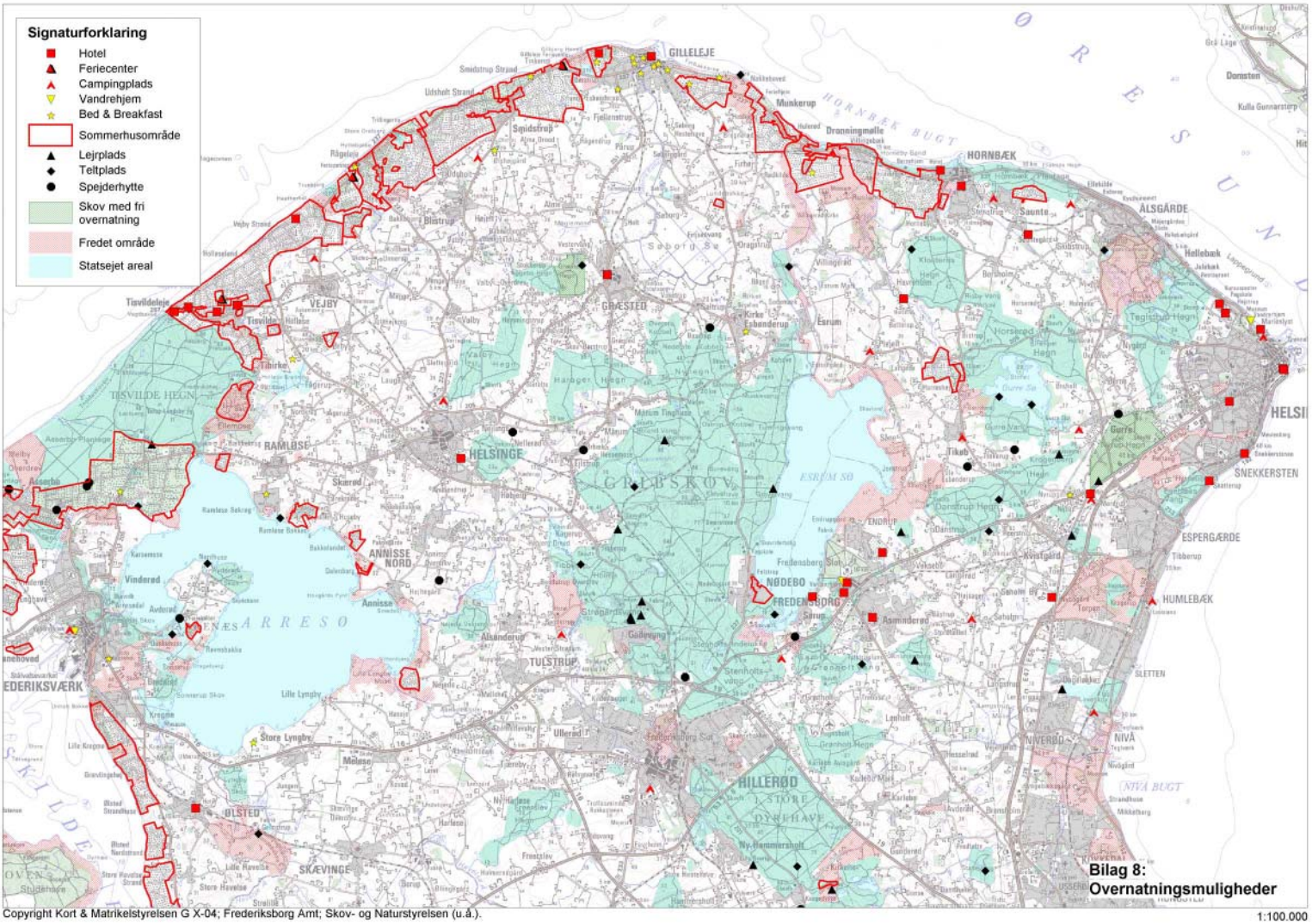

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04; Frederiksborg Amt; Skov- og Naturstyrelsen (u.å.).

1:100.000

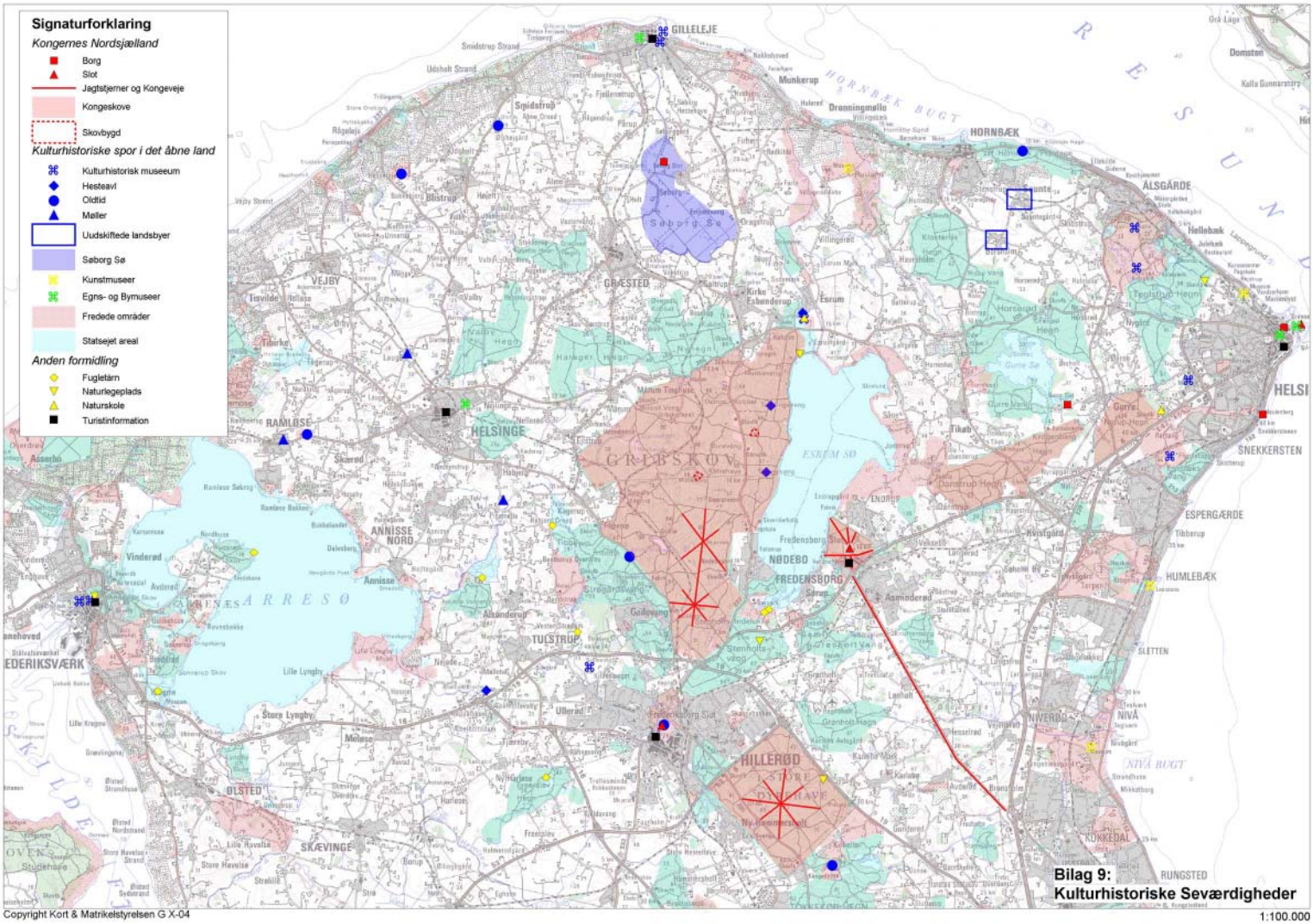

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04

1:100.000

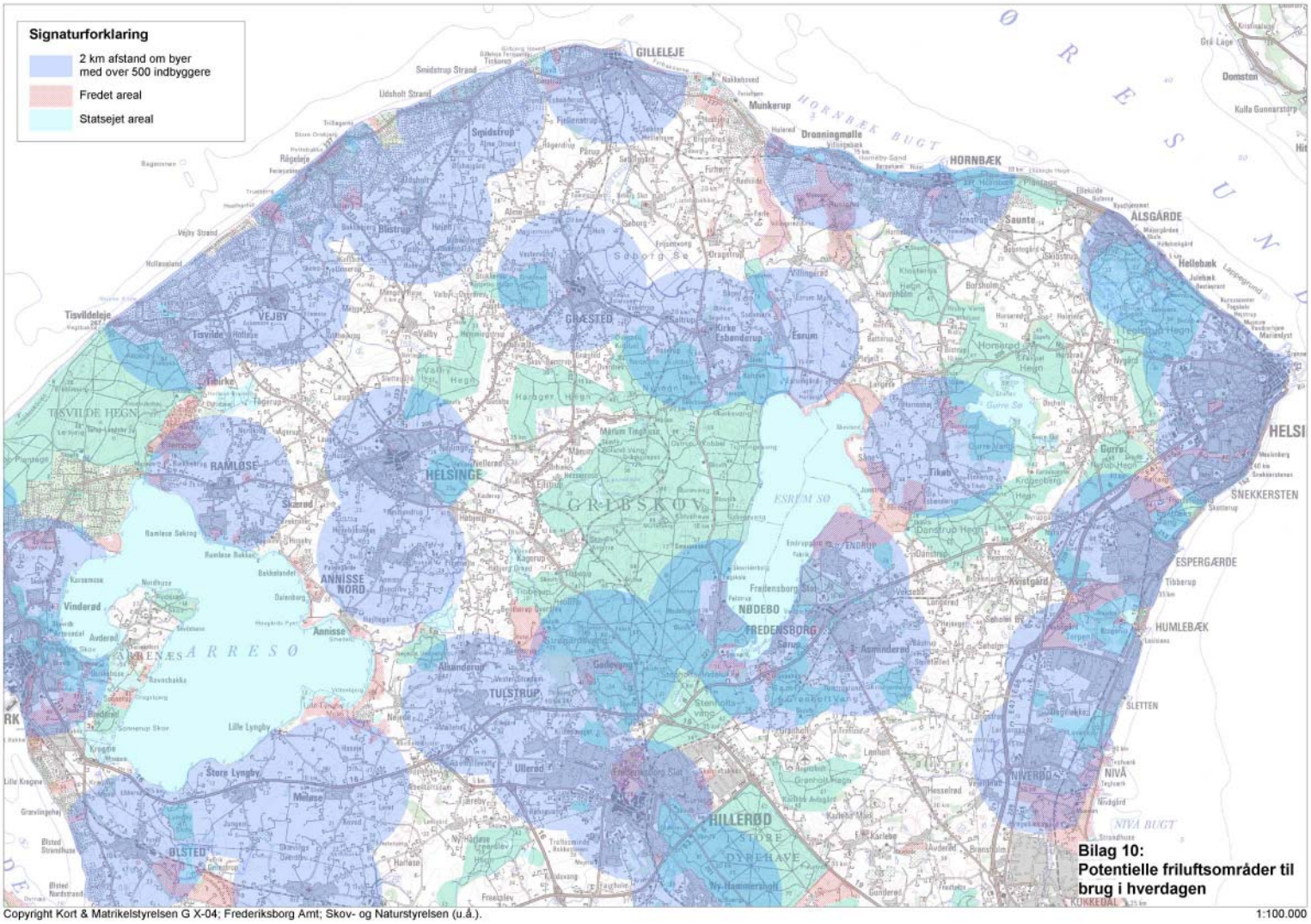

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04; Frederiksborg Amt; Skov- og Naturstyrelsen (u.å.).

1:100.000

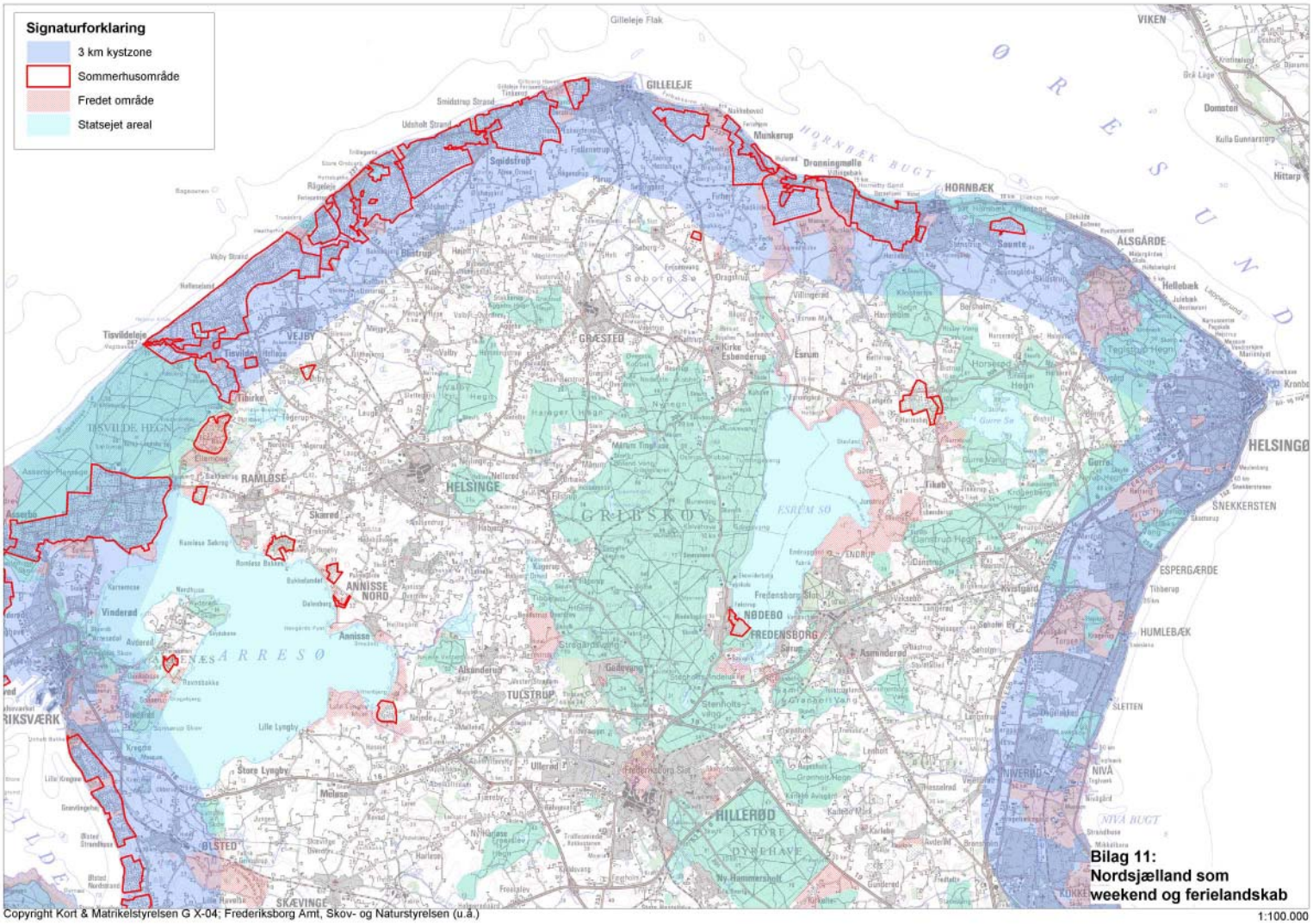

Copyright Kort & Matrikelstyrelsen G X-04; Frederiksborg Amt, Skov- og Naturstyrelsen (u.å.)

1:100.000